

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**D-R-B FİİLİNİN SEMANTİK İNCELENMESİ
VE AHKÂMA YANSIMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan

Şaziye NOYAN

Danışman

Doç. Dr. Abdullah ACAR

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**D-R-B FİİLİNİN SEMANTİK İNCELENMESİ
VE AHKÂMA YANSIMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan

Şaziye NOYAN

Danışman

Doç. Dr. Abdullah ACAR

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şaziye NOYAN		
	Numarası	20810601034		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bil-İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	D-R-B FİİLİNİN SEMANTİK İNCELENMESİ VE AHKÂMA YANSIMASI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Şaziye NOYAN

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şaziye NOYAN		
	Numarası	20810601034		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslami İlimler / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdullah ACAR		
Tezin Adı	D-R-B FİİLİNİN SEMANTİK İNCELENMESİ VE AHKÂMA YANSIMASI			

Kur'an-ı Kerim bütün Müslümanların okuması ve anlaması gereken bir kitaptır. Kur'an'da yer alan ayetlerin doğru anlaşılabilmesi için ayetlerde geçen kavramların doğru anlaşılması gerekmektedir. Son dönemde doğru anlaşılmadığı için üzerinde tartışma bulunan kelimelerden birisi de “vurmak” manasındaki d-r-b fiilidir. Bu fiilin özellikle kocalarına itaat etmeyen evli kadın olursa üçüncü aşamada ona vurun şeklinde ayette zikredilmesi, İslam'da tüm kadınların dövülmesi tavsiye ediliyor, algısı oluşturulmak istenmektedir. Hâlbuki İslam ceza hukukunda bile en küçük karineden zanlı yararlanır. Dolayısıyla, evli bir kadın kocası tarafından ilkesi, ölçüsüz ve suçsuz yere cezalandırılmaz. Bununla birlikte evlilik kurumu “çok özel” bir konuma sahip olduğundan, basit şekilde çözülebilecek meselelerin dışarıya aksettirilmeden karı-koca arasında çözüme kavuşturulması da İslam aile hukukunun en bariz farklardan birisidir. D-r-b fiili hem yalnız halde hem de birlikte kullanıldığı harflere ve kelimelere göre farklı anlamlar kazanabilen bir fiildir. Kur'an'da 56 ayette d-r-b harflerinden türemiş kelime ya da fiili bulunmaktadır. Bu ayetlerden 10 tane ahkâm ayetinde toplamda 11 adet d-r-b kökenli kelime bulunmaktadır. Bu çalışmada d-r-b fiilinin kullanıldığı ayetler, sözlükler, ahkâm tefsirleri kapsamında değerlendirilmiştir. Ahkâma konu olan ayetlerde istiskâ, sadaka, eşler arası geçimsizlik durumunda Kur'an'ın çözüm önerileri, savaşta Müslüman olduğunu söyleyen kimsenin durumu, yanında Müslüman kimse bulunmadan yolculukta ölen kimsenin vasiyeti, namazların kısaltılması, tesettür emri, şeriatta hilenin yeri, savaş esirlerinin durumu ve gece namazı konuları incelenmiştir. Nisa Suresi 34.ayet kapsamında karı-koca arası geçimsizlik durumuna özel olarak yer verilmiş ve bu ayetteki mananın Hz. Peygamber'in detaylı şekilde izah ettiği şekliyle basit manada ıslah amaçlı vurulması olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, İslam aile hukuku, Darb, Geçimsizlik, Namazların Kısaltılması, Tesettür, Hile.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Şaziye NOYAN		
	Student Number	20810601034		
	Department	Basic Islamic Sciences/Islamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Doç. Dr. Abdullah ACAR		
Title of the Thesis/Dissertation	Semantic Analysis of D/R/B Verb and Its Reflection on judgment			

The Holy Qur'an is a book that all Muslims should read and understand. In order to understand the verses in the Qur'an correctly, the concepts in the verses must be understood correctly. One of the words that has recently been disputed because it is not understood correctly is the verb d-r-b, which means "to strike". The mention of this verb in the verse, especially in the third stage of the verse, as "if a married woman disobeys her husband, hit her", is intended to create the perception that Islam recommends the beating of all women. However, even in Islamic criminal law, the accused benefits from the smallest presumption. Therefore, a married woman cannot be punished by her husband on principle, without measure and without blame. In addition, since the institution of marriage has a "very special" position, one of the most obvious differences of Islamic family law is that issues that can be resolved in a simple way are resolved between husband and wife without any externalization. The verb d-r-b is a verb that can acquire different meanings both in its simple form and according to the letters and words it is used with. In the Qur'an, 56 verses contain words or verbs derived from the letters d-r-b. Among these verses, there are a total of 11 d-r-b derived words in 10 verses. In this study, the verses in which the verb d-r-b is used were evaluated within the scope of dictionaries and exegeses. In the verses subject to Ahkām, the topics of istiskā, charity, the Qur'anic solutions for marital discord, the status of a person who claims to be a Muslim in war, the will of a person who dies on a journey without a Muslim accompanying him, shortening prayers, the commandment of hijab, the place of cheating in the Shari'ah, the status of prisoners of war, and night prayers were examined. In the context of Surah al-Nisa verse 34, the situation of incompatibility between husband and wife was specifically addressed and it was concluded that the meaning of this verse is the simple meaning of the Prophet's shooting for the purpose of correction as explained in detail.

Keywords: Islamic law, Islamic family law, Darb, Incompatibility, Shortening of prayers, Hijab, Cheating.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	3
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
3. Araştırma Yöntemi	4
4. Veri Toplama Araçları ve Analizi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

D-R-B FİİLİNİN SÖZLÜK VE İSTILAHÎ MANALARI

1.1.D-R-B Fiiline Klasik Sözlüklerde Verilen Anlamlar	8
1.1.1. el-Vücûh ve'n-Nezâ'ir'deki Manalar.....	8
1.1.2. el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân'da d-r-b Fiilinin Manaları	11
1.1.3. Lisân'ul-Arab'da d-r-b Köklü Kelimelere Verilen Anlamlar.....	12
1.1.4. Okyanusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît'te d-r-b'ye Verilen Anlamlar	21
1.1.5. D-R-B Fiiline Güncel Sözlüklerde Verilen Anlamlar	25
1.2. D-r-b Fiilinin Terkip halinde Kullanıldığı Ayetler	32
1.2.1. D-r-b Fiilinin M-s-l kelimesi ile Kullanımı	32
1.2.2.D-r-b Fiilinin 'Harf-i Cer'ler ile Kullanımı	42
1.2.2.1.D-r-b Fiilinin "Bi" Harf-i Cer'i İle Kullanımı.....	42
1.2.2.2.D-r-b Fiilinin Fî Harfi Ceriyle Kullanımı.....	45
1.2.3.D-r-b Fiilinin 'an Harf-i ceri ile Kullanımı	47
1.2.2.4.D-r-b Fiilinin "Alâ" Harf-i Ceri İle Kullanımı	48
1.2.3.D-r-b Fiilinin Bazı Uzuvar ile Kullanımı	49
1.2.4.D-r-b Fiilinin "Beyne" Edatı İle Kullanımı	50
1.2.3.D-r-b Fiilinin Müstakil Olarak Kullanıldığı Ayetler	51

İKİNCİ BÖLÜM

D-R-B FİİLİNİN AHKÂM AYETLERİNDEKİ MANALARI

2.1.Bakara Suresi 60. Ayette ve Araf Suresi 160. Ayette Kullanılan D-r-b Fiili ve İstiska Duası.....	54
--	----

2.2.Bakara Suresi 273. Ayette Kullanılan D-R-B Fiili ve Allah Yolunda Çalışan Kimselere Sadaka Verilmesi.....	57
2.3. Nisâ Suresi 34.Ayette Kullanılan d-r-b Fiili Bağlamında Karı-Koca Arasında Geçimsizliğin Giderilmesi	59
2.3.1.Nisa Suresi 34.Ayette Geçen Kavramlara Verilen Anlamlar	62
2.3.1.1. Ayetteki n-ş-z Kelimesine Verilen Anlamlar	62
2.3.1.2. Ayetteki k-v-m Kelimesine Verilen Anlamlar	70
2.3.2. Nisa 34. Ayette Geçen Kavramların Biyolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar Doğrultusunda İslam Hukuku Açısından Önemi	73
2.4.Nisâ Suresi 94.Ayetteki D-R-B Fiili ve Kasten Adam Öldürme.....	87
2.5.Nisâ Suresi 101.Ayetteki D-R-B Fiili, Sefer ve Korku Namazları.....	90
2.6.Mâide Suresi 106.Ayeti Bağlamında Seyahat Eden Kişinin Vasiyeti	95
2.7.Nûr Suresi 31. Ayetteki D-R-B Fiili Bağlamında Tesettür Emri	99
2.8.Sâd Suresi 44.Ayetteki D-R-B Fiili ve Yeminin Yerine Getirilmesi	103
2.9.Muhammed Suresi 4.Ayetindeki D-R-B Fiili ve Savaşta Esir Alma	107
2.10.Müzzemmil Suresi 20.Ayette Kullanılan D-R-B Fiili ve Gece Namazı.....	110
SONUÇ	114
KAYNAKÇA.....	118

KISALTMALAR

as:	Aleyhisselam
c.c:	Celle celeluhu
çev:	Çeviren
der.:	Derleyen
ed:	Editör
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.:	Hazreti
b/ibn/bin.:	Oğlu/kızı
km:	Kilometre
nşr.:	Neşreden
ra:	Radiyallahu anh/anha
sav:	Sallahu aleyhi ve sellem
TDV :	Türkiye Diyanet Vakfı
thk:	tahkik
yy.:	yüzyıl
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri

ÖNSÖZ

Bismillahirrahmanirrahim,

Bir Müslümanın temel hedefi, hayatını Kur'an Kerim'in ve hadislerin ışığında dünya ve ahiret saadetini elde edecek şekilde yaşamaya çalışmak olmalıdır. Bu nedenle Allah'ın Müslüman kullarına rehber olarak göndermiş olduğu Kur'an'ın en doğru şekilde anlaşılması ve hayatına aktarılması önem arz etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de 56 defa zikredilen d-r-b fiilinin de kullanıldığı yere göre farklı anlamlar kazanması, bu kelimenin en doğru şekilde anlaşılması için çaba sarfetmeyi gerektirmektedir. Bu tez çalışması, adı geçen fiilin doğruya en yakın şekilde anlaşılması doğrultusunda atılmış adımlardan bir tanesidir.

Kur'an'da d-r-b fiilinin kullanılmış olduğu ahkâm ayetlerinden on ayette toplamda on bir adet d-r-b fiili kullanılmıştır. Bu ayetlerdeki sekiz adet d-r-b köklü kelime, “sadaka verilecek kişilerin durumları”, “istiska duası”, “savaşta Müslüman olduğunu söyleyen kimsenin öldürülmesi”, “namazların kısaltılması”, “yanında hiç Müslüman bulunmayan kişinin vasiyeti”, “savaş esirlerinin durumu”, “şeriatta hilenin yeri”, “gece namazının hükmü” konularıyla ilgilidir. Diğer iki adet ahkâm ayetinde ise toplamda üç adet bu d-r-b fiili kullanılmakta ve kadınları ilgilendiren hükümlerden; “karı-koca arasının düzeltilmesinde Kur'anî çözüm önerileri” ile “kadınlara tesettürün emredilmesi” ile “kadınların ayaklarını yere vurmamalarını” emreden hususlara yer verilmektedir. Özellikle Nisa Suresi 34. ayetindeki d-r-b fiiline verilen mana hakkında klasik dönemde fazla bir ihtilaf bulunmazken, günümüzde, ayetin kadınlara şiddet uygulanmasını tavsiye ettiği nokta-i nazarından inceleme ve araştırmalara konu olması hasebiyle bu araştırmada da detaylı olarak ele alınmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Abdullah ACAR'a, lisans dönemindeki teşvikleriyle İslam Hukuku alanına yönelmeme vesile olan Prof. Dr. Hakkı AYDIN ve Prof. Dr. Halis DEMİR'e, istediğim pek çok kaynağa kolayca ulaşmam için çabalayan babam Hacı İbrahim Noyan'a, hedeflerime ulaşmam için beni destekleyen ve bugünlere ulaşmamı sağlayan anneme, kardeşim Psk. Zeynep Noyan ile arkadaşlarım Dr. Fatma Zehra Erbayram, Av. Ayşe Beyza Apa, Büşra Erdoğan, Ceyda Sağır ve Nermin Ünüvar'a çok teşekkür ederim.

Bu mütevazi çalışmanın İslam Hukuku alanına ve Allah'ın mümin kullarına faydası olması duasıyla...

Şaziye NOYAN

Konya, 2024

GİRİŞ

“Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.”¹ ayetinden de anlaşılacağı üzere inananlar için indirilmiş, insanların hayatları için rehber niteliği taşıyan kutsal kitap Kur’an’ın hükümleriyle amel edilmesi için doğru anlaşılmasının önemi gayet açıktır. Kur’an-ı Kerim’in günümüz şartlarında daha iyi anlaşılması için semantik incelemelerinin yapılması ondaki incelikleri, i’cazı ve belâğatı anlamak bakımından gereklidir. Kur’an-ı Kerim’de yer alan, kelime ya da fiilin doğruya en yakın anlaşılması, o kelimenin ilk defa kullanıldığı ve yaşatıldığı toplumun o kelimeye yüklediği manaların iyi incelenmesine bağlıdır.

Kur’an-ı Kerim’in insanüstü ya da kutsal bir kitap olması hasebiyle ondaki kelimelerin birden çok manasının olması tabiidir hatta öyle olması beklenir. Onda kullanılan ve birden fazla anlamı olan fiillerden biri de üzerinde çokça tartışmaların yaşandığı “d-r-b (ضرب)” fiilidir. Bu fiilin Kur’an’daki kullanımlarının ve hangi manaya geldiklerinin tespiti, ahkâm ayetlerinin anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatiyle böyle bir çalışma yapılmasına cesaret edilmiştir. Bunun yanında yapılan çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için konuya hazırlık sadedinde kısaca ‘semantik inceleme’ hakkında da bilgi sunulmaya çalışılmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse *semantik inceleme*; kelimelerin anlamlarının, tarihsel değişim ve gelişim sürecinin, kelimedeki anlam değişmesinin incelenmesi, şeklinde tarif edilir.² Bir kelimenin semantik incelemesi yapılırken o kelimenin toplum içinde yaşayan diğer anlamlarının da dikkate alınması gerekmektedir.

Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı şekilde izah edileceği üzere “darb” kelimesinin kökeni Arapçadır. Bu kelimenin birçok farklı anlamı bulunmaktadır. Mesela; İbn Manzur (ö. 711/1311)’a göre d-r-b fiilini veya bu fiilden türetilmiş bir sözcüğü kullanacak kişinin kastettiği anlamın anlaşılabilmesi için bu

¹ (Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB), *Kur’an Yolu Tefsiri* (Erişim: 5 Temmuz 2022), el-A’raf 7/52.

² Abdülkadir Çekin-Mustafa Gören, “Dil Bilimi ve Kelime Semantiğinde Bazı Türkçe Kelimelerin Çeşitli Anlam Değişimleri”, *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/4 (Ağustos 2014), 98.

fiilin bir terkip içerisinde veya harf-i cer ile kullanması gerekmektedir.³ Bu kelimenin, Türkçede yaygın kullanılan karşılıkları; ‘vurma, çarpma, vuruş’⁴ olarak geçmiştir. Darp kelimesinin Arapçadan sadece ‘vurma’ manasındaki anlamıyla tercüme edilmesi ahkâm ayetlerine verilecek olan anlamın tespit edilmesi noktasında çeşitli ihtilaflara yol açmıştır. Hâlbuki aynı kelimenin Arapçadaki diğer anlamlarına bakıldığında; ‘sefere çıkmak manasında yaya yol yürümek, yol tepmek, yağmur veya karın yağması’ gibi çok çeşitli anlamlara gelmektedir.⁵ Bununla birlikte dikkatli olarak incelendiğinde Arapça d-r-b kökünün, ana dilinde kullanıldığı anlamların Türkçeye yansıdığı görülmektedir. Örneğin, günümüz Türkçesinde de ‘darp etmek’ gibi yaygın kullanımının yanı sıra, ‘darphane, saz çalma aleti manasındaki ‘mız(d)rap’ (ki d-r-b kökünün ism-i alet halinde kullanımı),⁶ darb-ı mesel (darp+mesel) gibi kelime ve kalıpları, kelimenin köküne bakmaksızın kullanılmaktadır.

D-r-b fiiline verilen anlamlar üzerine yapılan tartışmaların temelinde, içerisinde d-r-b- fiili geçen diğer ahkâm ayetleri de olmakla birlikte daha çok ‘evli olduğu halde başına buyruk ya da söz dinlemeyen zevcelerin nüsuz etmesi durumunda uygulanabilecek çözüm yöntemleri aşamalarını sıralayan’ Nisa Suresi 34.ayet yer almaktadır. Çünkü bu fiile verilen anlam zevcelere uygulanabilecek yöntemin değişmesine sebep olabilmektedir. Ayetteki fiile vurma anlamı vermenin asla ahlakî olmayacağı kanaatinde olanlar, bu fiile verilen anlamları incelerken, bu fiilin anlamları arasındaki “evde ikamet etmek” anlamını tercih ederek ayetin manasının; ikazlardan anlamayan zevcelerini “evde ikamete zorlayın” manasını tercih ettikleri; bir diğer mana ise, “zorlamak ve zayıflatmak” manası olduğu iddiasıyla zevcelerin zayıflatmaya zorlanmaları manasına geldiği,⁷ kısaca ilgili ayetteki “zevcelerimize vurun” manasını tercih etmemek için en uzak manalar aranmaya çalışılmaktadır, denilebilir.

³ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, (Beyrut: Daru's-sadr), ”drb”, 1/543.

⁴ *Güncel Türkçe Sözlük*, ”Darp”, (Erişim 6 Nisan 2022).

⁵ Râğıb El-İsfahanî, *Müfredât Kur'an Terimleri Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (Basım Yeri: Pınar Yayınları, 2021), ”ضرب”, 884.

⁶ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Bâsit fi Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhîr / Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), ”drb”, 1/514.

⁷ Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 / 23 (Haziran 2007), 93-134.

Bu çalışmada d-r-b fiili gücümüz nispetinde detaylı bir şekilde incelenerek, ahkâm ayetlerine yansıyan anlamlarının tespiti üzerinde durulacak ve yorumlaması yapılmaya gayret edilecektir. Bu maksatla birinci bölümde kelimenin lügavî yani günlük basit kullanımdaki manaları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Kur'an'da d-r-b fiilinin kullanımına yönelik incelemelerin yer aldığı tefsirler, ahkâm tefsirleri ve hadislerin yardımıyla ele alınarak incelenmeye gayret edilmiştir. Son olarak da tercih edilen anlamların ahkâm ayetleri üzerine yansımaları ele alınmıştır.

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Kur'an'ı Kerim'de kullanılan fiiller kullanıldığı yer ve duruma göre anlamlar kazanmaktadır. Tercih edilen anlama göre ahkâm ayetlerinden çıkarılan hüküm farklı olabilmektedir. Bu nedenle anlamının açıklanmasına ve köklerinin incelenmesine ihtiyaç duyulan fiiller vardır. Bu fiillerden bir tanesi de d-r-b fiilidir. Kur'an'da d-r-b fiilinin geçtiği 56 tane ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerden 11 tanesi ahkâm ayeti olması nedeniyle İslam Hukuku'nu ilgilendirmektedir. Bu çalışmada d-r-b fiili Arapça sözlüklerden ve tefsir kitaplarından incelenecek ve fiilin ahkâma yansımalarına yer verilecektir.

D-r-b harflerinden oluşan kelime gruplarının anlamını araştıran son dönem çalışmalara bakıldığında ekseriyetinin Nisa 34. ayetteki “*serkeşlik yapmasından korktuğunuz zevcelerinizin bu davranışlarından vazgeçmeleri için Kur'an'ın vermiş olduğu çözüm önerilerinden biri olan ‘zevcelerinize vurunuz’*” mealindeki nasihatın yorumlamasıyla alakalı olduğu görülür. Ayet, ilk olarak “nasihat edin; ikinci olarak “yataklarınızı ayırın” denildikten sonra, bu ilk iki uygulamadan ders almamışlarsa üçüncü aşamaya geçilmeyi belirtme kabilinden böyle zevcelerinize “vurun” şeklinde devam etmektedir. Ayetteki bu “vurun” ifadesi günümüzde yaygınlaşan feminist akımların da etkisiyle ve “Rahmân ve rahîm/çokça esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın kadınlara şiddet uygulanmasını tavsiye etmeyeceği iddialarıyla tartışmalara sebep olmasından dolayı araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

D-r-b fiilinin geçtiği ahkâm ayetlerinden bir diğeri ise kadınlara tesettürü emreden Nur Suresi 31.ayettir. Bu ayette kadınların vücutlarının ne kadarını nasıl örtmeleri gerektiği konusu yine tartışmaların zeminini oluşturmaktadır.

D-r-b fiiline verilen anlamlar namazların kısaltılması, sadaka verilecek kişilerin durumları gibi farklı konuları da etkilemektedir. Bu nedenle klasik ve modern dönemde verilen anlamlar tespit edilerek, içerisinde d-r-b fiilinin geçtiği ayetlerden; karı-kocanın anlaşmazlığı durumunda Kur'an'ın önerileri, seferî kimsenin namazı ve ölmesi durumunda vasiyetinin yakınlarına ulaştırılması, yağmur duası, kasten adam öldüren kimsenin durumu ve gece ibadeti gibi konularına açıklık getirilmeye gayret edilecektir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; d-r-b fiiline verilen anlamlar incelenerek fiilin ahkâm ayetlerinde kullanılan anlamının tespiti bu doğrultuda ayetten elde edilen hükümün tespit edilmesini sağlamak olduğu kadar, geçmişten günümüze kadar bu fiilin anlam değişimi ve dönüşümü üzerindeki ihtilafları bir araya getirmek olacaktır. Bu çalışmada elde edilen verilerle d-r-b fiilinin anlamı üzerinden yürütülen tartışmalara açıklık getirmesi amaçlanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar bu fiile verilen anlamlar incelenerek, bu fiil üzerinden verilen hükümlerin derlenmesi ile literatüre katkı sunulması ve bu fiillerin kullanıldığı ahkâm ayetlerinin doğruya en yakın tespitinin yapılması amaçlanmaktadır.

Böylece, Kur'an ve Sünnet'in devre dışı bırakıldığı, ilkesiz, temelsiz ve her an değişebilen yüzeysel bilgilerle kirlenen günümüz insan aklının Kur'an'ı daha iyi anlamasına ve bazı müphem zannedilen ayetlerin anlaşılmasında katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Bu ayetlerin anlaşılmasında da ayeti oluşturan bazı kilit kelimelerin semantik incelenmesi büyük önem arz etmektedir. İşte bu çalışmada, çeşitli saiklerle günümüzde daha çok ihtilaf edilen kelimelerden Kur'an'da yer alan d-r-b fiili ayrıntılı olarak ele alınarak literatüre katkı sunulması ve bu fiilin yer aldığı ahkâm ayetlerinin doğru anlaşılmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

3. Araştırma Yöntemi

Araştırmamız, bilimsel araştırmanın yöntemi olan objektif ve tutarlı bir bakış açısıyla yürütülmeye gayret edilecektir. Çalışmamızın alt konu başlıklarına dair bilgilere ulaşmak için klasik fıkıh kaynaklarının yanı sıra ahkâm tefsirleri, çağdaş araştırmalar ve bazı kanun metinlerinden yararlanılarak gerçekleştirilecektir. Elde

edilen bilgiler kelimenin kök manaları, fukahânın yorumları çerçevesinde analiz edilerek bütüncül bir değerlendirme sonrasında sunulmaya gayret dilecektir.

4. Veri Toplama Araçları ve Analizi

Araştırma, semantik ağırlıklı olması sebebiyle öncelikle temel Arapça sözlükler, klasik İslâm hukuku kaynakları, ahkâm tefsirleri, ahkâm hadis kaynakları, güncel sözlükler ve konuyla bağlantılı detaylı yapılan akademik araştırmalar taranarak veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra konu ile ilgili yardımcı kaynaklardan ve son dönem yapılan çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Bahsedilen temel kaynaklardan elde edilen bilgilerin yardımıyla, klasik dönemden günümüze d-r-b fiilinin anlam döngüsü, mahiyeti ve ortaya çıkan anlamların dilbilimsel ve hukuksal açıdan analizi yapılarak klasik ve modern dönemde verilen anlamlar karşılaştırılacaktır. Adı geçen fiilin manasının evrilmesine etki eden faktörler, fıkıh tarihi ve sosyolojinin yardımıyla yorumlanmaya gayrete dilecek, bu işlemler yapılırken, fiilin anlamına katkı sağlama konusunda hadisin etkisi ile ayetin tefsir edildiği dönem ya da ortam tespit edilmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili lehte ve alyehte ya da fiilin aslî manasına yakın ya da uzak şekilde verilen manalar veya yorumlar önce objektif olarak toplanacak, ardından da elde edilen bu bilgiler tahlil edilerek, bazı durumlarda konu ile ilgili şahsî kanaatlerimize de yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

D-R-B FİİLİNİN SÖZLÜK VE İSTİLAHÎ MANALARI

Allah kelamı olması hasebiyle bir başka ifadeyle insan kelamına benzememesi sebebiyle Kur'an'da zikredilen kelimelerin birden fazla gelmesi tabii bir durumdur. Araştırmaya konu olan d-r-b fiili de Arapça'da kullanım alanı ve manası çok geniş olan fiillerden biridir. Bu sebeple bu fiilin yanına gelen harfi cerler, birlikte kullanıldığı terkipler, cümle içinde kazandığı anlamlar, fiilin anlamını zenginleştirdiğinden Arapça sözlüklerde oldukça fazla incelenmeye tabi tutulmuş olduğu görülür. Bu yüzdendir ki, bu fiilin zikredildiği ayetin tefsirlerinin bu anlamlar üzerine şekillendirildiği görülür. Bir ayetin anlaşılmasında ve ondan hüküm istinbâtında kelimelerin lügat manaları yanında, ayetin nüzul sebebi, siyâk-sibâk bağlamı gibi birden fazla etken söz konusudur. Kur'an'da d-r-b fiilinin kullanıldığı alanlar incelendiğinde 56 kez kullanıldığı, bunlardan 11 tanesinin ahkâm ayeti olduğu görülmektedir. Ahkâm ayetlerinde “cihada çıkma, yolculuğa çıkma, örtünme ve vurma” anlamlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ayetlerden Nisa Suresi 34.ayette kullanımı farklı tartışmalara söz konusu olmaktadır.

D-r-b harflerinden oluşan kelime gruplarının anlamını araştıran son dönem çalışmalara bakıldığında ekseriyetinin Nisa 34. ayetteki “serkeşlik yapmasından korktuğunuz kadınlara” ifadesi ile tanımlanan ‘naşize’ kadınların nüşuz etme durumundan vazgeçmesi için *ilk* olarak “nasihat edin” ikinci olarak “yataklarınızı ayırın” şeklinde tavsiyeler verilmektedir. Bu iki yöntem ile çözülmeyen durumlarda üçüncü aşamayı belirten “zevcelere vurun” cümlesinin emir mi yoksa ibaha mı ifade ettiği araştırmalara konu olmaktadır. Bununla beraber güncel akımların etkisiyle “zevcelere vurma” emrinin mümkün olup olamayacağı konusu üzerine tartışmaların odaklandığı görülmektedir.

Erkeklerin, uyumsuzluk çıkararak, söz dinlemeyen zevcelerine vurma şeklindeki uyarının asla ahlakî olmayacağı kanaatinde olanlar, bu fiile verilen anlamları incelerken, anlamlardan ilkinin İbn Faris (ö. 394/1004) ve Ezherî (ö. 905/1499)'nin eserlerinde d-r-b fiilinin “adrabe” çekimini kullanarak ayette vadribûhünne / *وَاصْرِبُوهُنَّ* siygasının “ve edribûnünne” şeklinde okunması halinde günümüzdeki anlayışa daha

uygun olacağını belirtirler. Bu doğrultuda kelimeye verilen anlamlardan; “evde ikamet etmek” anlamını tercih ettikleri, dolayısıyla ayetin manasının; ikazlardan anlamayan zevcelerini “evde ikamete zorlayın” manasını tercih ettikleri görülür. Bir diğer mana ise, İbnu'l-Kûtiyye'nin(ö.367/977) vermiş olduğu “zorlamak ve zayıflatmak” anlamlarının da tercih edilebileceğinin belirtilmesidir. Kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımına örnek olarak “isnad etmek, nitelendirmek, perde koymak, vazgeçmek, salmak, sarkıtmak, (yol) açmak, (yol) tutmak, örtmek, (duvar) çekmek, layık olmak, çarpıtılmak, düşkünleştirmek, çarpmak, sert vurmak, ölüm esnasında kâfirlere eziyet etmek, vurmak, dokunmak, vurup kırmak ve yolculuğa çıkmak” ifadeleri gösterilebilmekte,⁸ böylece “zevcelerinize vurun” manasını tercih etmemek için uzak manalar aranmaya çalışılmaktadır, denilebilir.

Yakın dönemde yapılan bir başka çalışmada ise kelimenin anlamları; ‘dövme, öldürme, örnek verme, yürüme, örtme ve son olarak kadına darb’ olmak üzere altı başlık altınca incelenerek, ayetteki “zevcelere vurma” ifadesinde sadece vurma manasının tercih edilmemesine işaret edildiği görülmüştür.⁹ Kelimenin ‘dövme’ anlamını taşıdığı ifade edilen bir başka çalışmada ise ‘dövmek’ fiilinin daha çok te’dir ve ıslah anlamında olduğu ifade edilerek,¹⁰ buradaki vurmanın şiddetinin derecesi üzerinde durulmuştur. Bu kelime ile ilgili tefsir kaynaklarında verilen anlamlara göre tefsirleri iki kısma ayıran bir başka çalışmaya göre ise, tefsir çalışmalarında Kur'an'a, içinde bulunulan zamana göre bir anlam söyletme çabasıyla kaçınılması gerektiği, Kur'an'da ilgili ayetteki d-r-b fiiline verilen hakiki ya da ilk mananın “dövmek” olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır.¹¹

Dikkat edilirse, son dönemde ülkemizde yapılan çalışmalarda “zevcelere vurma/dövme” kavramlarını ihtiva eden ayetin anlaşılmasında farklı saikler etkili olmakta ve bu kelimenin çok sayıdaki manalarından ya kolayca-işine gelen ya da içinde yaşanan anlayışların etkisiyle bir anlam seçilerek ayete mana verilmeye çalışılmakta

⁸ Fiilin bu anlamlara gelebileceği ile ilgili yorumlar için bk. Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-23/23* (2007): 93-134.

⁹ Abdülaziz Bayındır, “Kadınların Dövülmesi” *süleymaniyevakfi.org* (Erişim 23 Mayıs 2022)

¹⁰ Musa Çetin, “Kadını Darp/Dövme Meselesine Peygamber(s)’in Yaklaşımı”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-17/1*, (2015), 257.

¹¹ Ömer Özsoy, “Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine 'Karı Dövme' Olgusunda 4.Nisa 34 Örneği” *İslamiyat-5/1* (2002), 120.

olduğu söylenebilir. Ülkemizdeki bu yayınlara mukabil Arap dünyasında da bazı müstakil çalışmalara rastlanmıştır. Bunlardan biri, Muhammed Ubeyd Câsim'in "ed-davâbitu'ş-şer'iyye li darbeti'z-zevceti'n-nâşiz" (Nâşize zevcenin dövülmesinde Şer'î İlkeler) isimli 2019 yılında yayınlanan on sayfalık makalesidir. Bu makalede; başına buyruk-kocasının meşru sözlerini dinlemeyen bir zevcenin dövülmesi hususunda mezheplerin görüşleri ve fukahânın bu ayete verdiği manaların incelendiği tespit edilmiştir. Dar çerçevede sadece bir ayetin incelenmesi hedeflendiğinden bu makalenin tezimizin çok az bir kısmını ilgilendirdiği söylenebilir. Ayrıca, bu makalede ülkemizde olduğu gibi kadının dövülüp dövülemeyeceği tartışmalarına yer verilmeden konu objektif olarak klasik kaynaklardan delillendirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Klasik Arapça kaynaklarda dil/lügat çalışmalarının temeli, Kur'an ve Hadis içerisindeki garip kelimeleri anlamaya yönelik Garib'ul-Kur'an ve Garibu'l-Hadis tesmiyeleri ile şöhret kazanmış 'mevzuî lügat' da denilen te'liflerle başlamış, bu eserlerde güncel tartışmalardan ziyade konuların ilmî olarak ele alındığı görülmüştür. Bu türün en belirgin kaynağı ise bedevi Arapların kullanmış olduğu ve bozulmamış kabul edilen dil ve özellikle de şiir dilidir. Bu eserlerde genellikle kelimelerin anlamları için şiirle istişhadde bulunulur. Bu türün ilk örneği günümüze öğrencilerinin rivayetleri ile gelmiş olan İbn Abbas'ın (ö.68/687-88) Garibu'l-Kur'an adlı eseridir. Onu Ebû Zekeriya Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'nın (ö. 458-1066) Me'âni'l-Kur'an'ı takip etmektedir. Ancak Ferrâ eserinde d-r-b fiili ile ilgili yorumlara yer vermemiştir.¹² Biz de aşağıda klasik Arapça eserlerde bu fiile verilen manaları tespit ederek ve kronolojik sıraya göre konu başlıklarını sıralamaya gayret edeceğiz:

1.1.D-R-B Fiiline Klasik Sözlüklerde Verilen Anlamlar

1.1.1. el-Vücûh ve'n-Nezâ'ir'deki Manalar

Kur'an'ı baştan sona kadar tefsir eden ilk müfessir olması hasebiyle İslam araştırmalarında müracaat kaynağı olarak kabul gören Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö. 150/767), erken dönem hatta tabiûndan sayılan bir müfessirdir. Hem ahkam ayetlerine yazdığı tefsiriyle hem de birden fazla anlama

¹²Zeynel Abidin Aydın, "Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden "Darb"a Dair", *Turkish Studies-12/27* (2017), 94.

gelen 185 kelimenin Kur'an'da hangi manalarda kullanıldığını inceleyen *el-Vücûh ve 'n-nezâ'ir* isimli eseriyle¹³ çalışmalara kaynak olmuş kıymetli bir eserdir.

Mukatil b. Süleyman'ın bu eserinde geçen d-r-b fiilinin kazanmış olduğu anlamlara yer vermeden önce vücûh ve nezâ'ir kelimeleri ile ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Aslında Mukatil b. Süleyman bu eserinde vücuh v vücûh ve nezâ'ir kelimeleri hakkında bilgi vermemiştir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında verilen bilgilerden “Kur'an'da aynı lafzın farklı yerlerde değişik manalarda kullanılmasına vücûh, bir lafzın anlamlarından sadece birinin başka ayetlerde tekrarlanmasına nezâ'ir” denildiği anlaşılmaktadır. Bilindiği kadarıyla vücûh ve nezâ'ir terimlerini ilk tanımlayan âlim olan Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ile onu takip eden Kâtib Çelebi'ye göre her iki terim de “harekesi ve lafzı aynı olan bir kelimenin farklı yerlerde farklı manalara gelmesi” anlamını ifade eder. Ancak bu kelimelerin kullanıldığı her yerde aynı olan lafızlarına nezâ'ir, bunların birbirinden farklı olan manalarına vücûh denir. Buna göre nezâ'ir lafızlara, vücûh manalara verilen addır.¹⁴

Mukatil b. Süleyman d-r-b kökünden türeyip Kur'an'da kullanılan kelimeleri beş gruba ayırmıştır. İlk iki maddede marife olarak son üç maddede nekra olarak kelimeyi ele almıştır.

(1) الضَّرْبُ “seyr” (yeryüzünde seyahat etmek, bir yerden bir yere gitmek, yol tepmek)¹⁵ anlamına gelmektedir. Bu anlamın verildiği ayetler şunlardır: “*Yeryüzünde (mubah herhangi bir) sefere çıktığınız zaman...*” ... وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ...¹⁶ “Allah yolunda savaş için sefere çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin..” ... إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا...¹⁷ “Diğer bir kısmı yolculuğa çıkacaklarını...” ... وَأَخْرُوجَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ...¹⁸

¹³ Ömer Türker, “Mukatil b. Süleyman”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 2020), 31/134-136.

¹⁴ M. Suat Mertoğlu, “Vücûh Ve Nezâ'ir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vucuh-ve-nezair> (Erişim: 15.05.2022).

¹⁵ Mukâtil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâ'ir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm*, (Kur'an Terimleri Sözlüğü) çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2021), 268.

¹⁶ en-Nisa Suresi 4/101.

¹⁷ en-Nisa Suresi 4/94.

¹⁸ el-Müzzemmil 73/20.

(2) الضَّرْبُ “el, silah ya da eldeki silah ile vurmak” anlamı verilmiştir.¹⁹ Bu mana şu ayetler ile örneklendirilmiştir: Enfal Suresi 8/12: “..Boyunlarının üstüne vurun. (فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ) ; Muhammed Suresi 47/4: “..Boyunlarını vurun.”; (فَضْرَبَ الرِّقَابَ) ; Nisa Suresi 4/34: “Onları dövün...” (وَاضْرِبُوهُمْ)

(3) ضَرَبَ “vasfetmek, benzetme yapmak (örneklendirmek)” manasında kullanılır.²⁰ Şu âyetlerde olduğu gibi: Nahl Suresi 16/76: Allah o iki adamdan birini diğere örneğ verir. وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا ; Nahl Suresi 16/74: Allah hakkında benzetmeler yapmayın. فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ ; Nahl Suresi 16/112 ...Allah bir karyeyi (köyü) darbetti(örnek verdi). وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً ; Bakara Suresi 2/26: Doğrusu Allah bir sivrisineği mesel darbetmekten (yani, örnek olarak zikretmekten, söz konusu etmekten) çekinmez. إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا ; İbrahim Suresi 14/24: Allah bir mesel darbetti (misal zikretti.) ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا ; Zuhruf Suresi 43/57 Meryem oğlu bir mesel olarak darbedildiğinde... (örnek olarak zikredildiğinde) وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا ; Haşr Suresi 59/21: O meseller yok mu, işte onları insanlar için darbediyoruz. (yani, onların niteliklerini belirterek zikrediyoruz) . وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ .

(5) ضَرَبَ lafzı “beyân anlamıyla vasfetmek” manasında kullanılmıştır.²¹ Şu âyetlerde olduğu gibi: İbrahim Suresi 14/45: Size meseller de darbettik. (vasfettik ve beyân ettik). وَضَرَبْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ ; Furkân Suresi 25/39: Her birine meseller darbettik. (beyân ettik ve vasfettik) وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ; Ankebût Suresi 29/43: O meseller yok mu, işte onları insanlar için darbediyoruz (beyân edip vasfediyoruz) . وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ .

¹⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Kur’ân Terimleri Sözlüğü*, 268.

²⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Kur’ân Terimleri Sözlüğü*, 269

²¹ Mukâtil b. Süleyman, *Kur’ân Terimleri Sözlüğü*, 269.

1.1.2. el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân'da d-r-b Fiilinin Manaları

Asıl adı Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) olan ve tefsir, Arap dil ve ahlâk felsefesi gibi alanlarda eser telif eden İsfahânî'nin en meşhur eserlerinden birisi tefsir konularını ele alan “*el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*”dır. İsfahânî'ye göre d-r-b fiiline fiilin gerçekleşme şekillerine göre farklı anlamlar verilmelidir. Master halindeki “darbun” yani vurma “bir şeyi bir şeyin üzerine düşürmek, bir şeye elle, sopayla veya kılıçla vurmak” gibi farklı şekillerde gerçekleşebilir.²² İsfahânî'nin d-r-b fiilinin kullanım şekillerine verdiği örnekler şu şekildedir:

Yağmurun, yağarken toprağa vurmasından ötürü ضَرَبَ الْأَرْضَ بِالْمَطَرِ (Yağmur toprağı dövdü) denilmiştir. Para basmak anlamına gelen ضَرَبَ بِالْمِطْرَةِ ضَرَبَ الدَّرْهَمِ, “çekiçle vurma” tabirinden yola çıkarak kullanılmaktadır. Ayrıca sikke damgasının etkisi göz önünde bulundurularak para basmaya “طَبَعَ” da denilmiş ve buna benzetilerek “Seciye: Tabiat veya mizaç” kavramı da “ضَرَبِيَّة” olarak tanımlanmıştır. Yine “çekiçle vurma” ifadesine benzetme yapılarak “ضَرَبَ الْفَخْلُ النَّاقَةَ / Erkek ve dişi deve çiftleşti” denilmek murat edilmiştir. “ضَرَبَ الدَّرَاهِمَ” sözünden yola çıkılarak ضَرَبَ الْمَقْلَ darb-ı mesel: örnek verdi tabiri geliştirilmiştir ki, bu örnek verildiğinde örneğin etkisi örnek verende değil de örnek verilen kişide yani başkasında zuhur eden bir şeyi zikretmek için kullanılır. Mesela; Nahl 75, Rum 30/28, Rum 30/58, Zuhruf 57-58, Kehf 45 ve Zuhruf 5. ayetleri bu anlamda zikredilmiştir.²³

ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ terkibi şeklinde kullanıldığında fiilin manası; “yeryüzünde dolanmak, seyahat etmek ki -yere ayakla vurulmasından dolayı-” bu anlamı almıştır. Al-i İmran 3/156 ve Bakara 2/273 ayetlerindeki ifade buradan gelmektedir. Çadırları kurarken çadırların iplerinin bağlandığı kazıklara çekiçle vurulmasından dolayı çadır kurma işine الضَرْبُ الْحَيْمَةَ (Çadır kurmak) denilmiştir. Al-i İmran 3/112 ayetindeki

²² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât, (Kur'an Terimleri Sözlüğü)*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 6.baskı, 2021), 884, “d-r-b” mad.

²³ İsfahânî, *Müfredât*, 885-886.

kullanım her ne kadar manevi olarak Allah'ın ipine bağlanmayanlara zillet vurulacağı şeklindeki kullanım da bu şekildedir.²⁴

Ney, boru gibi üflenerek çalınan çalgılarda nefesin çalgıya vurmasından dolayı, ut gibi telli çalgılarda ellerin çalgıya vurmasından dolayı (ut, ney, boru çalmak) denilmiştir.²⁵

D-r-b fiili, yanında bir kelime terkibi olmaksızın kullanıldığında ise şu anlamlara geldiği görülmektedir. المضاربة “bir tür ortaklık”, “المضربة” “dikilirken kendisine çokça vurulan şeyi (yorgan gibi) ifade etmektedir. التَّضْرِبُ ise “kışkırtmak, tahrik etmek, teşvik etmek ve gayrete getirmek, baskı kurmak” demektir. Burada sanki (kışkırtılanın vd.) “yeryüzünde ya da bir yerde uzaklaş” (yolculuk et) anlamına gelen ضَرَبُ ‘a teşvik edildiği söylenmek istenir. الاضطرابُ “farklı yönlerde çok gitme” ifadesi ise “الضرب في الأرض” kullanımından gelmektedir.²⁶

1.1.3. Lisân'ul-Arab'da d-r-b Köklü Kelimelere Verilen Anlamlar

İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) Arapça sözlüklerin en büyüklerinden olan ansiklopedik sözlüğü, dinî araştırmalarda kendisine çokça atıf yapılan geniş hacimli bir sözlüktür. İbn Manzûr, kendi yaşadığı zaman kadar yazılmış olan bazı eksiklikleri gidermek üzere Tehzîbü'l-luğa (Ezherî), el-Muḥkem (İbn Sîde), eş-Şîḥâḥ (Cevherî), et-Tenbîh ve'l-îzâḥ ‘ammâ vaḳa‘a fi’ş-Şîḥâḥ (İbn Berrî) ve en-Nihâye (Mecdüddin İbnü'l-Esîr) adlı sözlükleri temel kaynak olarak kullanmak suretiyle tasnif ve hacim bakımından daha mükemmel bir sözlük yazmak istediğini, bunu da Kur'an ve sünnetin dili olan Arapça'yı korumak için yaptığını açıklamaktadır.²⁷ Bu lügatte de d-r-b fiili birçok farklı vezinde kullanılmaktadır. İnsanlar için ضروب ضارب، ضريب، ضربٌ gibi vezinler kullanılmaktadır. Şimdi bu sözlükte İbni Manzur'un naklettiği d-r-b fiiline verilen manaları sırlamak istiyoruz:

²⁴ İsfahanî, *Müfredât*, 884-885.

²⁵ İsfahanî, *Müfredât*, 885.

²⁶ İsfahanî, *Müfredât*, 885.

²⁷ Hulusi Kılıç, “İbn Manzûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2003), 27/195-196.

(i) ضرب fiiline eserde ilk olarak “Birine bir şey ile vurulması” anlamı verilmektedir. Bu fiilin kazanmış olduğu en meşhur manadır. İbn Manzur da bu manayı ilk sırada zikretmiştir. Bu mana ya ilave olarak fiil ضربت يده “Çok vurmak” anlamında da kullanılmaktadır.

(ii) Fiile ikinci olarak “Yola revan olmak, sefere çıkmak” anlamı verilmektedir.

(iii) Fiil para/gümüş/altın gibi nesnelere ile kullanılırken “Dirhem (her türlü madeni para) basmak manasında kullanılır. Günümüzde dahi “darphane” denilirken aynı fiilden istifade edilmektedir.

(iv) ضرب “Bir şeyin yaratıldığı hal üzere kalması, fitratı neyse öyle davranması” anlamlarında kullanılmaktadır. Eğer kişi d-r-b fiilini mastar hâlinde kullanmak isterse fiilin doğru manayı kazanması için bir terkip veya cümle içinde kullanılmalıdır. Mesela, “خاتما اضطراب” ifadesi kuyumcu gibi bu iş üzere çalışan kimselerden (dövülerek yaptırılacak) “yüzük vb nesne siparişi vermek” demektir. Yine, “رجل ضرب” “adama vurmak” demektir.

(v) D-r-b fiili, “yılan, akrep gibi bir hayvan ismi ile kullanıldığı zaman “Bir hayvanın bir insanı sokması” yani mecâzî manada hayvanın vurması anlamındadır ki “العرقذ ضربنا ضربا” و “kuyruklu hayvanların kuyruklarını bir nesneye, insana şiddetli vurması” anlamında kullanılır.²⁸

(vi) تضرب الشيء واضطرب kullanımı “bir şeyin hareket etmesi, dalgalanmak, iç huzuru bakımından kargaşa vb.” manalarına gelmektedir. اضطرب aynı zamanda “anne karnında bebeğin hareket etmesi/tekmelemesi” demektir. “İnsanların, grupların sözlerinde ihtilaf varsa aralarında huzursuzluk meydana gelir” diyebilmek için cümlenin içerisinde الاضطراب kelimesi kullanılır ki bu da d-r-b- fiilinden türemiştir. Dolayısıyla bu fiilin “kargaşa, hengâme, karışıklık” anlamları da mevcuttur.

²⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/543.

(vii) الضريب “vergi, yük” anlamında kullanılmaktadır.²⁹ Bu da sırtlarına yük vurmak, yük altına sokarak, canlarını sıkmak gibi mecazi manalara gelmektedir.

(viii) اضرب البرق في السحاب “şimşek çakması” manasında kullanılmaktadır.

(ix) مضربته، مضربه، مضربه مضربته، مضربه مضربه ضريبة السيف kullanımları had cezalarındaki “vurma”yı yani celdeyi kastetmek için kullanılır. ضريبة السيف tabiri kılıç kelimesi ile kullanıldığı zaman “kılıcın dövülmesi” manasında kullanıldığı ifade edilse de bu gerçeği yansıtmamaktadır. Tam tersi “kılıçla vurulduğu/yaralandığı halde yaşayan veya kılıç darbesiyle ölen canlı ya da nesneye denir.

(x) لبلَّه ضرب “boya vurmak” anlamındadır. Koyunların birbirine karışmaması için koyunlara boya vurulması gibi. Dilciler şöyle demişlerdir. “İkiz koyunların iyisinin kötüsünden ayrılabilmesi için koyunların ortasına beyaz boya sürülür. (vurulur)”.³⁰

(xi) ضرب في الأرض “fetih, cihad veya ticaret için sefere çıkmak” anlamına gelmektedir. Mesela; الضواير الطير “rızk arayan kuşlardır”. Yeryüzünde hayırlı bir rızık bulmak için dolaşırlar. Allah (c.c) إذا ضربتم في الأرض buyurmuş, “yolculuğa çıktığınızda” anlamını kastetmiştir. Sefere çıkan kimseye ضارب denir. Bu noktada “Mudarabe” den söz edilmektedir. المضاربة “Bir kişinin malından kârı bölüşmek üzere bir başka kimseye ticaret yapması için malından vermesi” demektir. Kârdan paylar belirlenir çünkü mudarib malı ticaret yapmak üzere götürür. Allah (cc) "علم أن سيكون منكم مرضى" buyurmuştur. Bu ayette³¹ d-r-b fiilinin aldığı anlam “Yeryüzünde Allah’ın lütfundan rızıklarını aramak için yolculuğa çıkanlar” olmaktadır. Buradaki kullanımından dolayı mudarabe işini yapan kimseye ضارب (dârib) de denilmektedir. Çünkü o yeryüzünde dolaşan kimsedir. Buradan

²⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/544.

³⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/544.

³¹ el-Müzzemmil, 73/20.

hareketle bir tarafın mal sahibi olup diğer tarafın -seyahat ederek- işi yapan kişi olduğu bu işe mudarabe denir ve bu iş caiz olur. Bir taraf mal sahibi diğer taraf borçludur.³²

(xii) الضَّرْبُ “hızlı bir şekilde gitmek” manasına da gelmektedir. Bir hadiste “لَا تُضْرَبُ أَكْبَادُ الْإِبِلِ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ أَيْ لَا تُرْكَبُ وَلَا يَسَارُ عَلَيْهِ” buyrulmuştur.” Develer ile üç mescitten uzağa gitmeyin yani binmeyin ve sürmeyin.” anlamına gelmektedir.

(xiii) ضَرَبَ بِنَفْسِهِ الْأَرْضَ ضَرْبًا ise “bir yerde oturmak, ikamet etmek, inşa etmek” manasında olup ayağa kalkmanın zıddıdır.

(xiv) ضَرَبَ الْبَعِيرَ فِي جِهَازِهِ “hayvanın(devenin) ürkmesi” manasında kullanılır. Eğer deve bağlı ise üzerindeki bütün eşyaları savurur, hepsini yere vurur.³³

(xv) ضَرَبَتْ فِيهِمْ فَلَانَةٌ بَعْرُقُ ذِي أَشْبِ ضَرَبَتْ فِيهِمْ ifade edilir. Hz. Ali şöyle buyurmuştur. فإذا كان ذلك ضرب يعسوب الدين بدينه. Bu cümle “Dinin lideri kuyruğunu yere vurduğu zaman....”³⁴

(xvi) ضَرَبَ عَلَى يَدِهِ “düşmek, işaret etmek, yukardan atmak” demektir. ضَرَبَ عَلَى يَدِهِ ise “tutmak, yakalamak, birinin elini kolunu bağlayıp hiçbir şey yapamayacak hale getirmek, cezalandırmak” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla ضَرَبَ عَلَى يَدِ ضَرْبِ “filanca kişiyi hacretmek” demektir. Elleys şöyle demiştir:” ضَرَبَ يَدَهُ إِلَى عَمَلٍ kullanımı da hacretmek/engellemek gibidir.” “Bir kişinin bir şeyi almasına bir işi yapmasına engel olmak” anlamına gelmektedir. İbn Ömer şöyle demiştir:” ضَرَبَ عَلَى يَدِهِ terkihi “akit yapmak” anlamına gelir. Çünkü akit taraflar için bağlayıcı olması alışverişin örfündendir.”³⁵

Şöyle söylenmektedir:” İnsanlar yumuşak (toprakları olan) bir yer buldular orada onları suladılar, oraya yerleştiler ve binalarını inşa ettiler. Onlardan bir adama

³² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/544.

³³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/545.

³⁴ Ya'sub kelimesinin o dönemde insanları yöneten bir lider ya da kraliçe arıya bir atıf yapıldığı konusunda tartışmalar mevcuttur. (Bakınız: Özkan Şimşek, “Mehdilik ve Nüzûl-ü İsa Tartışmalarında Mutezili Bir Yaklaşım”, *Dergipark*(10/11/2022)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/725130>

³⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/545.

vurdum ve kabilesi savaşçılardandı. Rahatsız oldular. Bazıları bazılarına vurdu. Bana vuran adama ben daha şiddetli vurdum. Mudarabe ondan daha şiddetli oldu.”³⁶

(xvii) Dişi devenin çiftleşmek için kuyruğunu vurması da d-r-b fiili ile ifade edilir. Çiftleştirilen develerin otlaklara salınmayarak beslendiği söylenmektedir.³⁷ ناقه ضارب “çiftleşen develer” demektir. Soyu bellidir. تضراب da aynı anlamda yani soyu belli manasında kullanılır.³⁸

(xviii) ضريب الحمض kalıbı “kötü, nahoş” anlamında kullanılır. Bir şeyin iyisinden olmayana ya da yenmeyecek derecede ekşi, nahoş olan şeye denir ve ondan kalan kötü şeye de bu ifade kullanılır. Aslında kötünün aslı da kötüdür. Bu kalıp bazen “parçalanan” şeyler için de kullanılır. الضريب ise “donmuş ve buzlanmış” anlamlarına gelmektedir.³⁹ و صفعت وجلدت ضربت الأرض ضربا kullanımı الضريب kelimesinden gelir. “Çiğ, yağmur gibi (gökten toprağa düşen) şeylerin çiselemesi” gibi anlamlara gelir denilmektedir. Ebu Hanife şöyle demiştir: ضرب النبات ضربا فهو ضرب Burada d-r-b fiili “bitkileri soğğun vurması (don olayı)” anlamında kullanılmaktadır. Öyleyse buradaki asıl kasıt ضربه olmaktadır.⁴⁰ Tüm manalarda ağızda ekşi, nahoş etki bırakmak, kötü vurmak, don vurması gibi manalar bulunmakta, dolayısıyla fiilin asıl manası gizli de olsa korunmaktadır. Yine, السمامم أضربت “Semum(sam) yelinin eserek suyu kurutmalı toprak sulanıncaya kadar” demektir. أضرب البرد والرياح النبات. “bitkileri rüzgarın ve soğğun vurması” anlamına gelmektedir. ضرب ضربا olarak kullanılırsa “çoraklaştıran, kurutan, (bitkileri) buruş buruş yapan soğğun en şiddetlisi” anlamında kullanılmıştır.⁴¹ Yine, ضربت الأرض kullanımında d-r-b fiili darîbun kullanımını ile aynı anlama sahiptir. “Sebzeleri/baklagilleri soğuk vurması, bitkilere kırağı düşmesi” anlamlarına gelmektedir. Hadis-i Şerifte şöyle buyrulmuştur: “Gafil insanlar arasında Allah’ı

³⁶İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/545.

³⁷ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/545.

³⁸ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/546.

³⁹İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/546.

⁴⁰ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/546.

⁴¹ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, 1/546.

zikredenler soğuktan (yaprakları) dökülmüş ağaçların arasında duran yeşil ağaç gibilerdir.” Yani o buzdur, donmuştur, hadisinde de bu kelime kullanılmıştır.⁴²

(xix) الضَّرْبُ “hareketlilik, hareket, ağır yapılı ve beyaz bal” gibi manalara gelmektedir. “Zina cezası” için de kullanılır. Mesela, Ebu Züeyb el-Hüzeli şöyle dedi:

وما ضربت بيضاء بأوي ملىكها / إلى طئف، أعباء، براق و نازل

Bu dizelerde bahsedilen kelime ve kalıpları müellif şu şekilde açıklamaktadır: “Melîk” isimli kraliçe karınca, ağırbaşlı ama çok da hareketli bir liderdir.⁴³ الضَّرْبُ ile ifade edilenin “yaban balı” olduğu söylenir. Ebu Hanife الضَّرْبُ kelimesinde “ra” harfinin sakın olduğunu, Arapça ‘da böyle olduğunu söylemiştir. الضَّرْبُ kelimesinin de aslında الضَّرْبُ ile aynı anlamda olduğunu söylemiştir. استغرب العسل (bir kapta) “dövülerek/çalınarak koyu beyaz hale gelen baldır.” Anlamı bir halden başka bir hale bürünmektir. الضَّرْبُ “bal peteği, bal, süzölmüş bal” anlamlarına gelmektedir. ضربت وعسل (bir kap içinde) “çalkalanmış bal” demektir. Haccac “Ra harfi fetha ile yazılırsa kıvamalı beyaz baldır. Eğer sad harfi ile yazılırsa kırmızı baldır.” demiştir.⁴⁴

(xx) الضَّرْبُ “hafif yağmur” manası için de kullanılır. El-Esmaî, ”Sakin yağın yağmur sükûnladır. Ayrıca azdır.” demektedir. الضَّرْبُ “sağanak yağın yağmurdur.

(xxi) ”Bir şeyden yüz çevirdim, sırtımı döndüm.” demek için de kullanılır. عنه أضرب و ضرب عنه الذكر “gitmesine izin vermek, terk etmek, yüz çevirmek” anlamına gelmektedir. Allah (c.c) “Siz, haddi aşın kimseler oldunuz diye, zikri sizden terk mi edelim?” buyurmuştur. Yani d-r-b fiili an harf-i ceri ile kullanıldığında “yüz çevirmek” demektir. ضربت عنه الذكر ifadesinde anlatılmak istenen şudur. Bir kişi bir hayvana biner ve onun yönünü ister, ona asasıyla vurur ve istediği yönü ayarlar (İstediği yöne çevirir). Burada darbın konusu yol vermektir. Kur’an’da أفنضرب عنكم الذكر

⁴² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/546.

⁴³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/546.

⁴⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/547.

صفحا buyurulur. Bu cümlelin anlamı “Sizi için iman etmeye çağırılmayalım sizden yüz mü çevirelim?” demektir. D-r-b fiilinin ‘an harfi ceri ile kullanıldığı için “Yüz çevirmek” anlamına gelmektedir. Ayette صفحا mastar olarak kullanılmıştır. Muhatabın azarlanarak davete icabeti istenir. Buradaki ifade lafz-ı istifhamdır. أضرب fiilinin başka bir anlamı ise “başını(korkuyla) öne eğmek, başını öne eğip susmaktır.”⁴⁵

(xxii) المضرب البيت “evde kalan mukim kimse” demektir. أضرب الرجل في البيت “ikamet etmek “demektir. İbnü’s-Sikkât Arap toplumunda bunu işittiğini söylemiştir.

(xxiii) أضرب خبز الملة “buğday ekmeğinin hazırlanması” demektir. Burada ekmek yoğrulan, hazırlanandır. Ekmek yani مضرب bir sopa ile vurularak silkelenmiş, külden ve kirden arınmıştır.⁴⁶

(xxiv) و الضارب القداح والضرب ضربت “kumar oklarının dövülmesi, kumar oynanması” anlamına gelmektedir.⁴⁷ Sibeveyh burada kastın “kumar oynamak” olduğunu söylemektedir. الضرب ile kumar oklarından üç kumar türü kastedilmektedir. و ضربت و ضربته الشيء بالشيء “bir şeyi bir şeye karıştırmak” demektir. Karışan şey de kötü şeylerdir. الضرب القوم بين التضريب “fitne” demektir. والضريبة “yün eğirmek için kabartılmış/çırpılmış keçe veya yün” demektir. Tokmakla “vurularak” yapılır. Başka kimseler yün parçası için kullanıldığını da söylemektedir.

(xxv) Karışmak manasında kullanır: وضرب السؤل “Sütün bazısını bazısına karıştırmaktır”. İbn Sidah bir kapta en az üç çeşit sütün karışmış olması gerektiğini söylemektedir ki biri diğerinden üstün, etkili, diğer ikisine yurgun olan süt manasındadır. Çöl ehli biri diğerinden az olmayan deve sütünün karışmış olanına ضرب denildiğini söylemektedir. İbnü'l-Arabi ضرب kelimesine yaratılış şekli, biçim anlamlarını vermiştir.⁴⁸

⁴⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/547.

⁴⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/547.

⁴⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/547.

⁴⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/548.

(xxvi) benzerlik için de d-r-b kullanılabilir: mesela فلان ضريب فلان denilmekle “Benzerlik, denklik” anlamlarına gelmektedir. İbn Sidah المثل الضرب benzer demek olduğunu ve çoğulunun ضروب olduğunu söylemiştir. الضريب kelimesinin çoğulu ضروب kelimesidir. İbnu Abdülaziz’e göre ضروب kelimesine örnekler ve benzerler anlamını verip tekili ضريب şeklindedir.⁴⁹ Şu hâlde darphanede madeni para basma işine “darb” denilmesi; hem çekiç vb. şeylerle vurup keserek para imal etme hem de basılan paraların birbirinin aynısı / benzeri olması manasında ortak kullanılmaktadır.

(xxvii) والضرب verilen bir başka anlam “hamile kalmak” anlamıdır.⁵⁰

(xxviii) الضوارب vadilerde bulunan geniş alanlar manasındadır. Tekili ضارب olarak gelmektedir. الضارب “Ağaçların olduğu huzurlu, emin olunan alanlardır.” denilmektedir. الضارب ile ifade edilen arazinin “engebeli uzanan ova” olduğu da söylenilmektedir. الضارب “ağaçlık olan bir mekandır”. İçinde ağaçlar bulunan vadiye de denir. “Su dolu bir alanda yüzen kimse” anlamına da gelmektedir.⁵¹

الضرب “hafif etli adam, kötü olmayan eski yara izi” demektir. Hz. Musa’nın sıfatı da bu şekildedir yani hafif etli, ince yapılı, sivrice bir adamdı. Bir rivayete göre رجل مضطرب “adamın başı” demektir. İftial babında nakledilmiş ve “te” harfinin bedeli olarak “tı” harfi gelmiştir. Deccal ضرب من الرجال طوال olarak tanımlanmıştır. Yani hafif etli uzun bir adamdır. İbn Cinni ضرب kelimesinin çoğulu olduğunu ضروب olarak da yapılabileceğini ifade etmiştir.⁵²

(xxix) والضريبة “tabiat, seciye, yaratılış” demek olup yaratıldığı halin üzerine ilave hiçbir şey yapılmamış olan şekilde tanımlanmaktadır. Hadislerde بحسن ضريبته olarak ifade

⁴⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/548.

⁵⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/549.

⁵¹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/549.

⁵² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/549.

edilen de güzel yaratılış, tabiattır. شتي ضرائب علي الناس لحليق denilir. Bu sözle ifade edilen anlam saygın şerefli bir yaratılıştır.⁵³

(xxx) والضرب “sınıf, sınıflandırma” demektir. Eşyaların sınıflandırılmasını ifade eder. هذا من ضرب ذلك denilmektedir. Burada kastedilen sınıf ve çeşittir. Çoğul hali ise ضرب الله مثلا olarak gelmektedir. ضرب الله مثلا denildiğinde bu vasıf ve açıklama anlamına gelmektedir. Kur’an’da يكذا ضرب له المتل buyurulmaktadır. Burada d-r-b fiili açıklama manası ile aynı sınıftan örnekler göstermek için kullanılmıştır. “darabe’l-emsal” sözü tekrar ediliyorsa kastedilen örnek gösterilen şeydir.⁵⁴

(xxxix) والضرب “pay, hisse” demektir.” İnsan karnı” anlamına da gelmektedir.⁵⁵

(xxxii) الضريبة “Haraç, cizye” gibi alınan vergi çeşitlerinden biridir. “Köle vergisidir”. Köle sahibine kararlaştırılmış bir miktarda haraç vergisi ödemez. Köle burada mefuldür, vergisi toplanandır. Burada bahsi geçen mevali kölelerdir. “Senin kölenin her aya vergisi nedir?” diye sorulduktan sonra “İki arazidir(arazi bedeli) denilir.” Köle artık mevalidir ve haraç ile sorumludur. Harç ödemek üzerine vacip olur.⁵⁶

(xxxiii) Nesebi belli olmayan içinde kullanılır: مَضْرِبٌ و مَضْرِبٌ و ما يُعْرَفُ لُفْلَانِ “Nesebi bilinmeyen kimse” anlamında kullanılır. Neseb bağları bilinmeyen kimseler içinde kullanılır.⁵⁷

الضارب “Gecenin karanlığının en koyu olduğu zaman” anlamına gelmektedir ki “geceye damga vuran” manasında olduğu aşikardır.⁵⁸

Allah Kehf Suresi’nin 11.ayetinde فضرينا على آذانهم buyurmaktadır. Buradaki anlam işitmek ile ilgilidir. Çünkü uyumaları için onlar kulakları tıkanarak işitmez hale

⁵³ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/549.

⁵⁴ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/549.

⁵⁵ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/550.

⁵⁶ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/550.

⁵⁷ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/550.

⁵⁸ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, 1/550.

getirilmiştir. Burada asıl ifade etmek istenen uyutuldukları için işitmedikleridir. ضُرب على أذانهم uykuyu kinaye ile işaret etmektedir.⁵⁹

(xxxiv) المضرب “ilikli kemik” demektir. Koyunlar için kemiklerine bir şey isabet etmeksizin kemiği kırıldığında ما يُؤمّ منها مضرب denilmektedir. Yani “kemik iliği bozulmuş” denilmektedir.⁶⁰

(xxxv) المضرب “ut çalınan şey” anlamına gelmektedir. “Melikin çadırı” demek için de kullanılır ki çadır kurmak için kullanılan kilim ya da halı manasında kullanılır.

(xxxvi) Aynı kelimenin “Korkak adamlar ve korkaklığından yeri delen adamlar” için de kullanıldığı söylenmektedir.⁶¹

(xxxvii) Son olarak İbn Arabî ضرب البول kullanımının “hacetini gidermek” olduğunu söylemiştir.⁶²

1.1.4. Okyanusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît'te d-r-b'ye Verilen Anlamlar

Arapça sözlükler içerisinde hüsn-ü kabul görmüş olanlardan birisi de Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) “Kâmûsu'l-Muhît” adlı eseridir. İbn Manzûr'un eserinden daha fazla kelimeyi ihtiva edeceği iddiasıyla yazılmaya başlansa da onu geçememiştir. İslamî araştırmalarda başvuru eseri olması hasebiyle Osmanlıca tercümeleri de vardır. Bunlardan en meşhur olanı ise Mütercim Âsım Efendi'nin (ö. 1235/1819) Kâmus Tercümesi diye bilinen fakat orijinal adı “el-Okyânüsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît” olan eserdir.⁶³ Biz hem Fîrûzâbâdî hem de Âsım Efendi'nin görüşlerini yansıtması sebebiyle bu sözlükten yararlanmayı uygun bulduk.

⁵⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/550.

⁶⁰ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/551.

⁶¹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/551.

⁶² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/551.

⁶³ Hulusi Kılıç, “el-Kâmûsi'l-Muhît”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2001), 24/287-288

Kamusu'l-Muhît'te الضَّرْبُ kelimesine Rağîb el-İsfahanî'nin el-Müfredat adlı eserinde vermiş olduğu anlamlar nakledilerek başlamıştır. Bu anlamlara ilave olarak d-r-b fiili ve fiilden türeyen isimlerin şu anlamlarda da kullanıldığı nakledilir:

ضَرَبَ mastarının önce “vurmak” ya da mecazî vurmak, vurgu, etki” gibi manalara geldiğini belirterek, bu sözlükte bu fiile verilen anlamlar şu şekilde sıralanmaktadır:

(a) “Yabana yem aramaya gitmek” manasında kullanılmaktadır. Bu türlü yuvasından çıkıp yabancı yerlerde yem arayan kuşlara “ضوارب” (davarib) denilmektedir ki bu mana, ticaret için diyar diyar gezen/yol tepen manasındaki mudaribe oldukça benzemektedir. Çünkü her ikisinde de rızık peşinde koşulmakta olduğu rahatça anlaşılabilir.

(b) ضرب على يده أي امسك şeklinde kullanıldığında ise “Bir kimseyi salıvermeyip elinden tutmak” anlamına gelir.⁶⁴D-r-b fiilinin mastarı alâ harfi ceriyle kullanıldığında “tepesine vurmak, baskı yapmak” şeklindeki manevi bir vurmaktan bahsedilebilir.

(c) ضَرَبَ veya ضرابان kalıbında yani yine mastar şeklinde kullanıldığında; yukarıda belirtildiği üzere “ticaret, gaza veya cenk için bulunduğu yerden çıkıp seyrüsefer eylemek” manasına gelmektedir.

(d) ضرب الشيء بالشيء إذا خلطه “bir nesneyi başka bir şeye katmak” ki burada da bir vurgu ya da etkiden bahsedilebilir.

(e) ضرب في الماء إذا سبغ “Suda yüzmek” ki suda yüzen kişi kendini suya vurdu ya da su ona vurdu da denilir hatta “su vurgunu” şeklinde mecazî kullanımda vardır.

(f) ضرب العقرب إذا لدغ “akrep sokması”na da akrep vurdu da denilir ki burada da yine vir vurma/etkiden bahsedilebilir.

⁶⁴ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Bâsit fi Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît / Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, nşr: Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, ”drb”, 1/514

(g) ضرب الليل إذا طال “Gün veya gecenin uzaması” ki ağır basmak, üstün gelmek şeklinde anlaşılabilir. Hatta “gün/güneş vurgunu” tabiri de güneşin yakma manasındadır.

(h) ضرب عنه “bir nesneden yüz çevirmek” ki mecazen “etkilenmemek” manasında olduğu söylenebilir.

(i) ضرب بيده إذا أشار “bir şeyi işaret etmek” ki, işaret edilen şeye bir vurgudan bahsedilebilir.

(j) ضرب الدهر بعد “aradan çok zaman geçti, uzaklaştı, araya mesafe girdi” denilirken yine zamanın vurgusu ya da etkisinden bahsedilebilir.⁶⁵

(k) Araplar “korkusundan yerde sürünmek” manasında ضرب بدقيته الأرض “ifadesini kullanmaktadır. ضرب الرمان إذا مضى ise “zamanın geçip gitmesi “demektir. ضرب mastarı “bir şeyin benzerini veya örneğini göstermek” için kullanılır. Aynı zamanda “çevik, yiğit, becerikli, nüfusa sahip kimseler “içinde kullanılır.⁶⁶

(l) ضرب kelimesi “مضروب” manasında “hafif yağmura ve beyaz kıvamlı bala” denir. Edebiyatta aruz ıstılahında beytin ve mısranın son kısmı ضرب kelimesi ile ifade edilir. “Şeref, onur ve itibar talep etmek veya kazanmak” anlamlarında kullanılır. Ayrıca Araplar ضرب أذن ifadesini Araplar kinaî olarak kullanırlar. Allah teâlâ buradan mütevellit “و ضربنا على آذانهم” buyurmuştur.⁶⁷

D-r-b fiilinin vezinler ile kullanımı ise şu şekildedir:

D-r-b fiili tef’il veznine koyularak التضرير olarak kullanıldığında “çok vurmak” manasına gelir. Aynı babda kazandığı ikinci anlam “bir nesneyi başka bir nesneye katıp karıştırmaktır.” ضرب فلان إذا تعرض للتلج olarak kullanıldığında “kara tutulmak”

⁶⁵ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/512.

⁶⁶ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

⁶⁷ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

anlamında gelmektedir. Son olarak gözün çukurlanıp içine batması anlamında kullanılmaktadır. ضريب ise “süt içmek” manasına gelir.⁶⁸

Müellif ضرب fiilinin الضرب، الضروب، الضريب، الضارب ve المضرب vezinlerinde kullanıldığı zaman” çok vurucu” manasında kullanıldığını beyan etmiştir. Ancak şârih (şerh eden kimse) bu kısımda müellifin sıgayı karıştırdığını sıfat-ı müşebbehe ve ism-i mübalağayı bir olarak aldığını belirtmiştir.⁶⁹

ضارب “kumar oklarını darb eden kimseye, dere içi gibi belli bir şekle bürünmüş alana, çok karanlık geceye, sahibini daima tepen dişi deveye, içinde dere bulunduran arsaya” verilen addır.⁷⁰

ضارب; الضرب ve مضروب manasında kullanılır. Yani sınıf, çeşit ve sıfat belirten anlamda kumar okları üzerine vekil olan kimse, kumar oklarının üçüncüsü, birden fazla deveden aynı kaba sağalan süt, hisse, pay ve karnı büyük kimseyi tanımlamak için kullanılır. Aynı zamanda kış veya bahar gecelerinde yağın kırağı veya tipi şeklinde kar için kullanılır.⁷¹

الضربة değnek, kamçı gibi vurmak için kullanılan aletlere verilen isimdir. المضرب vurması güzelce olmak manasındadır.

الإضرب “mukim olmak” manasında kullanılmaktadır. “Bir kimse üzerine kırağı yağması, ekmek pişmesi” ayrıca “Semum (Sam) Yeli’nin¹ eserek toprağı kurutması” anlamlarına gelir.

المضرب “ilikli kemiğe” verilen addır. مضرب ve مضربة (veya ra harfinin kesirli kullanımını ile) kılıcın ağız kısmına verilen addır. مضرب ism-i mekandır yani nesne darb olunacak yerdir. Mesela مضرب العسل ”bal çalınacak kap” demektir.⁷²

⁶⁸ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

⁶⁹ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

⁷⁰ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

⁷¹ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/513.

⁷² Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tecümesi*, 1/514.

الإضطراب “çalkalanmak (Denizin çalkalanması)” anlamına gelmektedir. Rehavet içinde gitmek anlamına gelmektedir. “Verilen emrin nizamı, çizdiği yolu kaybedilmiş unutulmuş anlamında” da kullanılmaktadır. “Kazanç elde etmek ile meşgul olmak, bir nesnenin dövülmesini(imalini) istemek” manasında kullanılır. Resulallah bir adamdan demir bir yüzük yapmasını istediğinde إضطرب خاتماً من حديدٍ سأل أن يُضرب له و يُصاغ buyurmuştur. Araplar “savaştan kaçmak” içinde bu kelimeyi kullanırlar. التَّضَرَّبُ çalkalanmak anlamındadır.⁷³

المضاربة “Vuruşmak, bir kimseden bir mal alıp kazancına ortak etmek” anlamında kullanılır. Bu kelime “seyrüsefer” anlamına gelen ضَرَبَ kökünden alınmış mübalağa babından çekimlenmiştir. التَّضَارِبُ de vuruşmak anlamındadır.⁷⁴

ضَرَبَتْهُ “Harac, cizye gibi belirli bir kesimin tabi olduğu belirli görevlere” denir. Ayrıca “Önceden sorumlulukları belli olacak şekilde kölenin elde ettiği kazanç veya ne için biriktirdiği belirlenmiş” meblağdır.⁷⁵

الضَّرْبُ “soğuğa maruz kalmak, soğuk almak, ve soğuklamak” anlamına gelir.⁷⁶

D-r-b fiiline ve fiilin çekimli hallerine ait anlamlar bu şekilde verilmiştir. Şarih kelimeye ait daha birçok anlam olmasına rağmen eseri daha fazla uzatmamak için burada sonlandırmıştır.⁷⁷

1.1.5. D-R-B Fiiline Güncel Sözlüklerde Verilen Anlamlar

Yukarıda daha çok klasik sözlükler ve eserlerde d-r-b fiiline verilen anlamlar verilmişti. Bu başlıkta ise güncel sözlüklerden bazıları seçilerek d-r-b fiiline verilen anlamlarda değişiklik olup olmadığı hakkında bilgi sunulacaktır. Ayrıca, teknoloji çağı olarak adlandırılan bu dönemde telefonlar ve bilgisayarlar üzerinden kullanılan ve

⁷³ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, 1/515.

⁷⁴ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, 1/516.

⁷⁵ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, 1/516.

⁷⁶ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, 1/516.

⁷⁷ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîr Tecümesi*, 1/516.

belirli dönemlerde güncellemeler olarak geliştirilen “el-Halil”, “Tevakku’ ” gibi online sözlüklerden de d-r-b fiiline verilen anlamlar takdim edilecektir.

Lügat-i Remzî incelendiğinde d-r-b fiiline verilen ilk anlam “*bir şeyi bir şeye çarpmak, vurmak, birini salıvermeyip elinden tutmak, birinden yüz çevirmek, örnek vermek*” anlamlarına geldiği görülmektedir.⁷⁸ Geçmiş dönemlerde telif edilmiş olan eserlerde verilen ve Osmanlıca’da d-r-b fiilinden türetilen kelimeler şu şekildedir.

- a) ضَرْبَ: İki sayının birbiri ile çarpımı.⁷⁹
- b) ضَرْبَ / ضَرْبُ: Zayıf bir kişiyi güç ve kuvvet kullanarak evde tutmak.⁸⁰

Güncel Arapça-Türkçe sözlüklerden el-Mevârid’ e bakıldığında d-r-b fiilinin kadim eserlerde kullanılan “vurmak, bir şeyi bir şeye vurmak, seyahat etmek, örnek vermek”⁸¹ gibi anlamlarını günümüz sözlüklerinde koruduğu ve bunların yanında yeni anlamlar kazandığı görülmektedir. Bu anlamları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) الأَرْضُ بِتَضْرِبِهِ ضَرْبَ “Seferden vazgeçip mukim olmak.”⁸²
- b) فُلَانٌ ضَرْبَ “Gitmek”⁸³
- c) الْعَمَلُ عَنِ الْإِضْرَابِ “Grev yapmak.”⁸⁴
- d) مَالِيَّةٌ مُضَارِبَةٌ “Spekülasyon”⁸⁵
- e) "فُلَانٌ ضَرْبَ" "Muhalefet etmek.”⁸⁶
- f) الْمَرْأَةُ ضَرْبَتِ “Kadının dışarıda gezip zinetini göstermesi.”⁸⁷

Verilen anlamların yanı sıra tezin muhtevasında kullanımı açısından "اضْرَبَ" kelimesine verilen anlam önem taşımaktadır. "اضْرَبَ" kelimesine “Bir yerde ikamet

⁷⁸ Hüseyin Remzî, *Lügat-ı Remzî* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018),”drb”,776.

⁷⁹ Remzî, *Lügat-ı Remzî*, 776.

⁸⁰Remzî, *Lügat-ı Remzî*, 776.

⁸¹ Mevlût Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat* (İstanbul: Bahar Yayınları,1982), 895.

⁸² Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 895.

⁸³ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 895.

⁸⁴ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 896.

⁸⁵ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 896.

⁸⁶ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 896.

⁸⁷ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, 896.

etmek, ayrılmamak.” anlamı verilmiştir.⁸⁸ Bununla beraber Sâd Suresi 44.ayet örnek olarak verilmiş ve burada “فَأَضْرَبُ بِهِ” kullanımına “Onunla vur.” anlamı verilmiştir.⁸⁹

Safsafi sözlüğüne bakıldığında bu eser Türkçe sözlüklerin Arapça karşılıklarını içermektedir. D-r-b fiiline ilk kes Türkçe alfabe ile derlendiği için darbe ve darbimesel kelimelerinin karşılığı olarak rastlanmaktadır. Fiilin birinci anlamı olan “dövme/döğme” olarak kullanımı ilerleyen sayfalarda “dövme, dövüş” kelimelerinin karşılığında olmaktadır.

- a) Dövme/döğme “ضَرَبَ” kelimesi ile ifade edilmiştir.
- b) Dövünmek “نَفْسَهُ يَضْرِبُ” şeklinde ifade edilmiştir.⁹⁰
- c) Darbe kelimesi “ضَرْبَةً” şeklinde yazılmakta ve infilak kelimesi ile açıklanmaktadır.⁹¹
- d) Darbimesel kelimesi ise “ضرب المثل” şeklinde kullanılmaktadır.⁹²

Arapça öğrenen kimselerin aradıkları kelimelere kolayca ulaşmaları amaçlanarak cep sözlükleri hazırlanmaktadır. Bu sözlüklerden Erol Ayyıldız tarafından hazırlanmış olana bakıldığında d-r-b fiilinin ilk anlamı “vurmak, dövmek, damar atmak, para basmak” olmaktadır.⁹³ Geçmiş dönemlerde telif edilmiş olan eserlerde verilen farklı olarak d-r-b fiili bu sözlükte şu anlamları kazanmaktadır.

- a) ضَرَبَ: “gitmek, çarpma (işlem)”⁹⁴
- b) اضْرَبَ: “Grev yapmak.”⁹⁵
- c) ضارب: “Çarpışmak.”⁹⁶

⁸⁸ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, 896.

⁸⁹ Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, 895.

⁹⁰ Safsafi A.Mursy, *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat* (Safsafi Sözlüğü)(İstanbul: Çağrı Yayınları,1983), 110.

⁹¹ Mursy, *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat*, 87

⁹² Mursy, *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat*, 87

⁹³ Erol Ayyıldız, *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lûgati*, Hüseyin Kader (Ankara: Ensar Neşriyat, 2014),”drb”,101.

⁹⁴ Ayyıldız, *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lûgati*, 101.

⁹⁵ Ayyıldız, *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lûgati*, 101.

⁹⁶ Ayyıldız, *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lûgati*, 101.

D-r-b fiilini inceleyen güncel sözlüklerden biri Mutçalı tarafından hazırlanmıştır. Eserde d-r-b fiiline geniş yer verilmektedir. Bu sözlükte d-r-b fiiline verilen ilk anlam “vurmak, dövmek, ateş etmek” tir.⁹⁷ Geçmiş dönemlerde telif edilmiş olan eserlerde karşılaşılmayan ve bu eserde d-r-b fiiline verilen anlamlar şu şekilde sıralanabilmektedir.

- a) اجلا له ضرب : ”Biri için zaman tayin etmek.”⁹⁸
- b) على ضرب : ”Birine bir şeyi zorla kabul ettirmek, yaptırmak, dayatmak.”⁹⁹
- c) حَقْنًا ضرب : ”İğne vurmak.”¹⁰⁰
- d) اسْدَابِه فِي اِحْتِمَاسِه فِي الضَّرْبِ / لاسْدَسِي اِحْتِمَاسًا ضرب : ”Kara kara düşünmek, uzun uzun düşünmek; içinden çıkamamak, çözüm bulamamak, plan yapmak, tertip düzenlemek, hayal kurmak.”¹⁰¹
- e) القياسِي الرِّقْم ضرب : ”Rekor kurmak.”¹⁰²
- f) السلام ضرب : ”Askerî literatürde selam vermek.”¹⁰³
- g) فِي اِطْنَابِه ضرب : ”Kök salmak.”¹⁰⁴
- h) على اِطْنَابِه ضرب : ...de yerleşmek.¹⁰⁵
- i) اُخْرَى فِي عَدَدًا ضرب : Bir sayıyı diğeri ile çarpmak.¹⁰⁶
- j) الحَيَال فِي ضرب : ”Bulutlar üzerinde gezmek, hayal kurmak, mümkün olmayan şeyi istemek.”¹⁰⁷
- k) فِي وَتَصِيب بِسْتَهْم ضرب : ”...e katılmak, iştirak etmek.”¹⁰⁸

⁹⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları,1995), 502.

⁹⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

⁹⁹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰⁰ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰¹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰² Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰³ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰⁴ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰⁵ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰⁶ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 502.

¹⁰⁷ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 503.

¹⁰⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 503.

- l) اضرِب: Grev yapmak, işi durdurmak.¹⁰⁹
- m) الطعام عن اضرِب: Açlık grevi.¹¹⁰
- n) الشمس اضرِب: “Güneş çarpması.”¹¹¹
- o) مُضاربة: “Speküstasyon, ticarete limitet, ortaklık.”¹¹²
- p) مُضارب: Spekülatör, Vurguncu.¹¹³

Mehmet Kanar tarafından hazırlanmış olan Arapça-Türkçe sözlükte d-r-b fiiline verilen ilk anlam mastar olarak kullanılarak verilmektedir. İlk tercih edilen anlamlar “soğuk çarpmak, kırağı yağmak, çiy düşmek, açık renkli bal” olmaktadır. D-r-b fiilinin fiil olarak kazandığı ilk anlam ise “vurmak, elinden tutmak, çıkıp gitmek, yurdundan çıkmak” olarak verilmektedir. Bu eserde d-r-b fiilinin geçmiş dönemlerde telif edilmiş olan eserlerde verilen anlamlarından farklı bir anlama rastlanmamaktadır.¹¹⁴

TDK tarafından hazırlanmış olan *Arapça Karşılıklar Kılavuzu*’na bakıldığında d-r-b fiiline verilen ilk anlamlar “vurmak, dövmek, dayak atmak, çarpmak, müzik aleti çalmak” olarak verilmektedir.¹¹⁵ Geçmiş dönemlerde telif edilmiş olan eserlerde verilen anlamlarından farklı olarak d-r-b fiilinden türeyen kelimelerin kazanmış olduğu yeni anlamlar şu şekilde sıralanabilmektedir.

- a) اضرِب: “Ayrılmak, kalmak, grev yapmak.”¹¹⁶
- b) اضرِب: “Titremek, sarsılmak, tedirgin olmak, rahatsız olmak.”¹¹⁷
- c) اضرِب: “Ateş açma, çalmak.”¹¹⁸

¹⁰⁹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 503.

¹¹⁰ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 503.

¹¹¹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 503.

¹¹² Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 504.

¹¹³ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 504.

¹¹⁴ Mehmet Kanar, *Kanar Arapça-Türkçe Sözlük*(İstanbul: Say Yayınları,2009),”d-r-b”,1169.

¹¹⁵Osman Düzgün, *Türkçe- Arapça Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2020), 601.

¹¹⁶ Düzgün, *Türkçe- Arapça Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 601.

¹¹⁷ Düzgün, *Türkçe- Arapça Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 601.

¹¹⁸ Düzgün, *Türkçe- Arapça Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 601.

d) مُضْرِبٌ: “Protesto eden, boykot eden.”¹¹⁹

Şimdiye kadar çağdaş sayılabilecek bazı sözlükler üzerinden fiili değerlendirilmişti. Şimdi ise “el-Halil” ve “Tevakku” gibi online sözlüklerde d-r-b fiiline verilen anlam ve örnekler aktarılacaktır.

el-Halil’de d-r-b- fiiline ilk olarak “dövmek, vurmak, çarpmak, tokatlamak, yumruklamak” anlamları verilmektedir. Telif edilen eserlerden farklı olarak “kanat çırpma, grev yapmak” gibi yeni kazanılan anlamlar uygulama da yer almaktadır. Aynı zamanda الامور اباط ضرب “Görmüş geçirmiş, kulağı kesik, eski kurt olmak” örneğinde olduğu gibi deyim şeklinde kullanılan terkipleri ele almaktadır.¹²⁰ İkinci olarak Tevakku uygulamasına bakıldığında ise benzer şekilde terkipleri içerdiği görülmektedir. Tevakku uygulamasında d-r-b fiiline verilen ilk anlamlar darb kelimesi için verilmiştir. “Vurma, ateş etme, çarpma, cins, eş, çarpım...” anlamları verilmektedir. D-r-b fiil olarak kullanıldığında kazandığı ilk anlam “zorla kabul ettirmek, dövmek, vurmak, terk etmek...” anlamları olmaktadır.¹²¹

Yukarıda örneklerle özetlenen nakillere göre d-r-b fiilinin, fiil olarak kullanım şekli incelendiğinde geçmişten günümüze Arapça ve Türkçe’de anlam kaybına uğramadığı görülmektedir. Bununla beraber fiilin güncel olaylar üzerinden yeni anlamlar kazanarak anlam yelpazesinin daha geniş bir hâle geldiği söylenebilir.

D-r-b fiilinin kullanılmış olduğu ahkâm ayetlerinden özellikle de Nisa Suresi’nin 34.ayetinde ele alınan “vadribûhunne” emrinin doğru anlaşılması açısından fiilin kazandığı anlamların bilinmesi önem arzettiği için bu kadar bilgi nakletmek istedik. Dilin gelişimi ile kelimelerin yeni anlamlar kazanması veya kazanmış olduğu anlamların zaman içinde kullanılmama nedeniyle kaybolması söz konusu olabilmektedir. Günümüzde Nisa Suresi 34.ayette kullanılan d-r-b fiiline verilen anlam üzerinden “İslam dini kadına şiddeti tavsiye ediyor” algısı uyandırılmak istenmektedir. Bu tartışmalar doğrultusunda fiile verilen anlamın klasik eserlerle modern dönem eserlerinde ele alınıp alınmadığı hususuna dikkat edilerek eserler incelenmiştir. D-r-b

¹¹⁹ Düzgün, *Türkçe- Arapça Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 601.

¹²⁰ <https://m.elhalil.com/> (Erişim: 16.08.2024)

¹²¹ <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.tevakku.sozluk> 8erişim: 16.08.2024)

fiilin günümüz eserlerinde öncelikle “vurma, dövme” anlamlarının verildiği görülmektedir. Geçmiş dönemlerde telif edilen eslere ilave olarak “spekülasyon, grev, hayal kurma” yeni anlamlar kazanan fiilin günümüzde de akla gelen ilk anlamı “vurma, dövme” olmaktadır. İlerleyen bölümlerde fiilin kullanılan cümle içinde kazanmış olduğu anlamlar incelenecek ve ahkâm ayetlerine yansıyan anlamları ele alınacaktır.

1.2. D-r-b Fiilinin Terkip halinde Kullanıldığı Ayetler

1.2.1. D-r-b Fiilinin M-s-l kelimesi ile Kullanımı

Kur'an'ı Kerim bütün olarak ele alındığında Allah (c.c)'ın inanan ve inanmayan kimselere farklı örnekler ile ayetleri açıkladığı yerlere fazlaca rastlanmaktadır. Bu örneklerin ilk kısmı sivrisinek, yıldızlar, dağlar gibi yaratılmış ve Allah'ın kudretini gözler önüne seren varlıklardan oluşmaktadır. Kur'an'da bu örneklerinin niçin kullanıldığını ise Allah(c.c) Haşr Suresi 21.ayette şu şekilde açıklamaktadır. “Şayet biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşününler diye veriyoruz”.¹²² Bu ayette d-r-b fiili m-s-l kelimesi ile kullanılarak insanlara düşünmeleri gerektiği anlatılmıştır. Bu durum hem Kur'an'ın indiği dönemde yaşayan ve Allah'tan başka varlıklara inanan kimselere Allah'ın birliğini işaret etmiş hem de günümüz müminlerine seslenerek körü körüne sadece duyarak değil anlayarak ve kalplerinden gelen tam bir inanç ile inanmalarını emretmiştir. Kur'an'da “darb-ı mesel”in kullanılma sebepleri çeşitli başlıklarla izah edilmiştir. Bu manalar şunlardır:

(1) İbret almak, ders çıkarmak, tefekkür etmek gibi manaları ifade için Allah'ın kudretini bildiren ve meydan okunan ayetlerdeki kullanımlar:

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942) Hak Dini Kur'an Dili adlı eserinde darb-ı mesel terkiibini şu şekilde açıklamıştır. “Darb-ı mesel” tâbiri, mesel-i madrûb, yani darb olunagelmış meşhur mesel mânasına dahi kullanılır ise de esasında mesel darb etmek, yani meseli yerinde isti'mâl ve tatbik etmek, makamına göre iyice yapıştırmak demektir ki yeniden bir mesel vaz'u inşa etmek değildir.” Allah Kur'an'da bu örnekleri insanların Kur'an'ı daha iyi kavraması, anlaması ve anlamlandırması için vermiştir.¹²³

D-r-b fiilinin m-s-l kelimesi ile kullanıldığında kazandığı anlamlar Sâbûnî (1930-2021)'nin Safvetü't-Tefâsîr adlı eserinde ضربَ مثلا/ضرب الأمثل örneklerinde

¹²² DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri* (Erişim:9 Şubat 2024), Haşr 59/21.

¹²³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*(İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021),1/393.

olduğu gibi ضرب fiili مثل lafzı ile kullanıldığı zaman d-r-b köküne verilen anlam “darb-ı mesel getirmek, örnek vermektir.”¹²⁴

D-r-b fiilinin m-s-l sözcüğü ile ilk kez Kur’an’da d-r-b Bakara Suresi’nin 26. Ayetinde kullanılmıştır. Bu ayet aynı zamanda Kur’an’da d-r-b fiiline rastlanılan ilk ayettir. Bu ayette d-r-b fiili مَا يَضْرِبُ مَثَلًا مَا بَعُوضَةٌ فَمَا فَوْقَهَا şeklinde kullanılmıştır. “Şüphesiz ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindeki misal vermekten utanıp çekinmez.” anlamına gelmektedir. İnkarcılar Allah’ın yağmur, örümcek gibi küçük şeyleri örnek vermeyeceği iddiası üzerine Allah en ufak şeyi bile örnek vermektен çekinmeyeceğini bildirmiştir.¹²⁵ Benzer bir kullanım Hac Suresi’nde de mevcuttur. Surenin 73. ayetinde يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ “Ey insanlar, size bir örnek verilmekte. Dinleyin onu!” buyurulmaktadır. Verilen örnekte Allah kendisinden başka tapılan hiçbir varlığın onlara fayda sağlamayacağını bir sivrisinek dahi yaratamayacak kadar aciz olduklarını tekrar hatırlatmaktadır.¹²⁶

İbrahim Suresi 24 ve 25.ayette “darabe’l-emsal” terkibi hem örnek vermek hem de benzemek manası ile kullanılmıştır. 25.ayette وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ “Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle örnekler gösterir.” buyurulmaktadır. Gösterilen örnekte maksadın insanların öğüt alması tavsiye edilmiştir.¹²⁷

İbrahim Suresi 45.ayette وَضَرَبْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ şeklinde kullanılmıştır. “...Size misaller getirdik.” anlamını kazanmıştır. Bu ayette bahsi geçen örnek olarak anlatılan kavmin bulunduğu yerde kendilerinden önce Ad kavmi, Semud kavmi gibi helak edilmiş kavimler bulunmaktadır. Onlar bu kavimlerden ve helak edilişlerinden haberdarlardır. Ancak Allah’a iman etmemişlerdir. Hesap günü geldiğinde ise Allah’a biraz daha zaman vermesi için yakarmış ve geri dönüşleri olmamıştır. Allah Hz. Muhammed

¹²⁴Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz (İstanbul: İz Yayıncılık,2003), 1/71.

¹²⁵ DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:29 Şubat 2024), Bakara 2/26.

¹²⁶ el-Hac, 22/73.

¹²⁷ DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:4 Nisan 2024), İbrahim 14/24-25.

(sav)’e onlarla aynı duruma düşmemeleri için inanmayanları uyarmasını emretmiştir.

128

Nahl Suresi’nde 16/74, 75, 76 ve 112. ayetlerde d-r-b fiili m-s-l ile kullanılmıştır. 74.ayette *فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ* olarak geçmektedir. “*Allah hakkında (kaşanıza göre) misaller getirmeyiniz.*” buyurulmaktadır. Allah insanların gözle görebildiği varlıklara ontolojik olarak benzemeyen yani müşriklerin ona isnad ettiği özelliklerden çok daha başkadır ve gerçeği yalnızca kendi bilmektedir.¹²⁹ Nahl Suresi 75 ve 76. ayetler bakıldığında ise Allah insanlara iki ayrı örnek sunmaktadır. 75.ayette *ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا* şeklinde başlayan ayette Allah, bir kimsenin mülkü olarak yaşayan kimse ile kendi malı üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilen hür kimsenin durumunun örneğini vermektedir. Yazar’a göre bu ayette kullanılan siyganın cemi olması köleler ve hürler olarak iki grubu işaret etmektedir. Allah’tan başka varlıklara tapan kimseler hürriyetlerini taptıkları şeylere satarak kendilerini bu varlıkların kölesi yapmaktadırlar. Allah katında bu kişiler ile Allah’a kul olan mümin kimse bir değildir. Allah’ın nimeti olan hürriyetin kıymeti bilinmeli, Allah’a hamd edilmelidir.76. ayet ise şöyle başlamaktadır: “*Allah onlara iki adamı örnek veriyor...*” Ayette tasvir edilen iki adamın özellikleri şu şekilde anlatılmaktadır. Bu adamlardan ilki kendisine verilen hiçbir işi yerine getiremeyen dilsiz bir köledir. Sahibine hiçbir faydası olmadığı için sahibi için sadece yükür. Kafirlerin durumu böyledir. Allah’a inanmaz, hak olanı söylemez ancak Allah’a muhtaçtır. İkinci kişi ise adil ve sırat-ı müstakim üzere olan kimsedir. Bu ise mümin kimsenin örneğidir. Bu iki kişinin birbirine denk olması mümkün değildir.¹³⁰

Nahl Suresi 112.ayet de d-r-b fiili ile başlamaktadır. *وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً* “*Allah şöyle bir şehri örnek veriyor.*” buyurulmaktadır. Bu şehrin insanları güven içinde yaşamaktadır. Allah onlara bolca rızık vermektedir. Ancak şehrin halkı Allah’a karşı nankörlük etmişler ve 113.ayette belirtildiği üzere gönderilen peygambere uymamışlardır. Allah onlara açlık ve korku felaketlerini tattırmıştır. Müfessirlerin

¹²⁸ DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:4 Nisan 2024), İbrahim 14/45.

¹²⁹ DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024), Nahl 16/74.

¹³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 3/852.

çoğu bu şehrin Hz. İbrahim'in duası ile bereketlenen Mekke olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed (sav)'e uymamaları sonucunda şehrin huzuru bozulduğu hatta bölgede kıtlık yaşandığı söylenmektedir. Fahreddin Razî şehrin Mekke olduğu görüşünü zayıf bulmakta ancak içlerinden çıkan peygamberin Hz. Muhammed (sav) olduğu görüşüne katılmaktadır. Açlık ve korku felaketinin “elbise” manasına gelen l/b/s fiili ile kullanılmış olması ögelerin halkı çepeçevre sardığını ifade etmektedir.¹³¹

D-r-b fiilinin m-s-l sözcüğü ile kullanıldığı Kehf Suresi'nde yer alan iki ayet ise bulunmaktadır. İlki Kehf Suresi'nin 32.ayetidir. *وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَجُلَيْنِ* “Onlara misal olarak şu iki adamı anlat.” buyurulmaktadır. Bu iki arkadaşın arasında geçen diyalog cümleleri 44. ayete kadar devam etmektedir. Onlardan birinin içinde ekinler, üzümler biten ortasından bir ırmak geçen verimli ve güzel bir araziye sahiptir. Elinde bulunanlardan dolayı böbürlenmişti. Arkadaşına bunların artık elinden kayıp gitmeyeceğini ve kıyametin kopacağını da düşünmediğini söyler. Olur da Rabbinin yanına giderse bundan daha iyisini bulacağını söyler. Arkadaşı ona Allah'ı hatırlatarak keşke buraya girerken “Maşallah deseydin. Eğer beni mal yönünden güçsüz buluyorsan Allah'ın bana daha güzelini vereceğini umuyorum. Allah sana gökten afetler gönderir de bağıın kaygan çıplak bir zemin hâline gelir veya suyu yerin altına çeker de bulmaya güç yetiremezsin.” der. Çok geçmeden bağı ve bahçesi felaketler ile yok olan arkadaş “Keşke ben Allah'a ortak koşmasaydım.” diyerek pişman olur. Yüce Allah burada biri imanın diğeri ise küfrün temsilcisi olan iki arkadaş üzerinden vererek peygambere uyanların ve uymayanların durumunun ne olacağını göstermiştir.¹³²

Kehf Suresi'nde içinde d-r-b geçen ikinci ayet ise 45.ayettir. *وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* “Onlara dünya hayatından örnekler göster...” şeklinde başlayan ayette gökten indirilen su ile yeşeren sonrasında ise rüzgarın savurduğu çerçöp haline gelen otlardan bahsedilmektedir.¹³³

¹³¹ DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024), Nahl 16/112-113.

¹³² DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024), Kehf 18/32-44.

¹³³ DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024), Kehf 18/45.

Furkân Suresi'nin 39. ayetinde d-r-b fiili m-s-l sözcüğü ile *وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا* şeklinde kullanılmaktadır. “*Oysa her birine ibretli örnekler vermiştik. Nihayet hepsini kırıp geçirdik.*” anlamına gelmektedir. 35.ayetten itibaren farklı kavimlerin (Ad, Semud, Ashab-ı Ress) ve peygamberlerin (Musa, Harun, Nuh) isimleri zikredilmiş ve her bir kavim peygamberlerine karşı çıkmışlar, peygamberlerini yalancılıkla suçlamışlar ve sonunda helak olmuşlardır.¹³⁴

Rûm Suresi'nde d-r-b fiili iki kez m-s-l sözcüğü ile kullanılmıştır. İlki 28. ayetindedir. *ضرب لكم مثلا من أنفسكم* şeklinde kullanılarak “*Allah size kendinizden örnekler veriyor.*” anlamını kazanmaktadır.¹³⁵ Allah (c.c) bu ayette efendi-köle anlayışına vurgu yaparak ontolojik açıdan aralarında hiçbir fark bulunmayan köleler ile eşit tutulmaya razı olmadıklarını hatırlatmıştır. Kölelerini yaratmamış onların rızıklarını temin etmemişken eşit tutulmayı kabul etmeyen müşrikler elleri ile yaptıkları şeyleri Allah'a ortak koşmaktadırlar. Allah bu örnekle müşrikleri bir kez daha uyarmıştır. Rûm Suresi'nde d-r-b fiilinin örnek verme anlamıyla kullanıldığı ikinci ayet ise 58.ayettir. *وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ* şeklinde kullanılan ayette Allah (c.c) “*Andolsun ki biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü örneği verdik.*” buyurulmaktadır. İnkârcılara cevaben inen bu ayette Peygamber(sav) mucizeler getirse dahi onların farklı bir bahane sunacağı ifade edilmektedir.¹³⁶

Yasin Suresi'nde d-r-b ile m-s-l sözcüğü iki kez kullanılmaktadır. İlk olarak 13.ayette *واضرب لهم مثلا أصحاب القرية* “*Onlara şehir halkını misal ver.*” buyurulmaktadır. Şehir halkının durumu 13. ayetten başlayarak 32.ayete kadar anlatılmaktadır. Kendisine sırayla üç peygamber gönderilen şehir halkı sırayla üçünü de yalanlamış ve peygamberlerin uğursuz olduklarını söylemişlerdir. Peygamberleri öldürmekle tehdit ettikleri zaman diliminde şehrin uzak bölgesinden gelen bir adam kendilerinden hiçbir ücret beklemezsizin onları uyanan elçilere uymalarını söylemiştir. Bu kişiyi ve Allah'ın onları uyarmaları için gönderilen elçileri öldüren şehir halkı şiddetli bir ses

¹³⁴DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024) Furkân 25/35-39.

¹³⁵DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:6 Nisan 2024) Rûm 30/28.

¹³⁶er- Rûm 30/58.

ile helak olmuşlardır.¹³⁷ Kur'an'da bahsi geçen şehir, peygamberlerin veya şehrin uzak kesiminden gelen kişinin kim olduğu hakkında bilgiler bulunmamaktadır. Tefsir kaynaklarında ise bahsi geçen şehrin Roma olduğuna, gönderilen elçilerin Hz. İsa'nın havarileri olduğuna dair bilgilere rastlanmaktadır. Ancak Kur'an'da elçileri Allah'ın gönderdiği açık bir şekilde belirtilmektedir.¹³⁸

Yasin Suresi 78.ayette *وَضْرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ* “*Yaratılışını unutup bize örnek vermeye kalkışıyor.*” buyurulmaktadır. Bu ayette verilen anlamdan anlaşılacağı üzere diğer ayetlerden farklı olarak örnek veren Allah değil müşriklerden bir kişidir. Tefsir kaynaklarına göre Übey b. Halef isimli müşrik eline çürümüş bir kemik alarak Hz. Muhammed (sav)’e gelmiş ve “Allah bunu mu diriltecek? “diye sorarak elindeki kemiği ufalamıştır. Bunun üzerine 78.ayet indirilmiştir.¹³⁹

Zümer Suresi’nde 27 ve 29. ayetlerde d-r-b fiili m-s-l sözcüğü ile kullanılmıştır. 27.ayette *وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ* “*Muhakkak ki biz, düşünüp ders alsınlar diye insanlar için bu Kur'an'da her türlü örneği ortaya koyduk.*” buyurulmaktadır.¹⁴⁰ Buraya kadar verilen örneklerde olduğu gibi bundan sonraki ayetlerde de d-r-b fiilinde verilen örnekleri daha iyi anlamak için ayetler tek tek açılıp tefsirlerine yer verilecektir. Bütün çalışmanın amacı Allah'ın bize bildirdiklerinden ders çıkarmak ve üzerine düşünmek dolayısıyla Kur'an'ı doğru anlamak olduğunu bu ayet özetlemektedir. 29. ayet *ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا* “*Allah şöyle bir örnek veriyor.*” şeklinde başlamaktadır. Allah bu ayette müşterek bir köle ile tek sahipli bir kölenin durumunun örneğini vermiştir. Dolayısıyla çok tanrılı inanç sistemlerine karşı yalnız Allah'a iman etmenin güzelliğine dikkat çekilmektedir.¹⁴¹

Zuhruf Suresi 43/57 ayette d-r-b fiili yine misal vermek anlamıyla kullanılmıştır. *وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا* “*Meryem oğlu İsa örnek olarak zikredilince...*” olarak

¹³⁷ *Kur'an-ı Kerim Ve Yüce Meâli*, çev. Elmalılı Hamdi Yazır (İstanbul: Merve Yayınları, 2020), Yasin Suresi 36/13-32.

¹³⁸ Abdullah Aydemir, “Ashâbü'l-Karye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/468-469.

¹³⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/684.

¹⁴⁰ ez-Zümer 39/27.

¹⁴¹ ez-Zümer 39/29.

başlayan ayet müşriklerin Hristiyanların Hz. İsa'ya tapmasını örnek göstererek kendilerini haklı çıkarmaya çalıştıkları bir önermenin cevabı olarak gelmektedir.¹⁴²

Muhammed Suresi'nde d-r-b fiilinin üç kez kullanılmıştır. Bu ayetlerden ilkinde m-s-l sözcüğü ile kullanılmıştır. Sure iman edenler ile inkâr edenlerin durumunu karşılaştırarak başlamaktadır. Allah üçüncü ayette de bir örnek vererek ayettin sonunda *كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ* “Allah insanlara kendilerinden örnekleri işte böyle vermektedir.” buyurmaktadır.¹⁴³

Tahrim Suresi 10-11 ve 12. ayetleri bu Nisa Suresi 34. Ayette geçen “naşize kadınlar” ve “saliha kadınlar” ayırımının görülmesi açısından önemlidir. 10. ayette *ضرب* *الله مثلا للذين كفروا امرأة نوح وامرأة لوط* “Onlara kafirlerden olan Lut’un karısını ve Nuh’un karısının örneğini ver.” Buyrulmaktadır. Bu iki kadın Allah’ın salih kullarından olan iki peygamber ile evlidirler. Ancak kocalarına karşı hainlik yaparak onlara ihanet etmişlerdir. İman yerine küfrü tercih etmişlerdir. Kıyamet günü cehennem bekçileri onlara cehenneme girmelerini söyleyeceklerdir. 12. ayete bakıldığında ise burada Allah şöyle buyurmaktadır. *وضرب الله مثلا للذين آمنوا امرأة فرعون* “Onlara inananlardan olan Firavun’un karısını örnek ver. “Firavun’un karısı Hz. Musa’ya iman etmiş ve bu durum Firavun’un kulağına gitmişti. Firavun karısının öldürülmesini emretmişti. Karısı ise “Ey Rabbim! Naim Cenneti’nde rahmetine komşu olarak benim için bir köşk yap.” diye dua etmişti. Allah duasını kabul etmişti. Bu ayetler kişinin eşinin veya akrabasının salih kimselerden olmasının fayda sağlamadığı gibi kafir olmasının da kişiye bir zararının dokunmayacağına örnekleridir. Evli olan bu üç kadından sonra Allah 12. ayette namusunu çirkin işlere yaklaşmaktan koruyan Hz. Meryem’i örnek vermiştir. Hz. Meryem kanitât yani saliha kadınlar arasında zikredilmiştir.¹⁴⁴

D-r-b kökü ile m-s-l sözcüğü Kur’an’da yer değiştirilerek de kullanılabilir. Haşr Suresi 21. ayette *وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ* “Biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” buyrulmaktadır. Allah bu ayeti

¹⁴² DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:17 Nisan 2024), Zuhuf 43/57.

¹⁴³ Muhammed 37/3.

¹⁴⁴ Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, 4/451-452.

kerimede eğer dağlarda insanlar gibi akıl ve temyiz gücüne sahip olsaydı ve insanlara verilen Kur'an dağlara indirilmiş olsaydı dağların bu yükün ağırlığından yıkılıp parçalanacaklarını bildirmektedir. Sağlamlığı ile bilinen dağlar burada misal verilirken insanların akıl sahibi olduğu hâlde Kur'an'ı anlamayıp, üzerine düşünmeksizin Allah'a karşı gelmesi kınanmaktadır.¹⁴⁵

Ankebut Suresi 43.ayette *“İşte biz, وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ* *“İşte biz, insanlara bu misalleri anlatıyoruz ama bunların hikmetini gerçek bilgi sahibi olanlardan başkası kavrayamamaktadır.”* buyurulmaktadır.¹⁴⁶ Gerçek bilgi sahibi kimseler elde ettikleri verileri akıl süzgecinden geçirme yeteneğine sahip kimselerdir. Bir sonraki ayet incelendiğinde Allah'ın yeri ve göğü boş yere yaratmadığına vurgu yapılmaktadır. Her iki ayette de yeryüzünde görülen delillerden örnek vererek insanın akıllı olmasına yapılan vurgu dikkat çekmektedir. İnsanın yalnızca akıllı olması yetmemekte tefekkür ederek aklını işlevsel bir şekilde de kullanması gerekmektedir.

(2) Kur'an'da darb-ı mesel “ضرب المثل” kalıbının kullanıldığı ikinci mana teşbih ya da “benzetme yapmak” anlamındadır.

Arapça 'da benzetme sanatı “teşbih” ismiyle anılmaktadır. Teşbih belâgat ilminin üç ana dalından “beyân” bilim dalının üç temel konusundan biridir.¹⁴⁷ Teşbih iki şey arasında karşılaştırma yaparken zayıf olan ögeyi güçlü olan ögeye benzeterek anlatımı güçlendirir. Benzetilende bulunan güzel yönleri ortaya çıkarabildiği gibi acizliğini göz önüne çıkarmak içinde kullanılabilir. Aynı zamanda kapalı anlaşılması zor bir şeyi daha anlaşılır bir hâle getirebilir. Özetlenecek olursa anlatılmak istenen duygunun ve düşüncenin daha belirgin olarak karşıya aktarılması noktasında fayda sağlar.¹⁴⁸ Teşbih sanatı “benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme edatı ve benzetme yönü” şeklinde dört unsurdan oluşmaktadır. Sayılan öğelerden birinin eksik bulunması, teşbihin tüm öğelerini içermesi gibi durumlara göre farklı isimler almaktadır. Örneğin, benzetme edatı eksikse “Müekked teşbih” benzetme yönü

¹⁴⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*,4/353.

¹⁴⁶ DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Erişim:19 Nisan 2024), Ankebut 29/43.

¹⁴⁷ Zafer Kızıklı, “Edebî Bir Sanat Olarak Arap Dilinde Teşbih”, *Dinî Araştırmalar Dergisi- 9/27* (Ocak-Nisan 2007), 223-224.

¹⁴⁸ Kızıklı, “Arap Dilinde Teşbih”, 228.

eksikse “mücmel teşbih”,hem benzetme edatı hem benzetme yönü eksikse “teşbih-i belîğ” adını alır. Bunların haricinde “mürsel teşbih” (Tüm öğeleri içerir.), “mufassal teşbih” (Benzetme yönünü içerir.), “teşbihu’t-temsil” (Benzetme yönü birkaç değişik şeyden alır.),”Kapalı Teşbih”(Benzetmenin bilinen hiçbir benzetme türüne benzemediği türdür.), “Ters teşbih” (Benzeyenin benzetilen hâline getirildiği türdür.¹⁴⁹ “Darabe’l-Emsal” terkinin “teşbih/benzetme” için kullanımının örneklerini İbrahim 14/24, İsra 17/48, Nur 24/35, Furkân 25/9, Zuhruf 43/17’de görmekteyiz.

İbrahim Suresi 24. ayette d-r-b fiili ile m-s-l sözcüğü benzetme amacıyla kullanılmıştır. Ayette” ... ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ ... ” buyurulmaktadır. “...Güzel sözü.... güzel bir ağaca benzetti.” anlamına gelmektedir. Ayette benzeyen ve benzetilen açık bir şekilde belirtilmiştir. Burada güzel sözden maksat kelime-i tevhitir. Göklere dalları uzanan ağacın daima verdiği meyvelere gibi kelime-i tevhitte insanın ruhuna ve davranışlarına yansımaktadır.¹⁵⁰ Bu ayette teşbih sanatının tüm öğeleri kullanıldığı için “Mürsel Teşbih” kapsamına girmektedir.

İsra Suresi 48.ayette اَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ “*Bak senin hakkında nasıl benzetmeler yapıyorlar?*” buyurulmaktadır. Bir önceki ayette müşrikler müminlere “*Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.*” diyerek Peygamber (sav)’i eleştirmekte ona çeşitli iftiralar atmaktadırlar. Bu ayette Allah (c.c) bu şekilde yoldan saptıklarını ve tekrar yolu bulmaya güç yetiremediklerini ifade etmektedir.¹⁵¹ Furkan Suresi’nin 9.ayetinde aynı ayet tekrarlanmaktadır.

Nur Suresi’nin 35.ayetine bakıldığında d-r-b fiili m-s-l sözcüğü ile اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ مِثْلُ نُوْرٍ كَمِشْكُوْتٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي رُجَاةٍ الرَّجَاةُ كَاثَمًا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّوْرٌ عَلٰى نُوْرِ يَهْدِي اللهُ لِنُوْرِهِ مَنْ يَشَآءُ وَيَضْرِبُ اللهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ şeklinde kullanılmaktadır. Bu ayet “Nur Ayeti” diye bilinen ve müfessirlerin çokça üzerinde durduğu ve hakkında eserler verilen bir ayettir. “*Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun*

¹⁴⁹ Kızıklı, “Arap Dilinde Teşbih”, 226-227.

¹⁵⁰ DİB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (Erişim:4 Nisan 2024),İbrahim 14/24.

¹⁵¹ el-İsra 17/48.

nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir.” anlamına gelmekte ve ilgili ayette Allah nur hakkında bazı benzetmeler yaptıktan sonra “insanların ibret almaları için örnekler verdiği” mealindeki yine darb-ı mesel ile bitmektedir.¹⁵²

Son olarak Zuhruf Suresi 17.ayette d-r-b fiili m-s-l ile kullanılmaktadır. وإذا بشر أحدهم بما ضرب للرحمن مثلا ظل وجهه مسودا وهو كظيم “Sizden birisi Rahman’a benzettiği ile müjdelendiğinde...” buyurulmakta ve ayette “müşrikler melekleri Allah’ın kızları saydıkları, kızın da babasına benzeyeceği yani babasının cinsinden olacağı için Allah’ı kız çocukları gibi Allah’ı zayıf saymakta” oldukları yine aynı terkip ile verilmektedir.¹⁵³

Kur’an’da verilen d-r-b ve m-s-l kelimeleri kullanılarak verilen örneklerin ve benzetmeleri iki kısımda incelemek mümkündür. *İlki*; Allah’ın yeryüzünde yaratmış olduğu insanları tefekkür etmeye yönelten öğelerdir. *İkincisi*; ise peygamberlerin ve Muhammed (sav)’in ümmetinden önce yeryüzünde yaşamış peygamberlerin, peygamberlere tabii olan ve karşı gelen ümmetlerin hikâyeleri yani kıssalar oluşturmaktadır. Bazı peygamberlerin hayatları Yusuf Suresi’nde olduğu gibi baştan sona bir bütün halinde ve detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Hz. İshak, Hz. Davud gibi bazı peygamberlerin ise hayatlarından kısa bir şekilde ve peygamber olduklarını ifade eden bölümlerden oluşmaktadır.

Kur’an’da kıssalardan örnekler verilmesinin amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkün olabilmektedir:

1.Müslüman olmuş kimselere moral vererek kendilerinden önceki ümmetlerinde benzer acıları çektiklerini göstermektir.

2.Kalplerde Allah’a duyulan imanı arttırmaktır.

3.Kıssalardan ibret alınmasıdır. Bu sayede inanan kimseler aynı hataya düşmemek üzere çaba göstereceklerdir.¹⁵⁴

¹⁵² en-Nur 24/35.

¹⁵³ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 15/472-473.

¹⁵⁴ Abdullah Acar, “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur’an Kıssaları”, *İslam Hukuku Dergisi-9* (Erişim 4 Temmuz 2022)

1.2.2.D-r-b Fiilinin ‘Harf-i Cer’ler ile Kullanımı

Arapça ’da kelimeler üç grupta incelenmektedir. Bunlar isim, fiil ve harfdır ve harf-i cerler de edat olmalarına rağmen kendi başlarına manaları olmadığından harf grubuna dâhildirler. Yalnız kullanıldığı zaman hiçbir anlam ifade etmeyen harf-i cerler bir isim veya fiil ile kullanıldığında cümleye anlam kattığı gibi bir fiilin anlamını tamamen değiştirebilir. Örneğin; Bir fiil kullanıldığı harf-i cere göre iki zıt anlam içerebilir. “rağabe fi şey” kullanımı “bir şeyi istemek, bir şeye rağbet etmek” anlamlarına gelirken “rağabe an şey” kullanımı “bir şeyden yüz çevirmek, bırakmak, istememek” anlamlarına gelir.¹⁵⁵ Bu nedenle d-r-b fiili ile kullanılan har-i cerlere bakmak fiile doğru anlam vermek açısından önemlidir

Harf-i cerler kullanıldıkları yerlere göre farklı isimler almaktadır. Bir harf-i cer kendinden önce gelen fiilin anlamını kendinden sonraki isme katmak için kullanılıyorsa “hurufu’l-izafe” ismini alır. Dahil olduğu isme zarf veya buna benzer bir nitelendirme kazandırıyorsa “hurufu’s-sıfat” ismini alır. Cümlelerin terkiplerinden olan isim ve fiilleri anlam bakımından tamamlıyorsa “hurufu’l-meani” adını alırlar. Son olarak kendinden sonra gelen ismi mecrur etmesi sebebiyle “hurufu’l-hafd” ismini alırlar.¹⁵⁶

D-r-b fiili, “bi”, ”fi”, “alâ” ve “an” harf-i cerleri ile kullanılmaktadır. Şimdi bu harf-i cerlerle birlikte kullanıldığı zaman oluşan manaları izah etmek istiyoruz.

1.2.2.1.D-r-b Fiilinin “Bi” Harf-i Cer’i İle Kullanımı

“Bi” harf-i ceri kullanıldığı cümleye/kelimeye “alet, sebep, yer veya zarf, değer, hâl veya yemin” anlamlarından birini kazandırır.¹⁵⁷ D-r-b fiili “bi” harf-i ceri ile kullanıldığı zaman harf-i cer alet işlevindedir. Örneğin Bakara Suresi 73.ayette “*فَلَمَّا اضْرَبُوهُ بِعَصَا*” olarak kullanılmış ve “*İneğin bir parçası ile vur.*” anlamına gelmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dibilgisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat,2005), 365.

¹⁵⁶ Hanife Nur Turunç Akyürek, *Arap Dilinde Harf-i Cerler ve Ahkâm Ayetlerinde Manaya Etkisi*(Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 5.

¹⁵⁷ Maksudoğlu, *Arapça Dibilgisi*, 366-368.

¹⁵⁸ DİB, *Kur’an Yolu*, (Erişim: 29 Şubat 2024), Bakara 2/73.

Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr adlı eserinde *اضْرِبْ بِعَصَاكَ/اضْرِبْ بَعْضَهَا* kullanımında olduğu gibi *ضرب* fiili *ب* harf-i cer'i ile emir sigasında kullanıldığı zaman "...ile vur" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir.¹⁵⁹ D-r-b fiilinin *ب* harf-i cer'i ile kullanımına Kur'an'da ilk kez Bakara Suresi 60. ayette rastlanılmaktadır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hz. Musa'nın Allah'ın emrine taşa esasını vurarak uyguladığını belirtmiştir yani Allah (c.c) d-r-b fiilini vurma emri için buyurduğunda ne ile vurulacağını da belirtmiş burada bir soru işaret bırakmamıştır.¹⁶⁰ Şu halde d-r-b fiilinin manası yine "vurma" dır.

Bakara Suresi 73. ayete bakıldığında ayetin doğru anlamını tespit edebilmek için önceki ayetler ile değerlendirmek gerekmektedir. Hz. Musa'nın kavmi bir şehre ulaşmışlardır. Onlar şehre girdikten sonra bir cinayet işlenmiş ve failin Yahudilerden olduğu düşünülmüştür. Bunun üzerine Yahudiler Hz. Musa'dan dua etmesini ve Allah'ın onları aydınlığa çıkarmasını istemesini talep etmişlerdir. Allah Hz. Musa'nın duasını kabul etmiş ve Yahudilerden bir inek kesmelerini istemiştir. Ancak Yahudiler kurban edecekleri inek üzerine detaylı sorular sorup en sonunda kesmiş ve emri yerine getirmişlerdir. Allah Hz. Musa'ya inekten bir parça almasını ve cesede vurup katilinin kim olduğunu sormasını emretmiştir.¹⁶¹ Bu emir Kur'an'da "be" harf-i ceriyle d-r-b fiili ile ifade edilerek şu şekilde geçmektedir: *فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا* "Onun bir parçasıyla ona vur."¹⁶² şeklinde emredilmiştir. Hem vurulan nesne hem de vurma aleti ayetlerden anlaşılabilir. ¹⁶³

Şuarâ Suresi 63.ayette *فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ* "Biz Hz. Musa'ya asası ile denize vurmasını vahyettik." buyurulmaktadır. Firavun'un zulmünden dolayı sıkıntı çeken Hz. Musa ve Yahudilere Allah'ın Hz. Musa'ya bildirmesi ile gece yarısı yola çıkmışlardır. Hz. Musa ve ona inanan kimselerin şehirden ayrılacağı haberini alan Firavun ve ordusu onları öldürmek üzere takip etmeye başlamıştır. 61-66.ayetler

¹⁵⁹Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/71.

¹⁶⁰Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*,1/377.

¹⁶¹Ebu'l-Hasan En-Nedvi, *Kur'an'da Adı Geçen Peygamberlerin Hayatı* (İstanbul: Risale Yayınları, 2020),127-128.

¹⁶² DİB, *Kur'an Yolu*, (Erişim:29 Şubat 2024),Bakara 2/73.

¹⁶³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/492; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/114.

arasında bu iki topluluk arasında yaşanan olay anlatılmaktadır. İki topluluk birbirini gördüğünde Firavun ve ordusu Hz. Musa ve kavmini yakalamanın sevincini yaşarken Hz. Musa ve kavmi korku içindedir. Hz. Musa “Hayır! Eminim ki rabbim benimledir, bana bir çıkış yolu gösterecektir.” diyerek Allah’tan yardım dilemiştir. 63. ayette ise Allah Hz. Musa’ya kurtuluş yolunu göstermektedir. 65 ve 66. ayetlerde Hz. Musa ve beraberinde bulunanların kurtulduğu Firavun ve ordusunun ise boğulduğu bildirilmektedir.¹⁶⁴

Başka bir örnek ise Sâffât Suresi’nin 93.ayetidir. Ayette فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ “Sonra onlara sağ eli ile gizlice vurdu.” buyurulmaktadır. Ayette Hz. İbrahim’in kıssasından bahsedilmektedir. Hz. İbrahim babasına ve kavmine putların kendilerine bir fayda sağlamayacağını göstermek için putlara vurarak onları kırmıştır. Ayette geçen ifadede kullanılan ضَرْبًا بِالْيَمِينِ “Sağ el ile vurmak” anlamına geldiği gibi “kuvvetli bir şekilde vurmak” anlamına da gelebilmektedir.¹⁶⁵ “Yemin” kelimesinin anlamına yönelik birden fazla rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki sağ tarafın daha güçlü olduğundan dolayı “yemin” ifadesinin geçtiği yönündedir. İkinci rivayette Hz. İbrahim’in Enbiya Suresi 57. ayette “Vallahi onlara bir tuzak kuracağım.” diye yemin etmesinden dolayı olduğu söylenmektedir. Üçüncü rivayette “adalet” anlamına geldiği yani “Adaletle vurdu.” demek olduğu söylenmektedir.¹⁶⁶

Sâd Suresi 44.ayette d-r-b fiili “bi” harf-i ceri ile kullanılmıştır. وخذ بيدك “Eline bir demet bitki sapı al ve onunla vur.” buyurulmaktadır. Bu ayetin ahkam ayetlerinden olması nedeniyle tezin 3. bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

Bakara Suresi’nin 60.ayeti ve Araf Suresi’nin 160. ayetlerinde d-r-b fiilini bi harfi ceri ile kullanılmış ve bu iki ayet istiska duasının delili olarak ele alınmıştır. Bu nedenle tezin ikinci bölümünde ele alınacaklardır.

¹⁶⁴ eş-Şuara 26/63.

¹⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*,5/240.

¹⁶⁶ Kurtubî, “*Ahkamî'l-Kur'an*”,14/511-512.

Son olarak Nûr Suresi 31.ayette d-r-b fiili “bi” harfi cer’i ile iki kez kullanılmaktadır. Bunların ilkinde kullanılan d-r-b fiiline müellifler farklı anlamlar vermişlerdir. Sâbûnî fiile “örsünler”¹⁶⁷ anlamını verirken Seyyid Kutub “sarkıtsınlar” anlamını vermiştir.¹⁶⁸ Bu ayetin ahkam ayetlerinden olması nedeniyle tezin 2. bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

1.2.2.2.D-r-b Fiilinin Fî Harfi Ceriyle Kullanımı

D-r-b fiilinin kullanıldığı ikinci harf-i cer “fi” harf-i ceridir. “Fî” harf-i ceri kullanıldığı kelimelere/cümlelere “yer veya zaman zarfı, hâl, giyinmişlik, beraberlik, sebep veya gaye, bir sözün veya görüşün konusu, mevcudiyet, karşılaştırma” anlamlarından birini kazandırmaktadır. Bunlarla beraber özellikle başlama fiillerini geçişli hâle getirmek için kullanılır.¹⁶⁹ D-r-b fiili “fi” harf-i ceri ile “mevcudiyet” anlamı kazanır. Örneğin d-r-b fiili de “fi” harf-i cerini almadan “darabe’l-arz” şeklinde kullanıldığında fiil “bevletmek (hacet gidermek)” anlamına gelirken “darabe fi’l-arz” şeklinde kullanıldığında “yeryüzünde seyahat etmek, yeryüzünde dolaşmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁰

Sâbûnî’nin Safvetü’t-Tefâsîr adlı eserinde ضرب في الأرض/ضرب في سبيل الله örneğinde olduğu gibi ضرب fiili سبيل/الأرض lafızları gibi “yer veya yol” bildiren lafızlar ile kullanıldığında “yeryüzünde dolaşmak, sefere yani yolculuğa çıkmak, savaş için yola çıkmak (savaşa çıkmak)” anlamı verilmiştir. Bakara Suresi 273 ayette لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ buyurulmaktadır. “Yeryüzünde dolaşmaya/çihad etmeye güç yetirememiş...” buyurulmaktadır. D-r-b fiili kazandığı anlama göre iki farklı yoruma tabi tutulabilmektedir. Yazır burada geçen “darabe fi’l arz” kullanımına “Allah yolunda tutulmuş, din uğrunda ilme, cihâda vakf-ı nefis etmiş” anlamını vermiştir. Yani d-r-b fiilinin arz ile kullanımına yeryüzünde dolaşmak manasını vermiştir.¹⁷¹ Sâbûnî ise bu ayete “Yeryüzünde cihada çıkamadıkları için” anlamını vermiştir.¹⁷² Dolayısıyla bu

¹⁶⁷ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 4/215.

¹⁶⁸ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’an*. çev. Yakup Çiçek vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları,1992), 8/266.

¹⁶⁹ Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 368-370.

¹⁷⁰ Kurtubî, *Ahkâmi’l-Kur’an*, 5/406-407

¹⁷¹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/991.

¹⁷² Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/316.

ayete hem savaşa çıkma hem de ticaret için yeryüzünde dolaşmak anlamı verilebildiği için verilen manaya göre fihhi değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Mâide Suresi 106.ayette *إن أنتم ضربتم في الأرض فأصابكم مصيبة الموت* “Sizden birine seyahatleyken ölüm isabet ederse...” buyurulmaktadır.¹⁷³ Bu ayet yolcunun vasiyeti ile ilgili hükümler içermektedir. Müzzemmil Suresi 20. ayette ise *وَأَخْرُؤُونَ يَضْرُؤُونَ فِي الْأَرْضِ* “...bir kısmınız Allah’ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek...” buyurulmaktadır. Ayette gece namazı ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Nisa Suresi’nde iki ayette d-r-b fiili “fi” harf-i ceri ile kullanılmıştır. Bunlardan ilki 94 ikincisi ise 101. ayettir. Her iki ayette de *إذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا* “*Yeryüzünde sefere çıktığınızda...*” buyurulmakta ve savaş durumuna ilişkin hükümler bulunmaktadır. Kurtubî, Ahkâmü’l-Kur’an’da d-r-b fiilinin “sebîl” kelimesi ile kullanımının “cihada çıkmak” anlamına geldiğini belirtmiştir. D-r-b fiilini arz kelimesi ile kullanımının ise iki farklı şekilde mümkün olmaktadır. “darabe fi’l-arz” olarak kullanıldığında “yeryüzünde dolaşmak”, “darabe’l-arz” olarak kullanımının ise “bevletmek” yani tuvalet ihtiyacını gidermek anlamına geldiğini söylemektedir.¹⁷⁴

Son olarak Âl-i İmran Suresi’nin 156.ayetinde d-r-b fiili “fi” harf-i ceri ile kullanılmıştır. *لَاخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ* “*Savaşa giden kardeşleriniz...*” buyurulmaktadır. Bu ayette mümin kimselere münafıkların sözü hatırlatılmakta ve bu şekilde konuşmalarını tavsiye edilmektedir. Münafıklar savaşa gidip ölen kardeşleri için “*Onlar yanımızda kalsalardı, ölmezlerdi.*” demektedirler. Allah bunu onların kalplerine bir hasret olarak yerleştirmiştir. Evde olmak ölümü engelleyemeyecektir. Yaşatan da öldürende Allah’tır.¹⁷⁵ Ayetlerdeki “darabe fi’l-arz” ifadesi yürüyen kişinin ayaklarını yere vurması, yeri tepmesi manasında olduğundan bu ayetlerde de “vurma” manasının ağırlık kazandığından bahsedilebilir. hatta, insanoğlu yürürken ayağının yaklaşık olarak beş-on cm kaldırdığından, d-r-b fiilindeki vurma eylemi

¹⁷³ DİB, *Kur’ân Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), el-Mâide 5/106.

¹⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2001), 5/406-407.

¹⁷⁵ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*,1/442-443.

yapılırken el ya da sopanın da bu kadar kaldırılmasından kinaye olmuş olabilir şeklinde yorum hatırlıyorum.

1.2.3.D-r-b Fiilinin ‘an Harf-i ceri ile Kullanımı

D-r-b fiilinin birlikte kullanıldığı bir harf-i cer ise “an” harf-i ceridir. Bu harf-i cer kullanıldığı cümleye “bir haberi bilginin kaynak/çıkış noktasını, ...nın yerine, hâl ögesi görevini veya sebebi bildirme” görevini üstlenerek anlam kazandırır. Aynı zamanda fiilleri geçişli hâle getirmek için kullanılır.¹⁷⁶

D-r-b kökünün tek ‘an edatı ile kullanıldığı ayet Zuhur Suresi 5.ayettir. Bu ayette *افْتَضَرْتُ عَنْكُمْ الدِّكْرَ صَفْحًا* buyrulmaktadır ki mana; “vazgeçmek, bırakmak, yüz çevirmek” anlamlarını kazanmaktadır. Burada Allah ayetin hitap ettiği kişilerin içinde buldukları durum sebebiyle Kur’an’ın indirilmesinden vazgeçilmeyeceğini bildirmiştir. Ayetteki Allah’ın sorusu “istifham-ı inkârî” yani olumsuz osru ya da cevabı bilinen bir soru olarak tanımlanmıştır. D-r-b kökü burada “bırakmak, vazgeçmek” anlamına gelmektedir.¹⁷⁷ D-r-b fiili “an” harf-i ceri ile kullanıldığında muhatap azarlanarak davet edilen fiile icabet etmeye çağrılmaktadır.¹⁷⁸ Burada “Vaz mı geçelim?” sorusunda geçen nesnenin cevabı açık bir şekilde belirtilmemiştir. Bu durum müfessirler arasında farklı yorumlar ile açıklanmıştır.

İbn Abbas’tan gelen rivayete göre ayette azaptan bahsedilmektedir. İbn Abbas bu ayette Allah’ın emrine uymayıp Kur’an’ı yalanlayan kişilere Allah’ın azabının ulaşacağını bilgisinin verildiğini ifade etmektedir. Katade’ye göre burada bahsi geçen öge Kur’an’dır. Kur’an’ı reddettikleri için sorulmuş bir sorudur. Kisâî’ye göre ise önceki ayetlerde bahsi geçen öğütlerdir. Ayette bahsi geçen kimseler uyarıları ciddiye almamış kimselerdir.¹⁷⁹

Bu ayetten önceki ayetlerde Kur’an’dan bahsedildiği için siyâk-sibâk (önceki ve sonraki ayetler) kapsamında değerlendirildiğinde burada bahsi geçen Kur’an

¹⁷⁶ Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 372.

¹⁷⁷ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 5/447.

¹⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 1/547.

¹⁷⁹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 15/480.

olduğunu düşünmek daha doğru görünmekle beraber Kur'an'ın içeriği düşünüldüğünde zikir kelimesini de kapsadığı görülmektedir.

1.2.2.4.D-r-b Fiilinin “Alâ” Harf-i Ceri İle Kullanımı

D-r-b fiilinin kullanıldığı dördüncü harf-i cer ise “alâ” harf-i ceridir. “Alâ” harf-i ceri kullanıldığı kelimeye/cümleye “üst, üstüne, yakınlık, uzaklık, ... ya rağmen, öğüt, teşvik, zaman zarfı, hâl, şart, zan, aleyhine olma” anlamlarıyla beraber fiili geçişli hâle getirmek için kullanılır.¹⁸⁰ D-r-b fiili “alâ” harf-i ceri ile kullanıldığında “aleyhine olma” anlamı kazanmaktadır. Örneğin, Bakara Suresi 61. ayete bakıldığında وَضَرَبَتْ عَلَيْهِمُ الدَّلِيلَةَ وَالْمَسْكَنَةَ ifadesi kullanılmaktadır. “Onlara miskinlik ve zillet damgası vuruldu.” anlamına gelmektedir.¹⁸¹

Kurtubî, “üzerine zillet ve meskenet vurulması” ifadesinin “çadırların vurulması” ifadesinden geldiğini söylemektedir. Zillet ise “aşağılık ve küçüklük, meskenet de fakirlik “demektir. Zengin olsa dahi fakirlik kılığında, fakirliğin verdiği horluk ve hâkirlikten uzak hiçbir Yahudi bulamazsınız. Sözü geçen zilletin el-Hasen ve Katade'den gelen rivayete göre cizye yükümlülüğünü koymak olduğu da söylenmiştir.¹⁸²

D-r-b fiilinin “aleyhim” zamiri ile kullanımına Elmalılı M. Hamdi Yazır da “miskinlik damgası ile damgalanmak” anlamını vermiştir.¹⁸³ Al-i İmran Suresi'nde ise zillet içinde yaşadıkları belirtilmiştir.¹⁸⁴

Seyyid Kutub, Yahudilerin vicdanlarına ruhlarının derinliklerine kadar işleyen aşağılık duygusundan bahseder ve bu ayetin inzalından sonra Yahudilerin ancak Müslümanların yanında can ve mallarını güvenle koruduğunu söylemektedir. Ancak Müslümanların onları himaye etmesine karşılık Yahudiler daima Müslümanlara ihanet etmişlerdir.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 370-372.

¹⁸¹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/101.

¹⁸² Kurtubî, *Ahkâmi'l-Kur'an*, 2/133-134

¹⁸³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/478.

¹⁸⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/149.

¹⁸⁵ Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, 2/167

Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr adlı eserinde ضَرَبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةَ وَ الْمِسْكِينَةَ kullanımında olduğu gibi ضرب fiili meçhul sigada عَلَيْهِم zamiri ile birlikte kullanıldığında "...isabet etmek,...ile vurmak,...ile damgalanmak" anlamında kullanılmıştır. Bu kullanım Bakara 2/61'de Yahudilerden bahsedilirken "Onlara ebedî bir zillet damgası vurulmuştur."¹⁸⁶, Âl-i İmran 3/112'de "kendilerine zillet vurulmuş, kendilerine miskinlik vurulmuş"¹⁸⁷ ifadeleri ile açıklanmıştır.

Her iki ayette de Allah'a itaat etmeme durumunda Allah'ın asilere kestiği cezayı d-r-b ile belirtmiştir. Kur'an Yolu tefsirine bakıldığında her iki ayette de bahsedilen kavmin Yahudiler olduğu ve uzunca bir süre cezalarının bedelini ödedikleri görülmektedir.¹⁸⁸

Ayeti tefsir eden tüm alimlerin ittifak ettiği mana; "mecazi olarak onlara zillet damgasının vurulmuş" olmasıdır ki bu da d-r-b fiilindeki maddi manevi vurma manasının en belirgin olanıdır. Bugün Filistin'de üzerlerine vurulan damganın etkisinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Ayetin tecellisi gereği üzerlerine atılan en ufak taştan hâlâ çok korkmaktadırlar.

1.2.3.D-r-b Fiilinin Bazı Uzuvar ile Kullanımı

Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr adlı eserinde, فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ/وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ بَنَانٍ Enfal Suresi 12. ayette olduğu gibi ضَرَبَ fiili yanında boyun, kulak, parmak, yüz ve sırt gibi lafızlarla kullanıldığında "boyun vurmak(kesmek), parmak vurmak(kesmek)" manalarına gelmektedir.¹⁸⁹ Benzer kullanımlar Enfal Suresi 8/50 ayetlerinde de mevcuttur. Yine ayetteki mana vurmak manasındadır.

Kehf Suresi 11.ayete bakıldığı zaman ayette Ashab-ı Kehf kıssasına yer alan Allah'a inanan bir grup gençten yani mağara arkadaşlarından bahsedilmektedir.¹⁹⁰ Kur'an'da Ashab-ı Kehf ile ilgili ayetler incelendiğinde onların sayısının ancak Allah

¹⁸⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/101.

¹⁸⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/410.

¹⁸⁸ DİB, *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Âl-i İmran 3/112.

¹⁸⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/388.

¹⁹⁰İsmet Ersöz, "Ashâb-ı Kehf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ashab-i-kehf> (27.01.2024).

tarafından bilindiği belirtilmiştir.¹⁹¹ Ashab-ı Kehf'in mağarada kaldığı süre ile ilgili ayette 300 yıla 9 yıl daha eklenerek burada uyutuldukları ifade edilmektedir.¹⁹²

D-r-b fiilinin azalar ile kullanımı ayetlerin devamında uyutulma şekilleri ifade edilirken görülmektedir. D-r-b fiili kulak anlamına gelen *أَذَانِهِمْ* kelimesi ile terkip halinde kullanılmıştır. *فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ* (kulaklarına vurmak) ifadesi Kur'an Yolu mealinde “*Derin bir uykuya dalmak*”¹⁹³ anlamına gelirken Sabunî cümleyi “*Kulaklarına perde koyduk.*” şeklinde ifade etmektedir.¹⁹⁴ *ضْرَبَ عَلَىٰ آذَانِهِمْ* ifadesi uyuyan/uyutulan kişinin hiçbir şey işitmemesine kinaye yapılarak uykuya işaret etmektedir. Yazır bu ifadeye “*Kulakları üzerine vurduk.*” anlamını vermiştir ve onları uyuttuk diyerek açıklamıştır.¹⁹⁵

D-r-b fiilinin azalar ile kullanıldığı bir başka ayet ise Muhammed Suresi'nin 27. ayetidir. Ayette “...الملائكة يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذَانَهُمْ” “*Melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurduğunda...*” buyurulmaktadır. Bu durum Allah'a isyan ve emirlerine itaat etmeme üzere ölen kişilerin durumu için kullanılmaktadır. Bu durum bir rivayete göre savaşta Müslümanların üzerine gelen kafirler için kullanılmıştır. Başka bir rivayette ise bu kişilerin ahiret günü cehenneme gidiş şekillerini ifade eden bir ayettir.¹⁹⁶

Muhammed Suresi'nin 4. ayetinde de d-r-b fiili azalar ile kullanılmaktadır. Ancak ayet esirlerin boynunun vurulması ile ilgili hükümleri içermesi sebebi ile 3.bölümde ele alınacaktır.

1.2.4.D-r-b Fiilinin “Beyne” Edatı İle Kullanımı

Hadid Suresi'nin 13 ayetine bakıldığında d-r-b fiilinin “beyne” edatı ile kullanıldığı görülmektedir. Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr adlı eserinde *فَضْرَبَ بَيْنَهُمْ سُوْرًا* Hadid Suresi 13.ayette bulunan bu kullanımda d-r-b fiili sur kelimesi ile bir terkip oluşturup “*Sur Çekmek, duvar dikmek, sur vurmak,*” yani engel koymak anlamını

¹⁹¹ DİB, *Kur'an Yolu*, (Erişim:28 Ocak 2024), Kehf 18/22.

¹⁹² DİB; *Kur'an Yolu*, (Erişim:28 Ocak 2024), Kehf 18/25.

¹⁹³ DİB, *Kur'an Yolu*, (Erişim:28 Ocak 2024), Kehf 18/11.

¹⁹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/416.

¹⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/17.

¹⁹⁶ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 16/149.

almıştır. Ayetin tamamına bakıldığında ayette kıyamet gününde mümin ve münafık kimselerin arasında geçen bir diyalogdan bahsedilmektedir. Allah tarafından mümin kullara derecelerine göre onlara bir nur verilmiş ve bu nur sayesinde sırat köprüsünden kolaylıkla geçebilmeleri mümkün kılınmıştır. Münafıklar ise karanlıkta bırakılmışlardır. Onlar müminlere seslenerek onların nuru ile aydınlanmak istemişlerdir. Mümin kimseler bu talebe dünyaya dönün ve bu nurları orada arayın diyerek onlara bunun mümkün olmadığını göstermişlerdir. Bunun üzerine Allah iki grup arasına kapı olan bir sur çekerek iki grubu birbirinden ayırmıştır. Bir tarafta müminler için cennet diğer tarafta ise münafıklar için cehennem bulunmaktadır.¹⁹⁷

فَضْرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ kullanımına Yazır “Aralarına bir sur çekilir.” anlamını vermiştir.

Sur kelimesini “Bir şehrin etrafına dâiren-ma-dâr(yuvarlak şekilde) çekilen hisar” olarak tarif etmiştir. Müfessirler çekilen surun ne olduğu hakkındaki tartışmalara bakıldığında farklı yorumlarda bulunmuşlardır. İlk kısmı oluşturan müfessirler buranın A’raf şeklinde kalın bir duvar olduğunu ifade etmişlerdir. İkinci kısmı oluşturanlar “münafıkların müminlerden talepte bulunmalarını meneden bir yapı” olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları ise içinde rahmet dışında ise azabın olduğu bir set olarak ifade etmişlerdir.¹⁹⁸ Kur’an Yolu isimli tefsirde d-r-b fiilinin sûr kelimesi ile kullanımına “... ve hemen aralarına kapısı da olan bir duvar çekilir...” anlamı verilmiştir.¹⁹⁹ Bütün bu açıklama ve tefsirlerde de d-r-b/ fiilinin “beyne” edatıyla kullanılması durumunda yine maddi anlamda bir duvarın “vurulması” yani dikilmesi ya da inşa edilmesinden bahsedildiği anlaşılabilir, d-r-b/ fiilinin asıl manasına işaret bulunmaktadır denilebilir.

1.2.3.D-r-b Fiilinin Müstakil Olarak Kullanıldığı Ayetler

Ra’d Suresi 17.ayette d-r-b fiili iki kez kullanılmaktadır. İlk kullanımı كذلك

يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ şeklindedir. Burada “Allah hak ile batıla bu şekilde örnek vermiştir.”

buyurulmaktadır. Görüldüğü üzere yanında bir terkip veya zamir olmaksızın kullanılan d-r-b fiili de m-s-l ile kullanıldığında kazandığı anlam gibi “örnek vermek” anlamına gelmektedir. Bu ayette hak ile batılın farkı Allah tarafından bir örnek ile

¹⁹⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 6/296.

¹⁹⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/403-404.

¹⁹⁹ DİB, *Kur'an Yolu*, (Erişim: 05 Temmuz 2022), Hâdid 57/13.

açıklanmaktadır. Hak yeryüzüne yerleşen ve insanlar için fayda sağlayan saf suya benzetmektedir. Batıl ise suyun akması ile kaybolup giden çer çöp gibidir.²⁰⁰ Saf su insanların damarlarında dolanmaktadır ve onların tabiatlarına sirayet etmektedir. Aynı bu örnekte olduğu gibi vahiy de insanların ruhuna sirayet etmektedir. Aynı ayetin devamında d-r-b fiili كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ şeklinde m-s-l sözcüğü ile kullanılmış ve “örnek vermek” anlamını yinelemiştir.²⁰¹

D-r-b fiilinin yanında bir terkip olmaksızın kullanıldığı ikinci ayet ise Tâ-Hâ Suresi'nin 77. ayetidir. Bu ayette d-r-b فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا şeklinde zamir ile çekilerek kullanılmıştır. Fiil kullanıldığı yere göre “Denize asan ile vur da, onlar için kupkuru bir yol açılsın.” anlamını kazanmaktadır ki fiilini manası “vurmak” tır. Ayetin muhatabı Hz. Musa’dır. İsrailoğulları’nın Firavun’un zulmünden kurtarılması için geceleyin Mısır’a doğru yola çıkması emredilmiştir. Ancak çıkmış oldukları yolda karşılarında deniz çıkmıştır. Bu durumdan endişe duyması üzerine Allah Hz. Musa’ya denize asası ile vurmasını emretmiştir ve asa denizin ikiye ayrılmasına vesile olmuştur. Ayette söz konusu olan kişinin Hz. Musa olmasından dolayı d-r-b fiili ile kullanılan zamirin işaret etmiş olduğu kullanılan nesnenin asa olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber deniz açık olarak belirtilmiştir. Ayette herhangi bir anlaşılmayan konu söz konusu olmamaktadır.²⁰²

Zuhruf Suresi'nin 57 ve 58. ayetlerinde ard arda 2 kez d-r-b fiili kullanılmıştır. 57.ayette m-s-l ile kullanılırken 58. ayetinde d-r-b kökü fiil olarak kullanılmış zamirlerle çekilmiştir. Ayette مَا ضَرَبَهُ لَكَ إِلَّا جِدْلًا olarak kullanılan d-r-b “karşılaştırma, örnek verme” anlamları ile kullanılmaktadır. Bir önceki ayette Allah, Allah’ı bırakıp başka ilahlar edinen kimselerin örneğini vermiştir. Tapılan örneklerin arasında Hz. İsa’da yer almaktadır. Peygamber (sav)’i mağlup etmek isteyen müşrikler buradan yola çıkarak Resulullah’ a meydan okumak için cedel adı verilen bir yöntemle Hz. İsa ile putları bir sayarak hepsinin cehennemlik olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla

²⁰⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/216,

²⁰¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/741.

²⁰² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/36.

çürük öncüller ile bir önerme kurmuşlardır. Bir sonraki ayette Hz. İsa'nın ilah değil sadece Allah'ın kulu olduğu belirtilmektedir.²⁰³

Nisâ 34. ayette d-r-b fiili “emir siygası” olarak *وَاصْرِبُوهُنَّ* “vadribûhunne” şeklinde kullanılmıştır. Fiile verilen anlamın “dövmek” veya “evinde sabit tutmak” olarak ele alınmıştır. Konuya ilişkin detaylı açıklama Nisa Suresi 34.ayet tezin ikinci bölümünde ele alınacaktır.

²⁰³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 5/466; DİB, *Kur'ân Yolu* (Erişim:29 Mart 2024), Zuhuf 43/57-58.

İKİNCİ BÖLÜM

D-R-B FİİLİNİN AHKÂM AYETLERİNDEKİ MANALARI

Bu başlık altında toplam on adet ahkâm ayetindeki d-r-b harflerinden oluşan kelime ve türevleri hakkında bilgi verilmeye bu kelimenin o ahkâm ayetine kattığı manalar üzerinde durulmaya gayret edilecektir.

2.1.Bakara Suresi 60. Ayette ve Araf Suresi 160. Ayette Kullanılan D-r-b Fiili ve İstiska Duası

Anlam bakımından birbirine benzeyen her iki ayette de Hz. Musa'ya asasıyla taşa vurma ve oradan mucizevî şekilde su fişkırağını beyan eden ayetler şu şekildedir: Bakara Suresi 60.ayette şöyle buyurulmaktadır:

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرِبَهُمْ كَلُوا وَاشْرَبُوا
مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Hani bir zamanlar Musa, kavmi için su istemişti, bizde ‘Asanla taşa vur!’ demiştik, bunun üzerinde o taştan on iki pınar fişkırmıştı. Böylece her topluluk kendi su içeceği yeri bildi. ‘Allah’ın rızıkından yiye için, fakat sakın yeryüzünde fesat çıkararak taşkınlık yapmayın.’ demiştik.²⁰⁴

Araf Suresi 160.ayette ise şu şekilde buyurulmaktadır:

وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمَهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا...

“İsrâiloğulları ’nı nesillere göre on iki topluluğa ayırdık. Halkı kendisinden su istediğinde Mûsâ’ya, “Asânı taşa vur!” diye vahyettik. Taştan on iki göze fişkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Üzerlerine de buluttan gölgelik yaptık; onlara kudret helvasıyla bildircin eti indirdik. “Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyein” (dedik). Onlar (nankörlükleriyle) bize değil fakat kendilerine kötülük ediyorlardı.”

Hz. Musa ona inanan müminlerle beraber Firavun ’un zulmünden kurtulduktan sonra çölde ilerlemeye devam etmişlerdir. Bir süre sonra su ihtiyacı hasıl olmuş ve Hz.

²⁰⁴ DİB, Kur’ân Yolu (Erişim:17 Mayıs 2022), Bakara 2/60.

Musa'dan Allah'a dua etmesini istemişlerdir. Ayet Hz. Musa'nın duasını içermektedir. Ayette kullanılan d-r-b fiili "bi" harf-i ceri ile kullanılmıştır.

Arâf Suresi 160.ayette bir önceki ayet gibi Hz. Musa ile ilgilidir. D-r-b fiili burada da "bi" harfi ceri ile *اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ* olarak kullanılmıştır. Yahudiler Firavun'un mağlup edilmesinden sonra çöl üzerinde ilerlerken su sıkıntısı baş göstermeye başlamıştır. Bunun üzerine Allah Hz. Musa'ya "Asan ile taşa vur." emrini vermiştir. O taştan 12 pınar çıkararak her bir Yahudi koluna yetecek şekilde su ihtiyacı karşılanmıştır. Ayetin devamında Allah Yahudilere gökten bıldırcın eti ve helva yağdırarak onların karınlarnın doymasını sağlamış ve buluttan onlara gölgelik yapmıştır. Ancak Yahudiler nankörlük etmişlerdir. Bu d-r-b fiili "bi" harf-i ceri ile kullanılarak vurma aleti belirlenmiştir. Vurulacak nesnenin taş olduğu da açık bir şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla d-r-b fiili burada net bir şekilde "vurma" anlamı kazanmıştır.²⁰⁵ Ayette vurma aleti olan asa ve vurulacak olan nesnenin taş olduğu açık ifadeler ile belirtilmiş olsa da kullanılacak asanın veya vurulacak taşın özelliklerinden söz edilmediği görülmektedir.

Ayetin içinde geçen d-r-b den hemen önceki "istiska" ile su bulmak için Hz. Musa'nın asasını taşa vurması arasında adeta irtibat kuran fakih Kasanî, bu ayetteki "istiskâ" lafzından hareketle yağmur duası için namaz kılınması noktasını ele almıştır. Bu konuda Ebu Hanife sünnet bir namazın olmadığını ancak dua için toplanan cemaatin ferdî olarak namaz kılabilceğini ifade etmektedir. Yağmur duasına gelen kişilerin istiğfar etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise bayram namazı gibi iki rekâtlık bir namaz kılınabileceğini ve bunun mendup olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁶

Kurtubî'nin ayeti istiska'nın ilk örneği olarak Bakara Suresi'nin 60.ayetini göstermektedir. İstiskâ "yağmurun yağmaması durumunda tövbe ve dua ederek Allah'tan yağmur istemek" olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁷ Bu ayet yağmur duası'nın İslam'dan önceki ümmetlerde de var oluşunun delillerinden olmasıdır. Hz. Musa'nın

²⁰⁵ DİB, Kur'an Yolu, (Erişim:4 Nisan 2024), el-A'râf 7/160.

²⁰⁶ Kâsânî, Alaû'd-Din Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed, *Bedâ'î'u-Sanâ'i' fi Tertibi'sŞerâ'i'*, 8 cilt (Beirut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 1406/1986), 1/282-284.

²⁰⁷ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/120.

yağmur için dua etmiş olması İslam ümmeti içinde sünnetle düzenlenerek günümüzde devam edegelen hükümlerendir. Örneğin Resulullah (sav)’ın kıtlık yağmur yağmadığı için hayvanların telef olduğu bir zaman kendisinden bir adamın dua etmesini istemesi üzerine şöyle dediği buyrulmuştur: “Allah’ım bize yağmur ver.”²⁰⁸ Buhari’de nakledilen başka bir hadiste ise Hz. Aişe Resulullah’ın şöyle dediğini nakletmiştir:” Allah’ım bize hayırlı yağmur ver.”²⁰⁹ Görüldüğü üzere Allah’tan rahmet dilemek bizden önceki ümmetlerde olduğu gibi bizde de varlığını korumaktadır.

Ayette tartışılan noktaları Hz. Musa’nın sorgulamaması dikkat çekici olan hususlardan biridir. Ahkâm ayetleri uyulması gereken emirleri ve önerileri içermektedir. Kur’an’da verilenler örnekler incelendiği zaman İslam’dan önceki ümmetlerin ısrarla ayrıntıları sorarak Allah’ın emrettiği fiile uymak yerine ertelediklerinde bu sorgulamalarının onları helak olmaya götürdüğü görülmektedir. Kur’an’da Hz. Musa’nın örnek olarak gösterildiği noktalarda yer yer Yahudilerin emirler karşısındaki hâl ve tavırlarına yer verilmiştir. Genelde Allah’ın emrettiğinden fazlasını isteyen ve aşırı sorgulayan bir tutuma sahiptirler. Ayetlerin nüzülü ile ilgili sonradan tartışılan objelerin niteliklerini Hz. Musa’nın Allah’a sormadığı yalnızca verilen emri yerine getirdiği görülmektedir. Bu durum Hz. Musa’nın onlara örnek olmaya teşkil etmesinin bir sonucu olarak görülebileceği gibi tefsir kaynaklarında dikkat edilen ikinci bir husus vardır. Bu da “hacer” kelimesinin marife olarak gelmesidir. Zemahşerî bu duruma dayanarak bu taşın hakkında Hz. Adem’in cennetten getirdiği ve nesilden nesile aktarılan ve sonunda Şuayb (as) tarafından Hz. Musa’ya aktarılan bir taş olduğu, Hz. Musa’nın elbisesini alıp kaçan taş olduğu gibi dikkat çekici ve farklı rivayetleri olduğunu ifade etmiştir.²¹⁰

Bakara Suresi 60.ayet incelendiğinde d-r-b fiiline verilen anlamlar hakkındaki tartışmalar incelendiğinde müfessirlerin d-r-b fiiline verilecek olan anlam hakkında

²⁰⁸ İmam Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, çev. Abdullah Fevzi Kocaer (Konya: Hüner Yayınevi, 2003), 1/286-287; İmam Müslim, *Sahih-i Müslim*, çev. Abdullah Fevzi Kocaer (Konya: Hüner Yayınevi, 2019), 1/442.

²⁰⁹ Buhârî, “İstiska”, 551.

²¹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. Muhammed Coşkun vd.(İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016),1/388-390.

hemfikir olduğu görülmektedir. D-r-b fiili bu ayette “bi” harf-i ceri ile kullanılmış ve “...ile ...ya vurmak” anlamını kazanmıştır. Yağmur duasına naslardan delil gösterilen iki ayetten birinin Bakara Suresi 60.ayet olduğu görülmektedir. Kur’an ve sünnette kaynağı bulunan ve bizim değiştirildiğine, kaldırıldığına dair bir ibare bulunmayan diğer fiiller gibi kıtlık zamanlarında Allah’tan dua istenmesi bir tavsiye niteliğinde olup Muhammed ümmeti içinde geçerli olduğu söylenebilir.

2.2.Bakara Suresi 273. Ayette Kullanılan D-R-B Fiili ve Allah Yolunda Çalışan Kimselere Sadaka Verilmesi

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْتَسِبُهُمُ الْجَاهِلُ أَعْيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِخْفًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

"Kendilerini Allah yoluna adayan (bu yüzden) seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttıkları için bilmeyen onları zengin sanır. Kendilerini simalarından tanırsın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığınız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir."²¹¹

Bakara Suresi'nin 273. ayetinde Allah Müslüman kullarına, sadaka verecekleri kimseleri bildirilmektedir. Bu kişiler istemekten hayâ ettikleri için gören kişiler bu kimselerin ihtiyaç sahibi olmadığını düşünmektedir. İslam da zekât verilecek kimseler Tevbe Suresi'nin 60.ayetinde tek tek zikredilmekte ancak sadaka verilecek kişilerin özellikleri bu netliğe sahip değildir. Bununla beraber sadaka kavramı oldukça geniş tutulmuştur. Hem maddi değeri olan nesnelere hem gülümsemek gibi manevi değerler içeren fiiller bu kapsama dahil edilmiştir. Ayette kullanılan "ضرب في الأرض" "yeryüzünde dolaşmak" anlamına gelmektedir. Yeryüzünde dolaşmak tabiri ise kullanıldığı yere göre "ticaret yapmak" veya "cihada çıkmak" anlamını kazanmaktadır.²¹² Cihad kavramı zikredildiğinde akla gelen ilk öge savaş olarak algılanmaktadır. Ancak Allah adına yapılan ilmi çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu ayette simalarından tanınan, fakirliklerini gizledikleri için zengin zannedilen kimselerin kim oldukları sorusunun cevabını ise Seyyid Kutub, Mescid-i Nebevi'nin köşesindeki

²¹¹ DİB, *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Bakara 2/273.

²¹² Ömer Faruk Habergitiren, "Bakara Suresi 273. Ayet Bağlamında Kur'an'da Gerçek Fakirlerin Nitelikleri", *Econder International Academic Journal* 4/2 (Eylül 2020), 511-512.

Suffe’de kalan muhacirler olarak belirtmiştir. Burada kastedilen kimseler ehl-i suffice halkı olsa da hükmün daimî olduğunu belirtmiştir.²¹³

Elmalılı, Bakara Suresi 273. ayette d-r-b fiili arz sözcüğüyle birlikte kullanımını “Allah yoluna nefsi vakfetmiş veya bir maraz sebebiyle yeryüzünde oraya buraya gidemeyen kimselerin.” şeklinde tefsir etmiştir.²¹⁴

İbnü’l-Arabî, ayeti tefsir ederken ayette simalarından tanındığı ifade edilen kişilerin tevazu sahibi Müslümanlar olduğunu ifade etmektedir.²¹⁵

Kiyâ el-Herrasî (ö. 504/1110) ayette kendilerine sadaka verilecek olanlar konusunda Ebu Hanife ile Şafiî’nin ayrıldığını ifade etmektedir. Ebu Hanife “darben fi’l-arz” ifadesinin tüm fakirleri kapsadığını ve genel anlamda tasadduk etmeyi ifade ettiğini söylerken Şafiî bu ayette özellikle fitır sadakasından bahsedildiğini ifade etmektedir. Sadaka verilecek kişilerin Müslümanlar olduğunu belirtmektedir.²¹⁶

Kurtubî (ö. 671/1273) bu ayet-i kerimeyi tefsir ederken “kendilerini Allah yoluna vakfetmiş kimseler” ifadesinin ihtiyaç sahibi kimselere şefkatli ve merhametli davranılmasını gerekliliğinin Allah tarafından beyan edildiğini ifade etmiştir. Bu kimselerin yeryüzünde dolaşamama sebebini ise Katade ve İbn Zeyd’den rivayetle “düşman korkusundan dolayı maişetini bulmak için çıkamayan” veya “Allah yolunda ilim ile cihad ettikleri için çalışamayan kimseler” olduğunu söylemiştir.²¹⁷

Zemaşerî, ayette belirtilen kimselerin ashab-ı suffice olduğunu geceleri Kur’an öğrenip gündüzleri hurma çekirdeği kırarak cüz’i bir gelir elde ettiklerini belirtmektedir. Hz. Muhammed (sav)’in gönderdiği her askerî birliğe katılmaktadırlar. “Onları simalarından tanırsın.” cümlesinde bu kişilerin renklerinin sarılığı ve görüntülerinin garibanlığı ile bilinebilecekleri ifade edilmektedir. “Israrla bir şey istemezler.” cümlesi bir şey istedikleri zaman nazikçe istediklerini bildirmektedir. Ayette bu kişilerin haya etmelerinden dolayı hallerini belli etmedikleri bildirilmektedir. Sahabeler ellerinde bulunan fazlasını gönüllü olarak ashab-ı suffeye

²¹³ Kutub, *Fi Zilâl*, 1/512

²¹⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/991

²¹⁵ Ebu Bekir İbnü’l-Arabî, *Ahkamu’l-Kur’an* (Beyrut: Da’ru’l-Kitabu’l-İlmiyye, 2003), 1/317.

²¹⁶ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, (Beyrut: Mektebetu’l-Alemiye, 1983), 1/229.

²¹⁷ Kurtubî, *Ahkamu’l-Kur’an*, 3/573.

getirmektedirler. Peygamber (sav) Allah çekingen, ağırbaşlı, hayâ sahibi kimseleri sever; hoyrat ısrarcı ve çok isteyen kimseyi sevmez.” buyurmaktadır. Başka bir görüşe göre bu kişiler kimseden bir şey istememektedirler.²¹⁸ Bu izahlara göre, ilgili ayeteki “darb” sabit durmak, hareket edememek, çarşı pazara gitmek için ayağını atacak ya derman bulamama ya da kendini ilim tahsiline adamadan dolayı dünyalıkla ilgilenmeme olarak anlaşıldığı görülmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir mesele ise ilk emri “Oku!” olan İslam’ın ilme verdiği önemdir.²¹⁹ Allah sadaka verilmesi tavsiye edilen kişilerin içinde ilim ehlini de saymıştır. Ayette bahsi geçen talebeler ashab-ı suffe talebeleridir. Günümüzde de ilim talebesinin ne kadar çok ihtiyacının olduğu gözden kaçmamaktadır. İlim ehlinin ihtiyaçlarının karşılanması için Allah müminleri teşvik etmiştir. Bu sayede ilimle ilgilenen kimseler maişet derdine düşmeden kendilerini ilim yoluna adayabilmektedir.

Bakara Suresi 273.ayet incelendiğinde d-r-b fiiline verilen anlamın savaşa çıkmak veya rızık için yer yüzünde dolaşmak anlamlarından birinin tercih edildiği görülmektedir. Ayetin gidişatı incelendiğinde savaşta ganimet elde edilebilmesi nedeniyle rızık temini sağlanabilmektedir. Ayrıca savaşa gitmek noktasında başka bir bilgi içermediği görülmektedir. Bu nedenle burada “rızık arama maksadıyla yeryüzünde dolaşmak” anlamı daha uygun görülmektedir. Sonuç olarak Allah yolunda çalışan kimselerin sadece ilimle meşgul olması için öncelikle bu kişilere ve genelde geçim sıkıntısı çeken tüm Müslümanlara sadakaların teslim edilmesi tavsiye edilmektedir.

2.3. Nisâ Suresi 34.Ayette Kullanılan d-r-b Fiili Bağlamında Karı-Koca Arasında Geçimsizliğin Giderilmesi

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ

اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

²¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/832.

²¹⁹ el-Alak 96/1.

"Erkekler hanımlar üzere yöneticidirler. Çünkü Allah bazılarını diğerlerinden üstün kılmıştır. Ayrıca erkekler mallarından harcama yaparlar. O hâlde iyi kadınlar itaat eden ve Allah'ın koruduğu gizlilikleri koruyan kadınlardır. Çirkin ve iffetsiz davranışlarından korktuğunuz kadınlara gelince onlara nasihat edin, onları yataklarında yalnız bırakın, onlara vurun. Eğer size itaat edelerse onları incitmeye kalkmayın. Allah yücedir, büyüktür."²²⁰

Bu ayette, kadının nüşuz etmesi durumunda, evlilik kurumunu korumak ve kurtarmak adına evliliğin zarar görmemesi, daha önemlisi sonlanmaması koca tarafından kadına uygulanacak çözüm önerileri ele alınmaktadır. Bu ayette sağlıklı bir evlilik bağına sahipken sonradan evlilikte çıkan problemlere yönelik çözümler önerilmektedir. Burada esas maksat aile içinde yaşanan bir problemi dışarı yansıtmadan yani ailenin sırrını ifşa etmeden evliliğin kurtarılmasına yöneliktir. İslam Hukuku'nda mutlu bir evlilik kurmak ve geçimsizliğin önüne geçmek için önlemler evlilik kurumu henüz kurulmadan başlamaktadır. Bunlara kısa bir bakış atmak fayda sağlayacaktır.

Evlilik öncesinde İslam'ın evlenecek çiftlere iki önerisi vardır. İslam Hukuku kapsamında evlilik sonrası uyuşmazlıklara sebep verecek durumların oluşmaması için daha nikah akti yapılmadan alınması gereken önlemlerden *ilki* kefâettir. Kefâet, erkeğin kadına denk olmasıdır. Denklik, eşitlik, benzerlik gibi anlamlara gelen "kefâet" fıkıh terimi olarak evlenecek eşlerden erkeğin, nesep, mal, cemel vb. bakımlardan kadına denkliği anlamına gelmektedir.²²¹ Kur'an'da konuyla ilgili açık bir emir olarak yoktur. Bununla birlikte kaynağını hadislerden aldığı görülmektedir.²²² Rasulullah (sav) "*Kadın dört hal ve sıfatı için nikah olunur. Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için, (Ey mümin sen bunlardan) dindar olanı ile evlenmeye bak. (Eğer dediğim gibi yapmazsan) yoksulluğa düşersin.*"²²³ buyurmuştur.²²⁴

²²⁰ DİB, *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), en-Nisa, 4/34.

²²¹Hamza Aktan, "Kefâet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefaet> (03.02.2023).

²²² Alimcan Buğda-İsmail Hakkı Gürdeniz, "Hanefî ve Şafii Mezhebine Göre Evlilikte Kefâet'in Arandığı Yerler", *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (Mayıs 2018), 64.

²²³ *Buhârî, Nikâh, 15; Müslim, Radâ, 4.*

²²⁴ Buğda- Gürdeniz, "Hanefî ve Şafii Mezhebine Göre Evlilikte Kefâet'in Arandığı Yerler", 63.

Nikahta eşler arasında kefaet aranmasının en önemli nedeni evlilik akdinin ömür boyu sürmesi niyeti ile gerçekleştirilmesidir. İnsanların rûhi hallerini tetkik edenlerce malumdur ki, genellikle insanlar kendi akran ve emsâli olmayan kimseler ile iyi anlaşamamakta onlarla iyi ünsiyet kuramamaktadır. Dolayısıyla insanlığı, fitratın getirmiş olduğu ruhî duygulardan ve ihtiyaçlardan büsbütün uzaklaştırmak mümkün olmadığından eşler arasında istenilen eşitliğe azami derecede riayet etmek gerekmektedir.²²⁵

Evlilik öncesinde çiftlere sunulan *ikinci* öneri ise nişandır. Karı-kocanın birbirlerine uyum sağlayamamasının evlilikte yaşanan sorunlar üzerinde önemli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun önlenmesi için hadislerde “hitbe” olarak geçen nişanlanmak tavsiye edilmiştir. Nişandan maksat tarafların nişan dönemlerinde mahremiyet sınırları çerçevesinde birbirlerine tanınmalarına müsaade edilmesidir.²²⁶ Bu sayede tarafların kalplerinin birbirine ısınmaması veya ilerleyen dönemde anlaşmazlığa düşüleceğinin anlaşılması durumunda evlilik akti gerçekleşmeden tarafların ayrılması mümkün olmaktadır.

Bu iki ön şartta uyum sağlayarak evlilik bağı kuran çiftler evliliklerinin ilerleyen yıllarında yine de bazı durumlarda sorun yaşamaya başlayabilmektedir. Nüşuz olarak adlandırılan bu duruma Kur’an kadınların nüşuzu için farklı erkeklerin nüşuzu için farklı çözüm önerileri sunmaktadır. Bu öneriler sırasıyla, nasihat, yatak odasını ayırma ve üçüncüsü sırada gelen ve d-r-b fiili ile ilgili olan hususuttur. D-r-b fiilinde ifade edilmek istenen anlamın anlaşılması için yanında bulunan harf-i cerlere veya birlikte kullanıldığı terkiplere bakılması gerekmektedir. Nisa 34.ayet ele alındığında fiil bayanlara hitaben kullanılan çoğul zamir ile yanına bir edat, harf-i cer veya m-s-l gibi herhangi bir kelime eklenmeksizin sarih bir mef’ul şeklinde kullanılmıştır. Kur’an’da d-r-b fiilinin kullandığı diğer ayetlerin açıkça anlaşılması mümkünken 34.ayetteki bu ifade günümüzde ihtilaflara neden olmuştur. Geçmişten günümüze bu ayet üzerinde birbirinden farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bir ayeti anlama noktasında esas olan Allah’ın ayette ne ifade ettiğini gerçek manası ile anlamaktır. Bir cümlede fiile doğru anlamın verilebilmesi için cümle içinde ne

²²⁵ Buğda-Gürdeniz, “Evlilikte Kefeat’in Arandığı Yerler”, 65.

²²⁶ Hayrettin Karaman, *Aile İlmihâli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011),100.

anlamda kullanıldığının değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek içinde açıklamaya ihtiyaç duyan her bir kavramın incelenmesi ve anlamının açığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu doğrultuda ayette geçen iki kavramın daha anlamının incelenmesinin fiilin hükmünü belirlemeye faydası olacaktır. Bunlardan ilki hükmün uygulanacağı kişiyi tanımlayan “naşize” kelimesidir. İkincisi ise hükmü uygulayarak hükmün sorumluluğunu taşıyacak olan erkeği tanımlayan “kavvâm” kelimesidir.

Verilen hükmün uygulanması ve günümüzde nüşuza yol açan problemlerin tespit edilmesi açısından geçmişten günümüze psikolojik ve sosyolojik durumlarda önem kazanmaktadır. Bu nedenle ilgili ayette zikredilen kavramlara hakkında kısa bilgi aktarılacaktır.

2.3.1.Nisa Suresi 34.Ayette Geçen Kavramlara Verilen Anlamlar

2.3.1.1. Ayetteki n-ş-z Kelimesine Verilen Anlamlar

İslam bir konuda hüküm verirken ve verilen hükmün uygulanması gerektiği zamanda söz konusu hükmün uygulanacağı kişi veya nesnenin özelliklerini belirlemeyi önemseyen bir dindir. Bu durumun bir sonucu olarak hükmün uygulanacağı kişi olan kadın hakkında Nisa Suresi 34.ayette tüm kadınlar değil, evli kadınlardan sadece “nâşize” (نَشُوزَةٌ) olanların kastedildiği belirtilerek, pek çok kadın ayetin kapsamına girmemektedir.

“Nâşize” kelimesi n-ş-z fiilinden türetilmiş bir fiil olması gerekçesiyle fiilin ve fiilden türetilen anlamların bilinmesi gerekmektedir. Karı-koca arası anlaşmazlık söz konusu olduğunda nüşuz (نَشُوز) hem kadın hem erkek için söz konusu olabilmektedir. Eşlerden birinin nüşuzu evlilik ortamındaki huzurun kaçmasına neden olmakta bu durum ise boşanma ile sonuçlanabilmektedir. Bu duruma “şikak” ismi de verilmektedir.²²⁷ Bu durumun sezilmesi durumunda hakem tayini tarafların durumunu mahkemeye taşımadan çözebilme imkanını verebilmektedir. Hakem tayin edilmesi nüşuzun şiddetlenmesi ile kendinin haklılığı konusunda ısrar etmekte olan her iki

²²⁷ Suat Erdoğan, “İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2017), 47.

tarafa bağımsız bir göz tarafından bakılma fırsatı verecektir. Hakemlerin eşlerin yakınlarından sözü dinlenen kimselerden olması ve her iki tarafında hakkını gözetmesi ve adaletten ayrılmaması önemlidir. Ancak aile içinde bu meziyetlere sahip kimseler yoksa aile dışından kimselerden de yardım istenebilir.²²⁸ Nisa Suresi 34.ayette maksat ailenin dışına çıkılmaksızın problemin çözülmesidir.

Evlilikte yaşanan bazı durumlarda dışarıdan bakıldığı zaman nüşuz eden kişi kadın olarak görülürken kadını bu duruma sürükleyen kişi koca olabilmektedir. Bu durumun farkına varmaksızın sadece kadına yönelik ceza uygulamak kadının haksızlığa uğramasına neden olabilir.²²⁹ Bu nedenle aile içinde nüşuz eden kişinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Kur'an evliliğin sağlıklı bir düzende devam etmesine öncelik verildiği için nüşuz eden kadın için ve nüşuz eden erkek için farklı çözüm yöntemleri sunmaktadır. Nisa Suresi'nin 34. ayetinde belirtilen çözümler salih kadınlar için değil aksine naşize kadınlar için uygulanabilecek tavsiyelerdir.

Kur'an'da salih kimseler "dinî ve ahlakî açıdan iyi işler yapan kimseler" olarak tanımlanmaktadır. Salih kimseler Allah'a iman eder ve hayırlı işler yaparlar.²³⁰ Bu nedenle amel ile iman arasındaki bağlantı dikkat çekmektedir. Yine bu kimseler "Allah'tan hakkıyla korkan kimselerdir." Yaşamları süresince yapacakları işlerde Allah'a iman ve itaat ederler. Bu durum kadın veya erkek için bir fark göstermez. Her ikisi de Allah'ın emirlerini bilme zorunluluğuna sahiptir.²³¹

Nisa 34.ayet kapsamında kullanılan "kanitât (قانتات) kelimesi ise kadınların kocalarının mubah taleplerine itaati olarak açıklanmıştır. Kur'an'a bakıldığında ise "kulun Allah'a itaati" olarak ifade edilmesi daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Kur'an'da Hz. Meryem için "kanitât" kelimesi kullanıldığında Allah'a itaatinden bahsedilmektedir. Yahudiler Hz. Meryem'i zina eden kötü bir kadın olmakla suçlamaktadırlar. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Meryem Allah'ın sözlerine, kitaplarına ve

²²⁸ Erdoğan, "İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini", 52.

²²⁹Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 119.

²³⁰Mustafa Çağırıcı, "Salih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/salih> (30.10.2023).

²³¹ Abdulai Abukari, "Education of Women in Islam: A Critical Islamic Interpretation of the Quran", *Religious Education* 109/1 (Şubat 2014), 15.

peygamberlerine itaat eden bir kadın olarak açıklanmış ve Yahudilerin iddiası yalanlanmıştır. İtaat eden kadın sıfatı için “kanitat” kelimesi kullanılmıştır.²³²

Zemahşerî, “kânitât” özelliğine sahip olan kadınların kocalarına itaatkâr olduklarını ve gaybı, yani kocaları yanlarında değilken dahi evlerini, namuslarını, kocalarının sırlarını koruyan kadınlar olduklarını ifade etmektedir.²³³

“Kânitât” kelimesini inceleyen müfessirlerden Cessas “Kocalarının gıyabında onun malını ve itibarını ve kendi bedenlerini korurlar.” şeklinde açıklamıştır. “...bimâ hafızallah...” ifadesini iki ayrı şekilde ele alan Cessas, ilkinde Atâ’dan rivayetle kocaları tarafından geçimleri temin edilmesi nedeniyle anlamını verirken ikincisinde isim belirtmeksizin “Allah kendilerini Rablerine karşı günah işlemekten koruduğu, onlara tevfikini bahşettiği, lütuf ve yardımını onların imdadına yetiştirdiği için o kadınlar ve iyi ve salih oldular.” şeklinde açıklamıştır.²³⁴

Naşize kadınların özelliklerini ve nüşuz kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına n-ş-z fiilinin lügat ve ıstılahî manalarını ele alan bazı eserler incelenmiştir.

Kur’an’ da 5 kez geçen n-ş-z fiili Nisa Suresi’nde iki defa karı-koca için kullanılmaktadır.²³⁵ Nisa Suresi 34.ayette nüşuz eden kadınların durumuna yönelik çözümler sunulmaktadır. Nisa Suresi 128. aayette nüşuz eden erkeğin durumuna yönelik çözümler sunulmaktadır. N-ş-z fiiline ve bu fiilden türeyen kelimelere verilen anlamlardan ilki “yerin yüksek olan kısmıdır.” Kişinin yerden yüksekte bir noktaya doğru ilerlediğini ifade etmektedir. Yüksek bir yere çıkmak isteyen için نَشَرَ فُلَانٌ denmiştir. نَشَرَ فُلَانٌ عَنْ مَقَرِّهِ denilerek “filanca olduğu yerden yükseldi.” denilmek istenmiştir. Nisa 34.ayette kullanılan نَاشِرٌ kelimesinin anlamı ise “yüksek olan, yerinden yukarı doğru yükselen her şeydir.”

N-ş-z fiilinin diğer kullanımlarına bakıldığında şunlara rastlanılmaktadır. Allah Mücadele Suresi 11. Ayette وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَاَنْشُرُوا buyurmaktadır. Size: “*Kalkın, denilince de*

²³² Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 6/452.

²³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/122.

²³⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî el-Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, ed. Avnullah Enes Ateş (Ankara: İtisam Yayınları, 2018), 4/468.

²³⁵ İsfahanî, *el-Müfredât*, “nşz”, 1434-1435.

İmam Şafîî, *Ahkâmu'l-Kur'an*'da naşize kadını evlilik yükümlülüklerini reddederek başkaldıran kadın olarak tanımlamaktadır.²³⁹

Kuşeyrî (ö. 344/956) nüşuz etmede kastedilen anlamın zina değil itaatsizlik olduğunu ifade etmektedir. Zina işleyen kadına uygulanacak cezanın ıslah yöntemlerinin olmadığını had cezası uygulanması gerektiğini ifade etmektedir.²⁴⁰

Zemahşerî nüşuzu; “zevceenin başka birine gönül vermesi, kocasına isyan etmesi” şeklinde açıklamıştır.²⁴¹

Güncel çalışmalara ele alındığında “nüşuz” kavramına “itaat etmeme, yüz çevirme, eşlerin birbirinden yüz çevirmesi” anlamları üzerinde durulmaktadır. Özellikle kadının nüşuz etmesi olarak değerlendirme yapıldığında bütün bu manaları kuşatan ve bazen de tam ne olduğu anlaşılabilen “itaatsizlik” anlamı üzerinde durulmaktadır.²⁴²

Eşler arasında nüşuz kavramını inceleyen başka bir çalışmada nüşuz “eşlerden birinin diğerinden hoşlanmaması” anlamı tercih edilmiştir. Kadınlar için nüşuz “iyi davranırken birden kötü davranmayı” ifade etmektedir. Erkekler için nüşuz kelimesi ise “erkeğin eşine vurması ve ona eziyet etmesi” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kadının nüşuzu erkeğin nüşuzundan kaynaklanabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi ve uygulanan hükümlerde taraflardan birinin haksızlığa uğramaması için eşlerin önce birbirini tatlı dille uyarması gerekmektedir.²⁴³

Kur'an'da “nüşuz” kelimesine verilen anlamları inceleyen bir başka yazarın kelimeye verdiği anlamlar sıralanacak olduğunda dört farklı anlam ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan *ilki* çekimli olarak gelmiş “nüşuz” kalıbıdır. Bu kalıpta kullanılan çekimiyle “iskeletleri bulunduğu yerden kaldırma” anlamına gelmektedir.

²³⁹İmam Şafîî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, çev. Abdullah Ademoğlu, der. Hâfız Ebubekir el -Beyhâki, (İstanbul: İtisam Yayınları,2021), 200-201.

²⁴⁰ Ebu Fazl Bekr b. Muhammed b. A'lai'l-Kuşeyrî, *Ahkamu'l-Kur'an lil-Kuşeyrî*, thk. Selman es-Samedî (Dubai: Dubai Uluslararası Kur'an'ı Kerim Ödülleri, 2016), 1/381.

²⁴¹ *Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/120-122.*

²⁴²Mesut Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 5 (Nisan 2011), 94.

²⁴³Osman Kaya, “Nisa Suresi 34.Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi”, *Route Educational and Social Science Journal* 4/6 (Ekim 2017), 328-329.

Bu şekliyle Bakara Suresi 259.ayette kullanılmıştır. İkinci anlamına bakıldığında Mücadele Suresi'nin 11.ayetinde “bir yerden kalkıp gitme” anlamında kullanılmıştır. Üçüncü kez kullanıldığında kadının nüşuzunu ifade etmektedir. Burada yazar kelimeye diğer yazarlardan ayrılarak “kadının ayrılma kararı” manasını tercih etmiş ve Nisa Suresi 34.ayetindeki ilgili kısmı; “ayrılmasından korktuğunuz kadınlar” olarak tefsir etmiştir. Son olarak Nisa 128.ayette erkeğin nüşuzundan bahsetmiştir.²⁴⁴

Nisa Suresi 34.ayette verilebilecek anlamları ele alan başka bir çalışmada “nüşuz” kelimesine verilebilecek anlamlar arasından tercih edilen “isyankârlık” ve “serkeşlik” olmuştur. Yazar ayette bahsi geçen kadın figürünün normalin dışında hareket etmesine bağlı olarak durumunu ele almıştır.²⁴⁵ Başka bir çalışmada ise nüşuz, “kadının gözünün başka bir yerde/başka birinde olması” olarak anlaşılmıştır. Bu tanımı ise naşize kadının gözünün başka kişilerin malı, mutluluğu gibi şeylere göz dikmesi ve kendi evi ile kıyaslayarak nüşuz etmesi olarak açıklamıştır. Eğer naşize kadının gözü başka bir erkekte ise bu ayetin uygulamaları zaten çözüm sağlamayacaktır. Naşize kadın eşinin sırlarını evinin hallerini dışarı ifşa eden kadındır. Kocanın karısını tedibi bu davranışını düzeltmesi içindir.²⁴⁶

Nüşuz kelimesine verilen anlamları ele alan farklı güncel çalışmalar incelendiği zaman birbirine benzer anlamlar içerdiği görülmektedir. Nüşuz kelimesine verilen anlamlardan en önemlisinin “kadının erkeğin tahammül edemeyeceği kadar huysuzluk etmesi, kocasını küçük görmesi, ayrılmak istemesi” olarak ifade edilmektedir.²⁴⁷

Başka bir çalışmada nüşuz “evliliği tehlikeye atacak şekilde eşinin haklarını ihlal eden kadının” durumunu ifade etmektedir. Burada dikkat çeken nokta yazarın darb cezasını uygulayacak kişinin hakları ihlal edildiği için koca olduğunu ifade etmesidir.²⁴⁸ Ancak cezayı uygulayacak kişinin verilen yetkiyi suiistimal etmemesi

²⁴⁴ Abdülaziz Bayındır, “Kadınların Dövülmesi” <https://www.suleymaniyevakfi.org/kadin/kadinin-dovulmesi.html> (Erişim: 15.10.2023)

²⁴⁵ Musa Çetin, “Kadını Darp/Dövme Meselesine Peygamber(s) 'in Yaklaşımı”, 271.

²⁴⁶ Emanullah Polat, “Kavramın İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dibi”, *EKEV Akademi Dergisi* 18/59 (Bahar 2014), 367.

²⁴⁷ İrfan Çakıcı, “Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri Bağlamında Nisâ Suresi 34. Âyetin Tahlil ve Değerlendirmesi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (Aralık 2020), 44

²⁴⁸ Kutbettin Ekinci, "Nisa 34. Ayette Hitap Açısından Darb Meselesi", *Şarkiyat-13/1* (2021), 262.

için tarafların beyanlarına göre kadının nüşuz derecesinde bir fiil işleyip işlemediği tespit edilmelidir. Çünkü nüşuz kavramı çok ailenin huzurunu bozmaktan başlayıp iffetsiz yaşamaya kadar giden geniş bir anlam yelpazesine sahiptir.²⁴⁹

Kur'an'a göre boşanma prosedürünü ele alan Aktan, nüşuzu “eşlerin birbirine karşı anlayış ve hoşgörü sınırını zorlayan ve uyarılmayı gerektiren tutum ve davranışlar” olarak tanımlamıştır. Kadının nüşuzu “kocasına başkaldırı ve saldırıyı alışkanlık hâline getirmek, kocasının manevi şahsiyetini sürekli rencide etmeyi alışkanlık hâline getirmek” demektir.²⁵⁰ Erkeğin nüşuzu ise “Kadının hoşgörü ve tahammül sınırını aşan ve evliliğin durumunu zorlaştıran her türlü durum.” olarak ifade edilmiştir. Kur'an'a göre kadınlar nüşuz ettiğinde erkekler; erkekler nüşuz ettiğinde ise kadınlar aktif bir rol oynayarak evliliklerinin devamını sağlayacak bir yol aramaktadır.²⁵¹

Nüşuz kavramı söz konusu olduğunda Tahrim Suresi'nin nüzul sebebi ve özellikle 3.ayetini incelenmesinin konunun anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Surenin nüzul sebebi hakkında birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden ilki şöyledir. Hz. Muhammed(sav) eşleri arasında haksızlık olmaması ve hiçbirinin kırılmaması için yanlarında geçireceği geceleri eşlerine bölmüştür. Hz. Hafsa'nın sırası geldiğinde ailesinin yanına gitmek için müsaade istemiş Resulallah (sav) onun odasına cariyesi Hz. Mariye'yi davet etmiştir. Duruma öfkelenen Hz. Hafsa'ya “Mariye'yi kendime haram kıldım. Ancak bu ikimizin arasında bir sırdır.” buyurmuştur. Ancak Hz. Hafsa bunu Hz. Aişe'ye söylemiştir. İkinci rivayette Hz. Muhammed (sav)'in Hz. Zeynep'in yanına giderek orada bal içmesine yöneliktir. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa aralarında anlaşarak Hz. Muhammed'e kötü koktuğunu söylemişlerdir. Hz. Muhammed(sav) kötü kokmak istemediği için balı kendisine haram kılmıştır.²⁵² Üçüncü rivayette ise Peygamber(sav) Hz. Hafsa'ya kendi babasının ve Hz. Aişe'nin babasının kendisinden sonra halife olacaklarını bildirmiştir. İkisinin arasının çok iyi olduğunu bilmesi nedeniyle bu

²⁴⁹ İkinci, “Darb Meselesi”, 253.

²⁵⁰ Hamza Aktan, “Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/14 (Eylül-Aralık 2002), 7-8.

²⁵¹ Aktan, “Boşanma Prosedürü”, 10-11.

²⁵² Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 6/445.

bilgiyi Hz. Aişe ile paylaşmamasını istemiş ancak Hz. Hafsa Hz. Aişe'ye söylemiştir. Hz. Muhammed (sav) Hz. Aişe'den Hz. Hafsa'ya verdiği sırrı işitince bir rivayete göre Hz. Hafsa'yı boşamak istemiş diğer rivayete göre hanımlarından bir ay süreyle yani "Tahrim Ayeti" nazil olana kadar ayrı durmuştur. Surenin 4 ve 5. ayetlerinde Allah, Hz. Hafsa ve Hz. Aişe'ye yaptıkları işten dolayı tövbe etmelerini emretmiş; eğer Peygamber(sav) onları boşarsa daha hayırlı eşler vereceğini bildirmiştir.²⁵³

Yukarıda verilen ayetler incelendiğinde bizzat n-ş-z kökü veya bu kökten türeyip aynı anlama gelen kelimeler kullanılmamıştır. Ancak olay incelendiğinde nâşize kadının özelliklerinden "kocasının sırrını dışarı ifşa etme" durumunun olduğu görülmektedir. Burada Peygamber (sav) 'in uygulaması ve akabinde nazil olan ayetler kadınların nüşuz etmesi durumunda uygulanacak çözüm yollarına bir örnek oluşturmaktadır.

İslam alimleri, d-r-b fiiline mana verebilmek için nüşuz kavramını uzun uzadıya açıklamaları, onların bu fiilin manasının "vurma-dövme" manasında olduğunu, ancak her kadına vurulamayacağını beyan etmek için nüşuz eden kadının tarifini yapma gayretinde oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Hanefî,²⁵⁴ Malîkî,²⁵⁵ Şafîî²⁵⁶ ve Hanbelî mezheplerinde de bu fiilin manasının vurma şeklinde anlaşıldığı için, nüşûz etmezden önce bir zevcenin dövülmesinin asla caiz olmadığını belirtirler. Öyle ki ayeti tefsir ederken; "nüşuz ederlerse nasihat edin, devam ederlerse yataklarını ayırın, nüşûzde ısrarcı olurlarsa o zaman muharabe ayetindeki vurma şeklinde siz de onlara vurun" şeklinde tefsir ederler.²⁵⁷ Hadislerdeki²⁵⁸ açıklamalardan da istifade ederek İslam âlimleri, nâşize kadına kan akıtmaksızın, morartmaksızın vurulabileceğini belirtirler.²⁵⁹

²⁵³ Kurtubî, *Ahkâmu 'l-Kur'an*, 17/469-471.

²⁵⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u-Sanâ'i*, 2/334.

²⁵⁵ Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Mağribî, *Mevâhibu 'l-Celil fi Şerhi Muhtasar Halil*, 6 cilt (Beyrut: Daru'l-Fikir, 1992), 4/15.

²⁵⁶ Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/260.

²⁵⁷ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 2/334. (إن خفتم نشوزهن فعظوهن فإن نشزن فاهجرهن في المضاجع فإن أصررن على النشوز فأقمن عليه) (فاضروهن كآية المحاربة)

²⁵⁸ Tirmizî, "Radâ", 11.

²⁵⁹ İbn Abidîn, *Hâşiyetü İbn Abidîn*, 4/79.

2.3.1.2. Ayetteki k-v-m Kelimesine Verilen Anlamlar

Nisa 34.ayete anlam verirken anlamı hakkında çok fazla tartışmanın olduğu başka bir kelime “Kavvâm (قَوَام)” kelimesidir. Bazı müfessirler “kavvâm” kelimesini erkeklerin kadınlardan üstün olması olarak açıklamışlardır. Bazı müfessirler ise erkeklerin kadınların “koruyucuları” olmasını ifade ettiğini belirtmişlerdir. Ayette geçen anlamıyla “kavvâm” kelimesi üstünlük mü yoksa koruyuculuk mu ifade ettiğini anlamak için k-v-m fiili ve bu fiilden türeyen “kavvâm” kelimesine verilen anlamların incelenmesi sorumluluk sahibi olacak kocanın özelliklerinin bilinmesi açısından önemlidir.

K-v-m fiilinin Nisa 34.ayette kazandığı anlam üzere yapılan bir çalışmada k-v-m fiilinin “alâ” harf-i ceriyle kullanımına dikkat çekilmiştir. Fiilin bu şekilde kullanılması durumunda kavvâm olan kişi “veli” sıfatını kazanmaktadır.²⁶⁰ Erkeklerin “kavvâm” olmasını hadis-i şerifte geçen “...erkek ailesinin idarecisidir...”²⁶¹ ifadesinden yola çıkarak “*Erkekler kadınların koruyucularıdır.*” olarak açıklanmıştır.²⁶² Erkeklerin kadınların koruyucuları olabilmeleri için malî yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir.

“Kavvâm” kelimesinin Nisa Suresi 34.ayette kazandığı anlamı detaylı olarak ele alan müfessirlerden biri Cessas’tır. Ahkâmü’l-Kur’an’nda erkeklerin kadınlardan merteye olarak üstün olmasını açıklamış ve erkeğin kadını idare ve tedip etme hakkının olduğunu ifade etmiştir. Erkek kadını dışarı çıkmaktan menedebilir. Kadınlar kocalarının günah içerikli olmayan emirlerine uymakla yükümlüdürler. Aynı ayetin devamında “Erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimin sağlamakta) dırlar.” ifadesi erkekleri karılarının geçimlerini sağlamakla yükümlü kılmaktadır. Bakara Suresi 233. ayette kadınların yiyecek ve giyecekleri örfe uygun şekilde babaya ait kılınmıştır. Sahih Müslim’de geçen bir hadiste ise Resulallah (sav) kadınların yiyecek ve giyeceklerini temin etmekten kocalarını sorumlu tutmuştur.²⁶³ Son olarak

²⁶⁰ Polat, “*Kavvâmûn*”, 362.

²⁶¹ Buhârî, “Cuma Namazı”, 500.

²⁶² Polat, “*Kavvâmûn*”, 357.

²⁶³ Müslim, “Hac”,19.

erkeklerin mallarını harcamasından kadınlara mehir vermesi anlamı çıkarılmaktadır.²⁶⁴

Kuşeyrî, “Kavvâm” kelimesini tanımlarken zevcelerin mallarının ve kendilerinin eşleri tarafından kısıtlanabileceğini ifade etmektedir. Ancak kocalar zevceleri farz ibadetleri yerine getirme noktasında kısıtlama hakkına sahip değildirler.²⁶⁵

Şafiî fakih Kiyâ el-Herrasî, erkeğin “kavvâm” olabilmesini karısının nafakasını karşılayabilmesine bağlamaktadır. Eğer erkek karısının ihtiyaçlarını karşılamaya ve onu korumaya muktedir değilse ona nikah emredilmemiştir ve kavvâm olamamaktadır. Bu şart kaldırılacak olursa özgür kadının köleliği tesis edilmiş olmamalıdır. Şafiî erkeklerin kavvâm olmaması durumunda kadınları hacca gitmekten ve nafilâ namaz kılmaktan alıkonulmasına neden olduğunu söylemektedir.²⁶⁶ “Erkekler kadınların koruyucularıdır.” ayeti erkeğin karısını idare ve terbiye ettiğinin, dışarı çıkmaktan menedebileceğinin delilidir. Kadınların kocalarının emirlerine itaat etmesi gerektiğinin de delilidir. Erkekler kendi mallarından karılarına harcamalarından dolayı onları evde tutma hakkına sahiptirler. Ayette illet olarak nafakasını karşılama şartı koşulmuştur. Eğer erkek karısının nafakasını karşılayamıyorsa kadın nikah aktini feshetme hakkına sahiptir. Erkeklerin ayetin hükmünü uygulayabilmeleri için kavvâm olma özelliğini taşımaları gerektiği hususunda alimler hemfikirdir.²⁶⁷

“Kavvâm” kelimesinin anlamını Ahkâmu'l-Kur'an' isimli eserinde İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) “üstlendiği işi yerine getiren güvenilir kimse” olarak tanımlamıştır. Bakara Suresi 228.ayette “*Erkeklerin onların üzerinde dereceleri vardır.*” ayetinde belirtildiği üzere karı-koca arasında ortak bir hukukun olduğunu belirtmektedir. Erkekler kadınların mehirlerini ödemekte ve geçimlerini temin etmektedirler. Allah'ın emretmiş olduğu oruç, namaz gibi konularda karılarını bilgilendirirler. Ailelerine güzel davranır ve onların mallarını korurlar. Onun emirlerine uyulmalı ve emirlerine itaat edilmelidir.²⁶⁸ Ayetin devamında geçen “Allah

²⁶⁴ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 4/466-467.

²⁶⁵ Kuşeyrî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/380.

²⁶⁶ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/163.

²⁶⁷ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/450.

²⁶⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/530.

bazılarınızı bazılarıңызdan üstün kılmıştır.” cümlesi ile ilgili erkeklerin kadınlardan üstün olan özelliklerini İbnü'l-Arabî üç noktada özetlemektedir. Bunlardan ilki akıl ve temyiz yönünden tam oluşudur. İkincisi iyiliği emredip kötülükten sakındırması ve cihada katılmakla emredilmiş olması ve dini sorumluluklarını yerine getirmekte olması nedeniyle daha üstündür. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur. “Ben sizden kararlı bir erkeğin kalbini çalan akıl ve din yönünden eksik bir kadın görmedim.” buyurdular. Sahabeler “Bu nedir ya Rasulallah? diye sordular. Resulullah(sav) şöyle buyurdu. “Sizden gece ibadet edip, oruç tutup namaz kılabilir mi? Bu nedenle dini yarımır. Şahitliğiniz erkeklerin yarısı kadardır. Bu nedenle akli yarımır.²⁶⁹” Üçüncü olarak erkeklerin mallarından nafakaları karşılama ve infakta bulunmalarıdır.²⁷⁰

K-v-m kökünden türeyen “kavvâm” kelimesi fa’âl veznindedir. “Bir şeyin üzerinde durmak, onu gözetmek, onu bütün gayreti ile korumak, ona nezaret etmek” anlamlarına gelmektedir. Erkeklerin kadınlar üzerinde kaim olmaları bu çerçevededir. Onun işlerini çekip çevirmek, onu te’dip etmesi, gereksiz yere dışarı çıkmaktan koruması, onu evinde tutması anlamlarını kapsamaktadır. Buna karşılık kadının görevi ise bir masiyet olmadıkça kocasına itaat etmesidir. Erkeğe bu faziletin verilme nedenleri kadının nafakasını karşılması, akıl, cihad ve miras gibi hususlarda daha güçlü olması gösterilmektedir.²⁷¹

“Kavvâm” kelimesinin k-v-m fiilinden türetildiğini ve mecaz olarak kullanıldığını ifade eden İbn Aşur ayetin nüzul sebebinin ittifakla kabul edilen hadisten farklı bir sebebe bağlar. “Erkekler kadınlar üzere kavvâmdır (koruyucudur)” ifadesinin nüzul sebebinin kadınların “Keşke bizde erkekler ile mirasta eşit olsaydık ve savaşta yer alsaydık” demelerinin olduğunu ifade eder. Aşur, “kavvâm” kelimesini erkeklerin kadınların koruyucuları olmaları onların kadınların ihtiyaçlarını karşılama ve mali yönden yönetmelerini ve mallarından kadınlar için harcamalarını ifade ettiği yönünde tefsir etmiştir. Erkeklerin ailelerinde bulunan hanımlar için mallarından harcamaları asırlardır alışlagelmiş olan düzendir.²⁷²

²⁶⁹ Buhari, “Hayz”,6; Müslim, “Küfuf”, 17.

²⁷⁰ İbn Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 1/531.

²⁷¹ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 5/171

²⁷² İbn Aşur, Muhammed Tâhir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, ed-Dârü't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus 1984, V, 38-39.

Güncel çalışmaların birisinde, “kavvâm” kelimesinin anlamlarından birinin “tercihte öncelik” olduğu belirtilerek erkeğin kavvâm oluşunun kayyım oluşu ile açıklanmış ve bu anlamıyla Kur’an’ın indirilmiş olduğu dönemin özellikleri de göz önüne alındığında erkeğin üstünlüğünün cinsiyetten değil toplumdaki yerinden kaynaklanması ile açıklanmıştır. Buna ilave olarak eğer yönetici kadın ise yine itaatın gerekliliğini vurgulamıştır.²⁷³

“Kavvâm” kelimesine verilecek anlamların incelendiği farklı bir çalışmada ise kelimeye verilecek en doğru anlamların “nezaret edici, koruyucu, gözetici, sorumlu” olduğu görülmektedir. Üstün olma durumu açısından bakıldığında kadınların ve erkeklerin kendilerine göre üstün yönleri bulunmaktadır. Erkekler fitraten fiziksel olarak kadınlardan daha güçlü bir yapıya sahiptir. Kadınların da kendi fitratlarınınca erkeklerden üstün oldukları noktalar vardır. Erkek kendine verilen güçlü olma vasfını kadını ezmek için kullanabileceği bir güç anlamına gelmemeli kelimedenden böyle bir anlam çıkarılmamalıdır.²⁷⁴

Nisa Suresi 34. ayette yer alan d-r-b fiilinin ahkama yönelik yorumlanmasında n-ş-z ve k-v-m fiillerinin irdelenmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim geçmişten günümüze insan hayatını düzenleyen rehberdir. İlgili ayetin idrak ve yorumlanmasında önem taşıması nedeniyle karı-koca arasında uyuşmazlığa neden olan bazı konulara psikolojik ve sosyolojik verilerle genel bir bakış sunulması amaçlanmaktadır.

2.3.2. Nisa 34. Ayette Geçen Kavramların Biyolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar Doğrultusunda İslam Hukuku Açısından Önemi

Nisa suresi 34. Ayette, karı-koca arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde takip edilmesi gereken adımların sıralandığından bahsedilmiştir. Bu tavsiyelerin psikolojik, biyolojik ve sosyolojik tarafları da bulunmaktadır. Psikologlar tarafından aile içi uyuşmazlık problemlerine öneriler şu şekildedir. Bireylerin evlilik ilişkilerinde uyum sağlamlasında çocukluktan itibaren geliştirmiş oldukları kişilikleri büyük önem

²⁷³ Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 113-114.

²⁷⁴ Kaya, "Kur'an ve Sünnete göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi", 368.

taşımaktadır. Bu nedenle evlilik ilişkisi kurulurken karşı tarafın evlenince kolayca değişeceğine dair bir beklentiye girilmemelidir. İlişkide önemli olan hayal edilen değil karşıdaki gerçekten var olan kişiyi olduğu gibi kabul edebilmekten geçmektedir. Karşılıklı olarak anlayış sahibi olmak, ortak noktalara ortak kültür değerlerine sahip olmak eşler arası iletişimi güçlendirecektir. Güçlenen bu bağ ise aradaki ilişkiyi olumlu yönde etkileyecektir. Yapılan çalışmalarda evliliklerde empati duygusunun evliliği uyumlu yönde etkilediği görülmektedir.²⁷⁵ Eşler arası ilişkide sıkıntılar görmezden gelinerek ilişki toksik bir hâl aldığı anda her iki taraf içinde yaralayıcı olmaya başlayacaktır. Bu nedenle eşler arası iletişim çok önemlidir. Taraflardan biri beklenmeyen bir davranış sergilemeye başladığında diğer taraf partnerine katlanmak yerine kendini ifade etmeli ve sorunun çözümüne ilişkin yol aramayı denemelidir. Çünkü bireyler birbirinden uzaklaşıp ayrıldıklarında bağlanma duygularında yaralanmalar meydana gelmektedir.

Psikolojide “bağlanma yaralanmaları” şiddetli korku ve çaresizliğe neden olan travmatik deneyimlerdir. Bu yaralanmalar bazen aile fotoğrafı çekilirken çağrılmamak gibi ufak şeyler dahi olabilmektedir. Bazense aldatılmak gibi ağır ve incitici bir süreç olabilmektedir. Bu yaralanmalar bireyin sonraki ilişkilerini etkileyebilmektedir. Bazı eşler uzun süre güvensiz bağlanmalı evliliklerini sürdürebilmektedir.²⁷⁶ Literatürde farklı nedenler sayılmakla beraber en çok yara alınan durumların yalan söylemek ve hakaret olduğu görülmektedir. Bu durumun önlenmesi için çift ve evlilik danışmalarına çiftler yönlendirilebilmektedir.²⁷⁷

Sosyolojik açıdan eşler arası uyuşmazlıklara çözüm için öneriler şu şekildedir. Toplum içinde yaşayan ailenin toplumda meydana gelen değişimlerden etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Toplumun ihtiyaçları ve ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturduğu kavramlar hem aile yapısında hem bireylerin düşünme tarzında değişiklikler göstermiştir. Örneğin, Boşanma olgusu önceleri başarısızlık olarak görülmekteyken kavramın toplum içinde normalleştirilmesi çiftlerin problemlerin

²⁷⁵Serap Erdoğan Taycan-Aslı Çepik Kuruoğlu, “Evlilik Uyumu ile Bağlanma Stilleri ve Mizaç ve Karakter Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 25/1 (2014), 16.

²⁷⁶Sare Terzi, “Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmalarına Yol Açan Olaylar: Nitel Bir Çalışma”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 12/2 (Haziran 2014), 102.

²⁷⁷ Terzi, “Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmaları”, 103-104.

çözümünü aramak yerine evliliklerini sonlandırmayı tercih etmelerine neden olmuştur. Ekonomik nedenlerle küçülmeye giden aile yapısında bakıma muhtaç kimseler için devlet kurumlar oluşturmuştur.²⁷⁸

Ailenin sosyal çevreden veya bu çevrenin oluşturacağı algıdan kaçınması mümkün değildir. Bu durumda aile içinde yaşanan problemlerin çözümü için üretilebilecek çözümler maruz kalınan durumların değişimiyle başlayabilecektir. Günümüz toplumunda internet ve TV yayınlarının etkisi azımsanamayacak ölçüdedir.²⁷⁹ Bu nedenle öncelikle evlilik yaşına gelmiş bireylerin karşısındaki bireyde üretilmiş içeriklerde bulunan hayali karakterlerin özelliklerini aramaktan vazgeçmelidir. Yayınlanan programlarda parçalanmış yaşamlar, ailede şiddetin ve güvensizliğin tetiklendiği programlar yerine birlik ve beraberliğin vurgusu yapılmalıdır.

Evlilik sonrası yaşanan problemlerde kadınların ekonomik olarak bağımsızlık kazandığında veya çalışmak istememesi durumunda eşler arası tartışmalar çıkabilmektedir. Bu nedenle aile içinde ben dilinin kullanımı azaltılmalı ve eşler birlikte bir yaşam sürmeye teşvik edilmelidir.²⁸⁰

Geçmişten günümüze ailelerde yaşanan problemlerin çözümü ve aile kurumunun devam etmesi doğrultusunda devlet tarafından kurumlar oluşturulduğu görülmektedir. Aile içi problemlerin çözümleri için devlet kurumları destek çalışmaları yürütmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulan “Aile ve Dini Rehberlik Büroları” ailelerin gelişen ve değişen dünya konusunda manevi olarak desteklemektedir. Ayrıca aile içi yaşanan problemlerin çözümü konusunda dini destekli çalışmalar yürütmektedir.²⁸¹

Nisa Suresi'nin 34.ayeti karı-koca arasında geçimsizliği giderme yöntemleri sosyolojik veya psikolojik olarak yaşanan dejenerasyonlar sonucunda kadının

²⁷⁸ Aytül Kasapoğlu, “Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Aytül Kasapoğlu-Nadide Karkıner (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), 7.

²⁷⁹ Zeynep Şentürk Dızman, “Sosyal Medyanın Boşamaya Etkisi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2019), 552.

²⁸⁰ Fatime Güneş, “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Aytül Kasapoğlu-Nadide Karkıner (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), 37.

²⁸¹ Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönetmeliği (ADRBÇY), Diyanet İşleri Başkanlığı (2015), md. 2/5

sergilemiş olduğu olumsuz tavırların akabinde kocanın da bu durumdan “korkması”na çözümler sunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere İslam Hukuku geçimsizlik probleminin ilk önlemlerini aslında evlilik öncesinde almaktadır.

Birincisi; mesela; eşler arasında kefaet/denklik dengesi azami ölçüde sağlandığında, evlilik sonrasında kadının ekonomik durumu, evliliğin huzuruna etkisi, taraflar tarafından önceden bayan edilen bir durum olduğu için nüşuz durumunu oluşturması daha düşük bir ihtimal olabilecektir.

İkincisi; nişanlılık dönemi modern dünyada revaç gören sevgililik döneminden daha resmi bir durum oluşturduğu için eşlerin psikolojik durumları, kıskançlık vb. hâllerini tanımak daha doğru olacaktır.

Bu iki aşamadan sonra evlilik gerçekleşikten sonra tekrar problem oluşursa Kur’an bu durum için farklı öneriler sunmaktadır. Buradaki öneriler uygulandığında evliliğin sonlanmasında aile büyüklerinin etkisine maruz kalmanın önüne geçilebilecek ve problemler eşler arasında çözüm bulacaktır.

Nisa Suresi 34.ayette eşlerden kadının nüşuzu durumunda uygulanacak ilk öneri “nasihat edilmesi” olarak belirtilmiştir. Nasihat karşılıklı iletişimi sağlayacağı için günümüz boşanma problemlerinden iletişimsizliğin ortadan kalkmasını sağlayabilecektir. İkincisi ise “yatakların ayrılmasıdır.” Yataklar ayrıldığında sürekli devam etme potansiyeli olan kavga ortamı ayrılmış olacak aynı zamanda sorunun kaynağı erkek değilse kadının kendi eylemlerini gözden geçirmesine vesile olabilecektir. Aynı zamanda ayrılık kaygı ve korkusu durumunda her iki tarafın da kendi ruh hâlini anlaması noktasında yardımcı olacaktır.

Zemahşerî, kadının nüşuzunu “başka birine gönül vermesi” olarak açıkladığı için yatakların ayrılması hususunu farklı değerlendirmiştir. Ona göre buradaki amaç kocada aldatılma şüphesi bulunuyorsa bebeğin babasının kim olduğunun tespit edilmesidir.²⁸²

Zevcelerin nüşuzunun ortadan kaldırılması ve evliliğin sağlıklı olarak devam etmesi için uygulanacak son öneri *واضربوهن* ifadesi ile dile gelmektedir ki, tez

²⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/120.

çalışmamızın da temelini oluşturmaktadır. Bu ifadenin; yukarıda sözlük manaları verirken aktarıldığı gibi “dövmek, ikametini ayırmak, onlara güzel misaller vermek” gibi manalara gelen d-r-b fiiliyle nazil olması, “zevcelerimize vurun” şeklinde de anlaşılması mümkün olduğundan son dönem alimler arasında ihtilaf oluşturduğu için ayetin bu kısmına kolayca mana verilememektedir. Bu anlamların içinden müfessirlerin ve fakihlerin seçtiği anlam, ayetin tartışılmasının ana sebebini oluşturmaktadır.

Ahkâm tefsiri müellifi İbnü'l-Arabî, d-r-b fiilinin Nisa Suresi 34.ayette kazandığı anlamı açıklamaya Peygamber (sav)'in Veda Hutbesi'nde yer alan sözleri ile başlamıştır. *“Ey insanlar! Kadınların sizlerin üzerinde hakları vardır. Sizin de kadınlar üzerinde haklarınız vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız hoşlanmadığınız kimseyi yataklarına almamaları, apaçık çirkin bir davranışta bulunmamalarıdır. Eğer bunu yaparlarsa onları yataklarında terk etmenize ve onlara zarar vermeyecek ölçüde vurmanıza Allah izin verdi. Eğer bu davranışı bırakırlarsa rızıklarını temin edin ve güzellikle giydirin.”*²⁸³ İbn Arabî bu hadisi naşize kadının nafakasının ve giyiminin karşılanmayacağı delili olarak göstermektedir. Buradaki nüşuzun zina olmadığı konusunda alimler hemfikirdir. Vurma fiilini Peygamber (sav) bedende iz bırakmayan, herhangi bir yerini kırmayan, yaralamayan hafif bir şekilde vurma olarak açıklamaktadır.²⁸⁴ Bu hadisi değerlendirirken Cehdamî (ö. 282/896) “Yataklarınıza almamaları” ifadesinin üzerinde durmaktadır. Bu ifadenin gerçek anlamının zinaya işaret ettiğini ancak burada ifade edilen asıl anlamın zevcelerin itaatsizlik ve nüşuz etmelerinin anlatılmak istendiğini ifade etmektedir. Yani hadiste bahsi geçen kadınlar zina etmemiş nüşuz etmiş olmaktadır.²⁸⁵

Kiya el-Herrasî nüşuz eden kadınlara uygulanacak çözüm yöntemlerinde ayetteki tertibe uyulması gerektiğini ve bunun istifade edilecek bir hak olduğunu ifade etmektedir. Erkekler karılarına vurduklarında onların canını acıtmayacak yaralamayacak bir şekilde vurabilirler. Kadınlara vurulması onları öldürecek şekilde olmamalıdır. Burada maksat ıslah etmekten fazlası değildir. Eğer ölüme yol açarsa

²⁸³ Müslim, “Hac”, 19.

²⁸⁴ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/535.

²⁸⁵ Ebu İsmail b.İshâk el-Cehdamî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dar İbn Hazım,2005),108.

tazmin etmesi gerekir. Buradaki dövme Kur'an öğreten kişinin öğrencisine vurması gibidir.²⁸⁶

İmam Şafî Nisa Suresi 34. ayeti Ahkâmu'l-Kur'an isimli eserinde birbiriyle bağlantılı iki farklı başlıkta ele almıştır. Bunlardan ilki "Erkeğin Geçimsizlik Yapan Karısını Terbiye Ediş" ikincisi ise "Mekruh Bir Şeyin Yapılmasından Önce Öğüt Vermek Mübah'tır" başlıkları altındadır. Şafî'ye göre Nisa Suresi 34.ayette verilen hükümlerin sırayla ve kadının nüşuz seviyesine göre uygulanması gerekir. Koca fiillerinde ve sözlerinde itaatsizliği yansıtan fiiller gördüğü zaman karısına öncelikle öğüt verir. Kadın yine geçimsizlik gösterirse yatağını ayırır. Kadın bu duruma rağmen geçimsizlik gösteriyorsa hafifçe döver. Çünkü mekruh bir fiil işlendiğinde bu fiili işleyen kişi zarar görecektir. Bu nedenle fiilin işlenmesinden önce öğüt vermek fayda sağlayacaktır. Kişinin yatağını ayırması ancak kendisine helal olan durumla gerçekleşebilir. Dövme fiilinde ise niçin dövdüğünün sebebi açıklanarak gerçekleştirilebilir.²⁸⁷

Nisa Suresi 34.ayette kullanılan d-r-b fiiline "onları dövün." anlamını veren müfessirlerden Cessas, İbn Abbas'ın yalnızca yatak konusunda itaat etmezse dövülebileceğini şartını belirttiğini ifade etmiştir. Mücahid'in yatak konusunda kendisine itaat etmeyen karısına, kocanın "Allah'tan kork ve yatağa geri dön" demesi gerektiğini iletmiştir. Peygamber (sav)'in "*Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. İffetlerini de Allah'ın kelimesiyle kendinize helal ettiniz. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, sevmediğiniz kimseyi evinize almamalarıdır. Bunu yaparlarsa şiddetli olmamak kaydıyla onları dövün. Onların da sizin üzerinizdeki hakları, yiyeceklerini, giyeceklerini, örfe uygun olarak sizin temin etmenizdir.*"²⁸⁸ hadisini zikretmiştir. Cessas, İbn Cüreyc'den Atâ'nın misvak ve benzeri bir şeyle şiddetli olmayan şekilde dövülebileceğini naklettiğini ifade etmektedir. Said ise Katade'den yüzünü gözünü çirkinleştirmeyecek şekilde dövülebileceğini nakletmiştir. Cessas, Peygamber (sav)'in "Kadın, kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmak istediğinde kırarsın. Lâkin kendi halinde bırak, ondan

²⁸⁶ Kiyâ el-Herras, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/450.

²⁸⁷ İmam Şafî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 200-201.

²⁸⁸ Müslim, "Hac", 17.

yararlanırsın.” hadisini naklederek kişinin karısını tesirli ve şiddetli olmayacak şekilde dövmebileceğini ancak ayette verilen silsileyi takip etmesi gerektiğini Abdullah b. Muhammed Muammer’den o da Hasan ile Katade’ den rivayet etmiştir. Muammer açıklamanın ardından eğer itaat ederlerse aleyhlerine başka bir yol arayarak erkeklerin günaha girmemeleri gerektiğini söylemiştir.²⁸⁹ Ayette geçen “vadribuhünne” ifadesini Cehdamî (ö.282/896) yalnızca nüşuz eden kadınlara uygulanabilecek olan yaralamayan hafif bir vurma olarak açıklamaktadır.²⁹⁰

Tahavî(ö.321/933)’nin Ahkâmu’l-Kur’an eserine baktığımızda eserde karı-koca arasının düzeltilmesi bölümüne rastlanmamakta bunun yerine nüşuz bölümünde açıklanan şikak kavramı üzerinde durulduğu görülmektedir.²⁹¹

Kuşeyrî’ye göre kocanın zevcesine vurması zevcenin tedip edilmesinin gerekli olduğu yani kesin bir itaatsizlik durumu söz konusu olduğunda caizdir. Zevcelerin ise kocalarına tedip için vurmaları söz konusu değildir. Zevceler eşlerinin izin vermediği kişileri evlerine almamalıdır. Kocasının istemediği kişilere sadaka niteliğinde dahi olsa mallarından bir şey vermemelidirler.²⁹²

Teysiru’l-Beyan’da İbn Nureddin (ö.825/1422) zevcenin nüşuzundan korkulduğu durumlarda değil nüşuz ettiği zaman ayette geçen uygulamaların sırayla yerine getirilebileceği belirtilmektedir.²⁹³ Bazı alimlerin üç uygulamayı bir arada uygulanabileceğini söylediklerini ancak uygun olanın kadınlara nazik davranmak olduğunu bu nedenle de sıra ile gidilmesinin daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Burada geçen vurma emri vucub değil ibaha ifade etmektedir.²⁹⁴

Nisa suresi 34. ayetteki “vadribuhünne” ifadesine “vurun” anlamını veren müfessirlerden birisi de Zemahşerî’dir. Ancak bu ayetteki dövme/vurmadan maksadın; yaralamayan, bir yerini kırmayan, iz bırakmayan şekilde olması gerekmektedir. Özellikle yüze vurmaktan sakınılmalıdır. Bu ayette asıl maksadın fiilin caydırıcılığı

²⁸⁹ Cessas, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 4/472.

²⁹⁰ Cehdamî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 108.

²⁹¹ Ebu Cafer b. Ahmed b. Muhammed Tahavî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, nşr. Saadettin Ünal (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Yayınları, 1995), 2/442.

²⁹² Kuşeyrî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 1/381.

²⁹³ Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Hatib eş-Şafî el-Yemenî (İbn Nureddin olarak tanınmıştır.), *Teysiru’l-Beyan el-Ahkâmi’l-Kur’an* (Suriye: Daru’n-Nevadir, 2012), 2/381.

²⁹⁴ İbn Nureddin, *Teysiru’l-Beyan*, 2/382-383.

olduğunu Peygamber (sav)’in “*Kamçını ailenin göreceği yere as. (caydırıcı olur)*” şeklindeki hadisi ile açıklamıştır.²⁹⁵

Ayeti tercüme ederken “onları dövün” anlamını tercih eden müfessirler buradaki “dövme” kavramının “hafif bir şekilde” olması gerektiğini savunmuşlardır. Elmalılı Hamdi Yazır, Nisa Suresi 34. ayeti tefsir ederken bu ayet üzerinden eleştiriler yağdırılmasına karşılık olarak, bir Fransız gazetesinin haberinden bahsetmektedir. Bu haberde kocası tarafından dövüldüğü için boşanma davası açan bir kadın davayı kaybetmiştir. Kadının davayı kaybetme sebebi “kadının kocasını hırçınca davranarak tehevvüre getirmesidir”. Hamdi Yazar bu olayı aktardıktan sonra şu hususa dikkat çekmektedir. Burada dövülmesi istenen kadın, herhangi bir kadın değildir. Asi ve ihmalkâr olan karıdır. Kaldı ki, aynı ayetin devamında kocaları, karılarını dövme hususunda haddi aşmaktan sakıncaları için Allah’ın affediciliğini hatırlatarak uyarmıştır, der.²⁹⁶

İlgili ayetteki “vadribuhünne” ifadesine “onları dövün” anlamını veren bir başka isim ise Seyyid Kutub’tur. Kutub, psikolojik bazı aşırılık ya da sapma türlerinin ancak dövülerek düzeldiği hususuna dikkat çekmiştir. Bazı kadınların kocasının kendinden daha maddi bakımdan güçlü olması gerektiğini hissetmek istediklerini belirtmiştir. Resulullah (sav)’ın kadınları dövmemeleri konusunda kocaları uyardığını belirtmiştir. Kutub’a göre zevcenin dövülmesi aile içinde düzenin tekrar sağlanması için naşize kadına uygulanacak “son önlem” olup maksat yaşanan olayların aile içinde yatışmasıdır.²⁹⁷ Son dönem tefsir müelliflerinden Sabûnî, bu konu hakkında kadınların te’dib maksadıyla hafifçe vurulabileceğini ifade etmiştir. Safvetü’t-Tefâsîr’de buradaki sistemin naşize kadınlar için olduğuna ve kocanın karısına vurma hususunda haddi aşmaması gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁹⁸

Sabunî, Ahkam Tefsîri’nde ise Nisa 34. ayeti iki kez ele almaktadır. İlki “Karı-Koca Arası Geçimsizliği Giderme Yolları” bölümüdür.²⁹⁹ Burada, ayette ifade edilen sıralamaya dikkat edilip edilmeme noktasında alimlerin ikiye ayrıldığını belirtir. İlk

²⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/124.

²⁹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/333

²⁹⁷ Kutub, *Fi Zilâl*, 2/495-496

²⁹⁸ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/516

²⁹⁹ Sâbûnî, *Ahkâm Tefsîri*, 1/462.

kısım ayetteki cezaların hepsinin aynı anda uygulanabileceğini ifade etmektedir. İmam Şafii bu grupta yer almaktadır. İkinci görüş ise cezanın şiddetinin kadının davranışının devamlılığına göre devam etmesidir. Kendisinin de bu görüşte olduğunu belirten Sâbûnî, İbnü'l-Arabî, Said b. Cübeyr, Hz. Ali ve Ahmet b. Hanbel'i ikinci görüşte olan isimler olarak sayar. Sâbûnî, aynı konuyu” Şeriatta Hilenin Yeri” bölümünde tekrar ele alır. Eyyûb(as), karısına yüz sopa vuracağına dair yeminin bulunduğu Sâd Suresi 44. ayetten yola çıkarak “Terbiye için zevcenin dövülmesi mubah mıdır? ” sorusunun cevabını sadece serkeşliklerinden, şerlerinden eşlerini yıldırان kadınların dövülebileceği sınırını çizerek verir. Aynı zamanda Nisâ 34. ve Sâd 44. ayetlerinin kadının terbiye haricinde dövülmesinin caiz olmamasına delil olarak gösterir.³⁰⁰ Hayrettin Karaman Aile İlmihâli’ nde d-r-b fiiline Nisa 34’te karşılayacak başka bir tabir olmadığı için “dövme” olarak ifade edildiğini belirtmiştir. İbn Abbas’ın buradaki vurma işinin misvakla olduğunu beyan ettiğini ifade ettiğini, yüze veya tehlikeli yerlere vurulamayacağını ifade ettikten sonra Peygamber (sav)’in ömründe bir kere bile bu hakkı kullanmadığını ifade etmiştir.³⁰¹

Nisa Suresi 34. ayette geçen “vadribuhünne” ifadesine ilk olarak d-r-b fiilinin yaygın olarak kullanılan anlamı karı-koca arasını düzeltme konusunda Kur’an’ın son önerisi “onlara vurun” olmaktadır. Bu durum ise günümüzde oldukça yaygın olan “kadına şiddet” kavramını gündeme getirmektedir. Tartışmanın esas sebebini anlamak için öncelikle şiddet kavramının neleri ifade ettiğine bakmak kısa bir bakış atmak gerekmektedir. Şiddet “karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma” olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından düzenlenen bir zirvede Sibel Eraslan’ın sözleri dikkat çekicidir. Dikkat edilmesi gereken ise yapılan yayınlarda kullanılan dildir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın düzenlemiş olduğu zirvede Sibel Eraslan medyada sürekli tekrarlanan “Aile İçi Şiddet” kavramına dikkat çekmiştir.³⁰² Huzur, mutluluk ve güvenin temsili olması gereken aile kavramı ile şiddet kavramlarının bir arada kullanılması bir süre

³⁰⁰Muhammed Ali Sâbûnî, *Ahkam Tefsiri* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017), 2/427.

³⁰¹ Hayrettin Karaman, *Aile İlmihâli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 466-467.

³⁰² Sibel Eraslan, “Toplumsal Değişimler ve Dönüşümler Çerçevesinde Aile Kavramının Karşı Karşıya Kaldığı Problemler”, *Uluslararası Aile ve Politikalar Zirvesi* (Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013), 29-32.

sonra algı yanlışlığına neden olacaktır. Sürekli beraber kullanılan kavramların zihni özellikle de genç beyinleri olumsuz olarak etkileyeceğini belirtmiştir.

Karı-koca arası geçimsizlik durumları incelendiği zaman yukarıda verilen çalışmalarda göz önüne alındığında anlaşmazlık sebebi hakkında farklı nedenler ortaya çıkmaktadır. Geçimsizliğin çok arttığı evliliğin idare edilemez duruma geldiği noktada ailede sözü dinlenir kişilerden hakem tayin etme veya danışma merkezlerine gitmek gibi farklı çözüm yollarına başvurulabilmektedir. Nisa Suresi'nin 34 ve 128.ayetlerinde verilen çözüm önerileri aile dışına taşmadan evin içinde eşlerin birbiri için uygulayabilecekleri çözüm önerileridir. Nisa Suresi'nin 34.ayetinde dikkat edilecek ilk konu naşize kadının özellikleri konusudur. İncelenen anlamlara bakıldığında kadının nüşuz etmesi durumu kocasını beğenmemek, emirlerine itaat etmemekten başlayıp kocasından başka bir erkeğe ilgi duymaya varan geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Nüşuzun şiddeti doğrultusunda uygulamanın şiddeti de kadının normal hayatına dönerek hatasından vazgeçme potansiyeli de değişecektir. Ayette verilen hükümleri inceleyen müfessirlerin çoğunluğu uygulamada ayetteki sıranın takip edilmesi gerektiği noktasında hemfikirdir. Bu durumda eğer naşize olarak ifade edilen kadın kocasını beğenmemek, kocasının sırrını ifşa etmek, aile içindeki görevlerini ihmal etmek gibi suçlar işliyorsa öncelikle “nasihat” yani konuşarak kadının davranışının sebebi öğrenilmeye çalışılmalıdır. Bu durumda kadının yaşadığı durumun sebebi ortaya çıkarak çözüm sağlanabilir. Örneğin günümüzde teknolojik aletlerin yaygınlaşmasıyla beraber bireyselleşme ve beraberinde gelen yalnızlaşma bireylerin psikolojik sağlığını olumsuz etkilemektedir. Eşler arasında oluşan kopukluk her iki tarafı da nüşuza ve doğru müdahaleler yapılmaz ise şikâk durumuna sürükleyebilmektedir.

Ayette sunulan ikinci çözüm önerisi ‘yatakların ayrılması’dır. Eğer yaptığı hatanın farkına varmaz ve ısrarcı olursa terk edilerek görmezden gelinmek kadının kendi hatasının farkına varmasını sağlayabilmekte ve kendi hatasını düşünme fırsatı verebilmektedir. Bu noktada Zemahşerî diğer alimlerden ayrılarak nüşuz kelimesinin anlamlarından “kadının başka bir erkeğe ilgi duyması” anlamını seçmiştir.³⁰³ Buna

³⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/120.

bağlı olarak bebeğin babasının bilinmesi için yatakta yalnız bırakılacağını ifade etmiştir. Ancak bu noktada kadın sadece nüşuz değil aynı zamanda zina suçu işlemiştir. Müfessirlerin çoğunluğu zina suçunu nüşuz kavramının dışında bırakmışlardır. Çünkü bu durumda bulunan kadına Nisa Suresi'nin 34. ayetinde bulunan hükümleri uygulamak fayda sağlamayacaktır. Ayrıca üçüncü tavsiye olan “vurun” emri uygulandığında hafif bir şiddetle vurulsa dahi bebeğin hayatı riske girebileceği için “lian” emrinin uygulanması daha uygun görülmektedir.

D-r-b fiilinin Nisa Suresi'nin 34.ayetinde kullanım şeklini ele alan tefsirler incelendiğinde “vurma” anlamının verildiği görülmektedir. Bu noktada iki önemli husus ortaya çıkmaktadır. *Birincisi*; vurma eyleminin “şiddeti”dir. “Kadınları dövünüz” anlamını inceleyen müfessirlerin eserleri incelendiğinde Nisa 34.ayete “vurma” anlamı veren müfessirlerin hepsi “vurma” eyleminin ‘hafifçe’ olacağı, misvak benzeri bir nesne ile olacağı şeklinde açıklamalarda bulunmuşlar, dolayısıyla “vurma “konusunda hemfikir olup farklılaşan konu ise “vurmanın şiddeti” meselesidir. Aslında bu şekilde “hafifçe vurma” diyebilmek için d-r-b fiiline verilen anlamların muhtevasını dikkatle incelemek gerekir. Çünkü, d-r-b fiilinin vurma anlamı tercih edilmesi durumunda “bir şeyi bir şeyin üzerine düşürmek, bir şeye elle, sopayla veya kılıçla vurma”³⁰⁴ anlamlarını da kazanabilmektedir. Yani fiilden etkilenen nesnedeki şekil değişikliği olması noktasında kullanım şekli önem kazanmaktadır. D-r-b fiilinin doğrudan kullanıldığı ayetlerden Ra'd Suresi 17.ayette ve Zuhuf Suresi 57-58.ayetlerde “örnek verme” anlamında kullanılırken Ta'ha Suresi 77.ayette “vurma” anlamını kazanmaktadır. D-r-b fiili “vurma” anlamını kazandığında Hz. Musa'ya asası ile taşa vurması, Hz. İbrahim'in putları kırmak için onlara sağ eli ile kuvvetlice vurması, savaşta esirlerin başlarının vurulması örneklerinde olduğu gibi açık bir şekilde vurma aleti veya neye vurulacağı hususu belirtilmiştir. Fiilin nesnedeki etkisinin şiddeti bilindiği için Sâd Suresi'nde Allah Eyyub (as)'a yeminini yerine getirmek için ne ile vuracağını belirtmiş ve hanımının salih kimselerden olduğunu hatırlatmıştır.

³⁰⁴ İsfahani, *Müfredât*, 884.

Nisa Suresi 34.ayete vurma anlamını veren alimler bazı noktalarda kocanın bu emri yerine getirebilmesi için şartlar koşmuşlardır. Örneğin, İmam Şafî kadının mekruh bir fiil işlemesini şart koşarken, Cessas yatak konusunda kocasına itaat ettiği sürece kocanın karısına vuramayacağını ifade etmektedir.³⁰⁵ Alimlerin çoğunun yaralamayan bir şekilde kadının canını yakmadan yaralamadan vurmasından bahsetmesine karşılık Kiyâ el-Herrasî'nin görüşü dikkat çekmektedir. Karının dövülmesini te'dip kapsamında değerlendiren Herrasî, kocanın karısına vurduğunda zevcenin ölmesi durumunu görevini yerine getirme ve kendisine verilen hakkı kullanırken ölüme neden olduğu için kazara adam öldürme kapsamında ele almıştır.³⁰⁶ Ancak kocanın bu şiddette vurması hem ayete verilen anlama hem de ayetin tefsirlerde önerilen ve hadislerde uygulanma şekline ters düşmektedir. Bu noktada emrin muhatabının kendi gücünü ve karşıdakini yaralama derecesini kontrol etme noktasında dikkatli olması gerekir.

Kocanın kavvâm olması için ilk şart; karısının nafakasını ve mehrini karşılayabiliyor durumda olması gerektiğidir. Karısının dini vecibelerini ona öğretebilmesi, karısını ve ailesini koruyabilmesi gerekmektedir. Eğer bu sıfatları taşıyorsa karısını evinde tutma, ona nasihat verme ve vurma hakkına sahiptir. Karısının güzel bir şekilde giyimini ve nafakasını sağlayamıyorsa zevcenin nikâh aktini feshetme hakkı vardır.³⁰⁷ Kanaatimizce vurulan şeyde değişim olmasından kasıt, karıya en hafif şekilde vurulduğunda da ondaki nüşûz kabul edilen olumsuz davranış sona ermekte, yani kötü huyu değişmektedir denilebilir.

İkinci kısmı oluşturan kesim, sözlüklerde ve Kur'an'da d-r-b fiiline verilen farklı anlamlara odaklanmışlardır. D-r-b fiilinin "evde sabit tutmak" anlamının tercih edilmesine günümüz çalışmalarında rastlanmaktadır. Bu noktada İbn Aşur'un bu hakkın kullanımını toplumda var olan duruma göre ele alması duruma uygun düşmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sözlüklerde d-r-b fiiline verilen anlamlar örnek vermek, yağmurun yağması, günün batması gibi çok çeşitlidir. Bütün bu anlamların içinde İbn Fâris'in verdiği anlam diğerlerinden farklı olarak göze

³⁰⁵ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 4/472.

³⁰⁶ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/450.

³⁰⁷ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/450.

çarpmaktadır. Bu eserde d-r-b kökünün *adrabe* yani rubâ'î çekimine İbn Fâris “yerinde sabit kalmak, oturmak” anlamını vermiştir.³⁰⁸ Çalışmada İbn Fâris’e ait olan *Mu’cemü Mekayisi’l-Luga* isimli eserinden yola çıkılmıştır. Aynı anlamı Ezherî de vermektedir.³⁰⁹ Nisa 34.ayete “onlara vurun” anlamının verilmesinin istismara açık bir ifade olacağını ifade edilmektedir. Burada kastedilen anlamın kadınların dövülmesi değil, “evlerinde kalmaya zorlanması” olduğu ifade edilmektedir.³¹⁰ Başka bir çalışmada ise yazar d-r-b ve n-ş-z fiiline verilen anlamları verdikten sonra ayetten çıkarılacak anlamın kadınların evde tutulması olduğu kanaatindedir.³¹¹

Kadın yaratılış olarak erkekte daha zayıf bir varlıktır. Erkek için hafif olacağını düşündüğü vurma şekli kadın için çok daha ağır gelebilir. Dolayısıyla vurma kavramı, vuranın gücü ve vurulanın fiziksel durumuna göre kastını aşabilmektedir. Peygamber (sav) döneminde karısını döverken kolunu kıran Sâbit b. Kays’a Rasulullah (sav) “Karımı boşar mısın?” diye sormuş ve o da karısını boşamıştır. Mesut Bayar’ın makalesinde Atâ’nın görüşünü kadınların dövülmesi hususunun ibaha ifade ettiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca İbn Aşur’un Atâ’nın hadislerin ve ayetlerin farklı hükümler getirdiğini anladığını ifade ettiğini belirtmiştir. Atâ’ya göre kocanın karısını dövmesi hususunda haddi aşmaması gerekmektedir.³¹² İbn Aşur ise kocanın karısını dövme izninin topluma bağlı olarak geldiğini, bu uygulama toplumda mevcutsa ve hukuka aykırı horlayıcı bir durum olmaması kaydıyla dövülebileceğini belirtirken kocanın öfkesinin ancak bu yolla hissedilir olması gerektiğini ifade etmektedir. Erkeklerin haddi aştığı durumlarda devlet kocaların kadınları dövmesini yasaklayabilmektedir³¹³

Ayete dövme/vurma anlamını veren müfessirlerin dikkat çektiği esas nokta ise dövme emrinin kadının iyiliği, aile birliğinin dağılmasının önüne geçmek olduğu ifade

³⁰⁸ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mucemu'l-Mekâyisi'l-luga*, nşr. Abdulselam Muhammed Harun (b.y: Dar el-Fikr, Maktabah Shamilah, 1979), 3/399.

³⁰⁹ Mehmet Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’ân’ın Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 / 23 (Haziran 2007), 120

³¹⁰ Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’ân’ın Bakışı”, 126.

³¹¹ Abdülaziz Bayındır, “Kadınların Dövülmesi” *süleymaniyevakfi.org* (Erişim 23 Mayıs 2022)

³¹² Mesut Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 5 (Nisan 2011), 101-102.

³¹³ İbn Aşur, Muhammed Tâhir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 5/38-39.

edilmektedir. Tefsirlerde bahsedilen dövme eyleminin gerçekte kadın üzerinde ne kadar etkili olacağı koca tarafından daha iyi bilinebilmesi mümkündür. Burada kadının ve içinde yaşanılan toplumun özelliklerini dikkate almak fayda sağlayacaktır. Bu sebeple ayete erkeklerin kavvâm olduğu hatırlatılarak başlanmaktadır. Bazı kadınlar ilgisiz kaldığında hırçınlaşmakta ve kocasına karşı gelmeye başlayabilmektedir. Kocasının ona göstereceği ilgi ve sevgi onun nüşuz etmesinin önüne geçebilmektedir. Bazı kadınlar yalnız bırakılmaktan, terk edilmekten korkabilmektedir. Bu durumda ikinci seviyede uyarı yani kadının yatağında yalnız bırakılması daha şiddetli olabilmektedir. Bu durumda son çözüm yoluna gerek kalmaksızın evlilik kurtulabilmektedir. Ayetin sonunda Allah erkekleri durumlarını düzelten kadınların aleyhinde bir uygulama yapmamaları konusunda uyarılmaktadır. Bu durumu Zemahşerî Peygamber (sav) ‘in bir hadisi şerifi ile açıklamış ve “Kamçını ailenin göreceği yere as.” buyurduklarını nakletmiştir. Burada asıl olanın kadınların uyumlu olması noktasında bir uyarıya dönüşmektedir.

Son olarak dikkate alınması gereken en önemli husus Rasulullah (sav)’ın uygulamalarıdır. Bunlar bu ümmet için en önemli örneklerdir. O, Veda Hutbesinde kadınları erkeklere emanet etmiştir. Rasulullah (sav) Tahrir Suresi’nin 3.ayetinin nüzul sebebi olarak aktarılan Tahrir Olayı’nda Peygamber (sav)’in hanımlarının sergilediği tutumlar nüşuz kapsamında ele alınan tanımlarla uyum sağlamaktadır. Peygamber (sav) hanımlarına sözlü uyarıda bulunmuş ve vurmamıştır. Hanımları da yaptıkları hatada ısrarcı olmamış ve tövbe etmişlerdir. Yine Tahrir Olayı’nda eşlerinin nüşuz sayılabilecek tavırlarına onlara vurarak cevap vermemiştir.³¹⁴ İfk Hadisesi incelendiğinde de Hz. Aişe’ye atılan çirkin iftiranın içeriğinde “kadının başka bir erkeğe ilgi duyması” şeklinde iddia edilen bir olay vardır. Peygamber (sav) elbette Hz. Aişe’nin masum olduğunu bilmektedir. Ancak geride kalmış olmasını bir hata olarak saymamış ve bu doğrultuda eşini incitecek bir tavırda bulunmamıştır.³¹⁵ Dolayısıyla Peygamber (sav) hanımlarını ve kızlarını incitmeden sevgiyle muamelede bulunmuştur.

³¹⁴ İsa Kanik, “Kur’ân Kıssalarında Ailevî İlke ve Değerler”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ekim 2020), 277-278.

³¹⁵ Seyfullah Kara, “İfk Olayı’nın Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2001), 358.

Sonuç olarak Nisa Suresi'nin 34. ayeti hem kadınlara hem erkeklere sorumluluk yüklemektedir. Evlilik iki kişinin birlikte yürüttüğü bir kurumdur. Bu kurumda yaşayan eşlerin ve çocukların huzuru için eşlerin uyumu ve mutluluğu önem arz etmektedir. Nisa Suresi'nin 34. ayeti normal işleyişinde huzurlu olan bir evlilikte zevcelerden kaynaklanan bir huzursuzluk durumu olduğunda bu durumun sebebini öğrenmek ve bu problemi çözmek için üç farklı çözüm yöntemi sunmaktadır:

İlk olarak; nüşuz eden zevceye nasihat edilerek sorunun çözüm yolu aranmaktadır. *İkinci* olarak zevce yatağında yalnız bırakarak düşünme zamanı verilmektedir. *Son* olarak eğer nüşuz durumunda ısrar ediliyorsa zevceye yaralamayacak, kanatmayacak, kırıklara sebep olmayacak şekilde hafif bir şekilde vurulabilmektedir. Bu hüküm bir emir değil ibahadır. Dolayısıyla vucub değil tavsiye niteliğindedir. Eğer bir zevce bu uygulamaya maruz kalmak istemiyorsa evinin iç huzurunu düşünerek kocasının mubah taleplerine karşı gelmekten uzak durarak burada bulunan uyarıların hiçbirine maruz kalmayabilmektedir. Bu ayet kadınlara bir uyarı niteliğindedir. Hükme muhatap olan koca ise ayette karısına ve ailesine kavvâm olması öğütlenerek evinin özellikle de karısının özelliklerini bilmeye teşvik edilmektedir. Karısının nüşuz ettiğini düşünen koca kendisi nüşuz eden yani evini ve ailesini ihmal eden zevcesine eziyet eden bir birey konumuna da düşmemelidir. Başta karısının ve devamında ailesinin hem maddi hem manevi ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Hem ailesini hem kendisini haramdan sakınmalıdır. Allah (c.c) erkeklere bu ayet evinin düzenini sağlama hakkını tanıırken bu özellikleri yerine getirebilecek derecede eğitilmiş ve bilinçli olmanın sorumluluğunu yüklemiştir. Erkekleri eşlerine eziyet etmeme noktasında uyarmıştır.

2.4. Nisâ Suresi 94. Ayetteki D-R-B Fiili ve Kasten Adam Öldürme

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبَتَّعُونَ عَرَصَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
فَعِنْدَ اللَّهِ مَعَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

"Ey iman edenler! Allah yolunda adım attığınız zaman iyi düşünün, dinleyin ve size İslam selâmını veren kimseye, dünya hayatının geçici zevklerine göz dikerek "Sen mümin değilsin." demeyin. Halbuki Allah katında çok ganimetler var. Daha evvel siz

*de öyleydiniz. Allah lütfetti de sizleri iman ile tanıştırdı. Onun için iyi inceleyin, iyi dinleyin. Şüphesiz ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."*³¹⁶

Nisa Suresi 94.ayetin ahkam ayetleri arasında yer alma nedeni savaş durumunda iman ettiğini söyleyen kişinin öldürülmemesi gerektiği emridir. D-r-b fiili bu ayette "fi" har-i ceri ile bir terkiib hâlinde kullanılmış ve cümlede kazandığı anlam "cihadı çıkmak" olmuştur. Ayetin nüzul sebebi hakkında birçok rivayet olduğunu belirtirken bu rivayetlerden şunu aktarmıştır. Müslüman müfrezelerinden biri yanında ganimet olan bir adama rastlamış, o kişi selam vermesine rağmen ölüm korkusuyla selam verdiğini düşünerek o adamı öldürmüştür. Bunun üzerine Allah mümin kullarına cahiliye döneminde ganimetlere duydukları sevgiyi ve bu sevginin onların kalplerinin zayıflığı olduğunu hatırlatmıştır. Onları cihad yoluna çıkmadaki üstün niyeti kaçırmamaları ve acele karar vermemeleri hususunda uyarmıştır.³¹⁷

İmam Şafiî, bu ayeti Hucurat Suresi 6.ayetiyle birlikte değerlendirerek "Allah kullarından birisine karşı emrini getirecek kimseye görevini yapmadan önce araştırmasını emretmektedir." şeklinde açıklamaktadır.³¹⁸

Cessâs, Ebu Ubeyde'nin "Allah, kelime-i tevhidi Müslüman kimsenin malının, canının ve kanının dokunulmazlığına araç kıldı" mealindeki sözlerini aktardıktan sonra,³¹⁹ bu sözlerin Peygamber (sav)'in şu hadisine benzediğini ifade etmiştir: "La ilahe illallah demelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. O kelimeyi söyleyen -öldürülmeyi hak etmesi dışında- benden korunmuş olur. Hesabını görmek ise Allah'a aittir."³²⁰ Burada kelime-i tevhidi söyleyene kadar savaşılmasının sebebini Cessâs o dönemde Yahudi ve Hristiyanların da, "Ben müminim", "Ben Müslümanım" cümlelerini kullanmalarına bağlamaktadır. Allah'ın birliğine iman ettikleri ancak kelime-i tevhidi dile getirmeleri ile anlaşılabilir.³²¹

³¹⁶ *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, çev. Elmalılı Hamdi Yazır (İstanbul: Merve Yayınları, 2020), Nisâ Suresi 4/94.

³¹⁷ Kutub, *Fi Zilâl*, 3/116-117

³¹⁸ İmam Şafiî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 338.

³¹⁹ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/41.

³²⁰ Buharî, "Zekât", 3.

³²¹ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/43.

Zemahşerî, ayetteki d-r-b fiiliyle alakalı değerlendirme yapmazken, s/l/m kelimesinin hem “selam” hem “selem” şeklinde okunabileceğine dikkat çekmektedir. Bu durumda kelime “teslim bayrağını çekmek” olarak anlaşılabilmesi gibi düşman olan tarafın İslam’ı kabul etmiş olma durumunda dolayı “karşılıklı selam verme” anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. “fetebeyyenû” kelimesi iki kez tekrarlanmakta ve iyice araştırma anlamına gelmektedir. İkinci kez kullanımında müminlerin kalplerinde olanı Allah’ın bildiğine dikkat çekilmektedir.³²²

İbn Nureddin, Nisa Suresi 94.ayete göre kişinin beyanının kabul edileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Müslüman olduğunu söyleyen kişi öldürülemez.³²³ İbnü’l-Arabî’de şüpheyle hareket edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Şüphe varsa kısas veya fidye almak gibi hükümler uygulanmaz.³²⁴

Nisâ 94. ayette bulunan “darabe fi sebilillah” kullanımına Elmalılı, meâlinde “Allah yoluna adım atan kimse” anlamını verirken Hasan Basri “Savaşa çıktığınız zaman” anlamını vermiştir.³²⁵ Sabûnî de bu ayete “savaşa çıkmak” anlamını vermektedir. Sâbûnî Ahkâm Tefsîri’nde ise bu konuyu kasten adam öldürme başlığı altında 92 ve 93.ayetleri birlikte ele almıştır. Ayetin nüzul sebebi olarak ise şu olayı Ahmet b. Hanbel ve Tirmizi’den aktarmıştır: Beni Selim kabilesinden bir kişi sahabelerin yanından koyunlarıyla birlikte geçerken, onlara selam verdi. Sahabeler: Bu adam bizden korunmak (emin olmak) için selam verdi, diyerek onu öldürdüler, koyunlarını da alarak Rasulullah’ın (sav) yanına geldiler. Bunun üzerine “Allah yolunda yürüdüğünüz vakit her şeyi iyice anlayın” ayeti nazil olmuştur.³²⁶ Kurtûbî İbn Abbas’tan rivayetle ayetin “dünya menfaatini arayarak” kısmına kadar nazil olduğunu ifade etmektedir. İbn Mâce’de ise öldürülenin Mirdas b.Nehik öldüren ise Usâme b.Zeyd’dir. Usâme Peygamber (sav)’e gelerek Müslümanlar ile müşrikler arasında şiddetli bir çatışma olduğu sırada kelime-i şehadet getiren bir adamı öldürdüğünü söylemiştir. Peygamber(sav) ise doğru söyleyip söylemediğine dair” Kalbini açıp

³²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/234-236.

³²³ İbn Nureddin, *Teyriru’l-Beyan*, 2/477.

³²⁴ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 1/609.

³²⁵ Hasan el-Basrî, *Hasan-ı Basrî Tefsiri*, thk. Tuğrul Sopran (İstanbul: Yüksel Yayıncılık, 2021), 1/253

³²⁶ Sâbûnî, *Ahkam Tefsiri*, 1/500

baktın mı?” diyerek yanlış bir eylem gerçekleştirdiğini belirtmiştir.³²⁷ Katil-maktul hakkında farklı rivayetlerde bulunmaktadır.³²⁸ Bunun sonucunda ahdi olmayan bir kâfirin sözüne istinaden yalan söyleme şüphesi ile öldürülmemesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Buradan önemli bir fikhî hüküm çıkmaktadır. O da hükümlerin galip zanna göre değil zahire göre verildiğidir.³²⁹

Müfessirler bu ayetin nuzulü konusunda farklı rivayetler aktarmışlardır. Ancak ayetten çıkarılacak sonuç hususunda İslam alimleri hem fikirdir. Müslüman kimse bir haber işittiğinde duyduğunu hemen kabul etmekle değil aslını araştırmakla mükelleftir. Savaş durumunda elde edilecek ganimet savaşa katılan kimsenin acele ile karar vermesine neden olabilmektedir. Ayrıca hükümler zahire göre verilir. Bu nedenle Allah Hucurat Suresi’nde “Sizden birinize bir fasık haber getirdiği zaman onu araştırın.”³³⁰ buyurmuştur. İki ayetten de anlaşıldığına göre acele ederek duygusal olarak verilecek kararların sonucu pişmanlıktır. Özellikle de günümüzde aşırı yaygınlaşan sosyal medya ve iletişim araçları ile alınan haberlerin aslının araştırılmasına dikkat edilmelidir.

Kanaatimize göre, ayetteki d-r-b fiili, doğrudan yere basmak manasındaki yere ayakların vurulmasıdır. Bu konuda müfessirler arasında bir ihtilafın olmadığı, daha çok tehlike geçtiği zaman namazların kısaltılıp kısaltılmayacağı hususunda ihtilafların olduğu tespit edilmiştir.

2.5.Nisâ Suresi 101.Ayetteki D-R-B Fiili, Sefer ve Korku Namazları

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا

مُبِينًا

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır."³³¹

³²⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 4/17.

³²⁸ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 5/408

³²⁹ Kurtubî, *Ahkamu'il-Kur'an*, 5/410-411.

³³⁰ DİB, *Kur'an Yolu* (Erişim:2 Temmuz 2022), Hucurat 49/6.

³³¹ *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Nisâ 4/101.

Nisa 101.ayette kullanılan d-r-b fiili “*darabe fi'l-arz*” olarak kullanılmaktadır. Fiil cümlede “*yolculuğa çıkmak*” manasında kullanılmaktadır. Bu anlam ile kullanıldığında ayet yolculuk/sefer sırasında namazların kısaltılmasından bahsetmektedir. Namazların kısaltıldığı ikinci durum savaş sırasında kılınan namazlardır. Daha önce de belirtildiği üzere “*darabe fi'l-arz*” kalıbı “*cihad için yola çıkmak*” anlamında da kullanılmaktadır. Seyyid Kutub 101.ayeti ele alırken buradaki namazı kısaltmanın yolcunun namazı kısaltmasından farklı olması gerektiğini belirtir. Nitekim 102.ayete bakıldığında buradaki namazı kısaltmanın şeklinden bahsedilmiştir. Korku namazı düşmanın fitnesinden korkan kimsenin Allah ile kurduğu bağıdır. Bu mümin için bir rahattır.³³² Savaş esnasında kılınacak olan namazın şekli 102.ayette şöyle belirlenmiştir:

*“Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman onlardan bir bölük seninle namaza dursun, silâhlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde ötekiler arkanızda olsunlar, sonra henüz namazlarını kılmamış bulunan (bu) bölük gelip seninle namazlarını kılsınlar ve bunlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil (uzak ve unutmuş) olasınız da üzerinize ansızın bir baskın yapsınlar! Eğer yağmur yüzünden bir zarar görürseniz veya hasta olursanız silâhlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Yine de ihtiyat tedbirinizi alın! Allah elbette kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”*³³³

Ebu Yusuf bu ruhsatın sadece Resulullah (sav)’ın içinde olduğu gruba hitap ettiğini söylese de cumhur bu durumun tüm zamanlarda yaşayan Müslümanlar için olduğunu belirtmiştir.³³⁴

İmam Şafî yolculukta namazların kısaltılmasının yalnızca Allah’a asi olmayan kimseler için geçerli olduğunu ifade etmektedir. Eğer bir suç işleyen, Müslümanlara saldıran yeryüzünde fesat çıkaran kişiler gibi suç niteliği taşıyan bir fiili icra eden kişi yolculukta namazı kısaltırsa tekrar iade etmesi gerekmektedir. Bu tür kişilerin mestler

³³² Kutub, *Fî Zilâl*, 3/131

³³³ DİB, *Kur’ân Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Nisâ 4/102

³³⁴ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 1/524-525

üzerine mesh etmesi de geçerli değildir. Yolculukta namazları tam kılmanın sünneti uygulamaktan kaçınmak olduğunu ifade etmektedir.³³⁵

Kasânî, namazların kısaltılması hususunun üçe ayırarak incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar kişinin yolcu olan bir kişinin namazlarını kısaltması meselesi, *ikincisi* mukim kimsenin yolcu sayılmasını gerektiren hususlar *üçüncüsü* ise yolculuğun bitip tekrar mukim olma hükümlerinin başlaması meselesidir.³³⁶ Bir kişinin yolcu sayılabilmesi için dört şart vardır. Bunlar; yolculuk niyetiyle yola çıkması, yolculuk müddeti, ikamet yeri ve ikamet edilecek mekânın elverişlilik durumudur. Yolcunun gittiği yerde ikamet etme süresi 15 gündür. Bu sürede kalacağı mekân aynı yer olmalıdır. Eğer bu süreyi aşarsa namazlarını tam olarak kılması gerekir. İkamet edilecek mekânın elverişliliği ise köy ve şehirlerde bulunan konaklama yerleri olarak açıklanmaktadır.³³⁷ Yolculukta namazın kısaltılabilmesi için en az üç günlük mesafe gitmesi gerekmektedir. Yolcunun namazlarını kısaltması hakkıdır. Söz konusu mukim kimse olduğunda ise can güvenliğinden korku duyuyorsa namazlarını kısaltma hakkına sahiptir.³³⁸

Namazların kısaltılarak kılınması konusu bağlamında d-r-b fiilini ele alan Tahavî, iki durumda namazların kısaltılarak kılınacağını belirtmektedir. Bu bağlamda Nisa Suresi 101.ayette d-r-b kullanımını inceleyen Tahavî, burada kastedilen anlamın yolculuk yapmak olduğunu ifade etmektedir. Müzzemmil Suresi 20.ayette de aynı anlama geldiğini belirtmektedir.³³⁹ Bir kişinin yolculuk ruhsatlarından yararlanmak için en az üç günlük yürüme mesafesi gitmesi gerektiğini aktarmaktadır. Yolculuk süresinin ise on beş günden kısa olması gerekmektedir.³⁴⁰ Namazların kısaltılabileceği ikinci durum ise bireyin ölüm korkusu yaşadığı durumlardır.³⁴¹

Zemahşerî, İmam Şafii'nin namazların kısa kılınmasını ruhsat olarak kabul ettiğini belirttikten sonra, İmam Şafî'nin, Hz. Aişe'nin "*Ben Peygamber (sav) ile*

³³⁵ İmam Şafî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 120-121.

³³⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 1/91.

³³⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 1/97-98.

³³⁸ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 1/93.

³³⁹ Ebu Cafer b. Ahmed b. Muhammed Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, nşr. Saadettin Ünal (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Yayınları, 1995), 1/190.

³⁴⁰ Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/191.

³⁴¹ Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/197.

umre yapmak üzere Medine'den Mekke'ye gittim. Mekke'ye vardığımızda dedim ki 'Ya Resulullah! Anam babam sana feda olsun! Namazı kısa da kıldım, tam da kıldım; oruç tuttum da tutmadım da.' Resulullah "Âişe! Güzel yapmışsın." dedi ve beni ayıplamadı." şeklindeki rivayetini ve Hz. Osman'ın yolculukta namazları bazen uzun bazen kısa kılmasını delil olarak kullanmıştır. Ebu Hanife ise yolculukta namazların kısaltılmasını azimet olarak kabul etmektedir. Ebu Hanife ise Hz. Ömer'in "Peygamberinizin söylediğine göre, yolculukta iki rekât olarak namaz kılmak kısa değil tamdır.³⁴²" rivayeti ile Hz. Âişe'nin "Namaz ilk farz kılındığında ikişer rekât olarak farz kılındı sonra yolculukta öyle bırakıldı, yolculuk dışında ise artırıldı"³⁴³ rivayetini delil olarak göstermektedir. Korku halinde namazların kısaltılması Kur'an ile emniyet hâlinde kısaltılması ise sünnetle sabittir, der.³⁴⁴

Sâbûnî, Ahkam Tefsîri' nde yolculuk sırasında namazın kısaltılması hususunda mezheplerin ikiye ayrıldığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki yolculukta namazı kısaltmanın ruhsat olduğunu kişinin dilerse kısaltıp dilerse tam kılacağını söylemektedir. Bunlar Şafii ve Hanbelî mezhepleridir. İkinci kısmı oluşturan Malikî ve Hanefî mezhepleri ise yolculuk sırasında namazın kısaltılmasının vücut ifade ettiğini söylemektedir. İmam Malik'e göre seferde namazın dört rekât olarak kılan kimsenin iki rekât olarak iade etmesi gerekir.³⁴⁵

Yolculuk namazı hakkında açıklık getirilmesi gereken ikinci husus ise hangi seferlerde namazın kısaltılacağı hususudur. Bu hususta da alimler iki gruba ayrılmıştır. İlk grup namazın meşru işler için yapılan mübah seferlerde kısaltılabileceğini söylemiştir. İmam Malik ve İbnü'l-Arabî bu gruptadır. Sâbûnî'nin tercihi de bu yöndedir. Ebu Hanife ve İmam Sevri'ye göre ise namazın kısaltılmasının şartı yolculuk olduğu için mübah olup olduğuna bakılmaksızın kısaltılır.³⁴⁶ Kurtûbî ise namazları kısaltmanın korku durumu olmadığı zaman mübah olduğunu belirtmiştir.³⁴⁷

³⁴² İbn Mâce, "İkâmetü's-salavât", 73

³⁴³ Buharî, "Salât", 1.

³⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/248-250.

³⁴⁵ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 1/520-521

³⁴⁶ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 1/524

³⁴⁷ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 5/450

Cessâs, yolcunun namazı konusunu ele alırken kaptanın namazlarını kısaltması konusuna değinmektedir. Kaptanın geminin sahibi olmasını karada deve sahibi olmaya benzetmiştir. Dolayısıyla kaptanlar da yolculukları bitene kadar namazlarını kısaltarak kılabilme ruhsatına sahiptir.³⁴⁸

Namazların kısaltılmasında son soru ise ne kadarlık mesafe ve ne kadarlık bir süre için namazların kısaltılması gerektiğidir. Bu konuda güncel teknolojilerin getirdiği imkanlar ile şöyle bir belirleme yapılmıştır. Misafirlilik için gidilen yolun on sekiz saat olması gerekmektedir. Günümüzde ise bu mesafe 90 km olarak hesaplanmaktadır. Buna ilave olarak gidilen yerde Hanefiler'e göre 15 günden, Şafiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre ise dört günden az kalınması gerekmektedir.³⁴⁹ Bu, bir kimsenin yaya veya deveyle günlük altı saatlik yol kat etmesi ile hesaplanmaktadır.³⁵⁰

D-r-b fiilinin “darabe fi'l-arz” terkibi ile kullanımını ele alan Kâsânî “Bir kişinin yeryüzünde gezinmesi, seyahat etmesi olarak açıklamaktadır.³⁵¹ Şu halde, d-r-b fiilinin arz(yeryüzü) kelimesi ile terki olarak kullanımı kişinin ikamet ettiği yerden tekrar geriye aynı günde dönemeyecek kadar uzaklaşması anlamına gelmektedir ki bu durumda namazın kısaltılması ayetle bildirilmiştir. Namazların kısaltılması hususunda ise Ebu Hanife'nin görüşüne tercih etmek daha isabetli görünmektedir. Yolcunun namazının kısaltılması yolcu için bir lütuftur. 21.yy'da zamanın getirmiş olduğu teknolojik imkanlar yol mesafesinin kat edilme süresini kısaltmış ve yolculuğun meşakkatini azaltmıştır. Ancak kişinin yolculuğun getireceği zahmet, uzaklık ile kendi mülkiyetinde olanlara kolayca ulaşmam gibi zorlukları halen devam etmektedir.

Sonuç olarak Nisa Suresi 101.ayette kullanılan d-r-b fiilinin “yeryüzünde seyahat etmek” anlamına geldiği noktasında müfessirler arasında görüş birliği bulunmaktadır. Namazların kısaltılma sebebine gelindiğinde bu emir, bizzat ayetteki emir gereğidir, hikmeti ise daha çok yolculuğun meşakkati sebebiyledir. Bir kimse on beş günden az olma kaydıyla bulunduğu yerin sınırlarını 90 km aşacak bir yolculuk gerçekleştirdiği zaman namazlarını kısaltarak kılabilir.

³⁴⁸ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/70.

³⁴⁹ Algül vd., *İlmihâl*, 1/328

³⁵⁰ Hüseyin Algül vd., *İlmihâl* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 1/324.

³⁵¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 1/94.

Öte yandan, bir kimse mukim olduğu yerde dahi can korkusu yaşamasına sebep olacak bir durum yaşıyorsa namazlarını kısaltarak kılabilir. Çünkü insanoğlu korktuğu zaman kendini güvende hissedeceği bir alan arayışı içine girmektedir. “Korku Namazı” kişiyi en çok korktuğu zaman diliminde her şeyin yaratıcısı olan Allah’a yöneltmektedir. Bu da mümin kimse için bir rahatlama vesilesi olmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında 102.ayette Resulallah’a hitaben “Sen içlerinde bulunduğunda” ibaresinin Peygamber (sav)’in yaşadığı döneme ait olmasına ancak korku durumunda hükmün ebedi olduğuna işaret etmektedir.

2.6.Mâide Suresi 106.Ayeti Bağlamında Seyahat Eden Kişinin Vasiyeti

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ أَحْرَانٍ مِنْ عِبْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُوهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ ازْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatinca vasiyet esnasında içinizden iki adil kişi, şayet seyahatte iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan başka iki kişi aranızda şahitlik etsin. Eğer (vasiyeti uygularken) içinize bir şüphe düşerse, bu iki şahidi namazdan sonra alıyorsunuz; "Bunu yakınımız hatırına da olsa hiçbir bedel karşılığında satmayız ve Allah'ın buyruğu olan bu tanıklığı asla gizlemeyiz, aksi halde apaçık günahkârlardan olacağımızda kuşku yoktur" diye Allah'ın adına yemin ederler." ³⁵²

Mâide 106.ayette de kullanılan “darabe fi'l-arz” terkihi “yolculuk yapmak” anlamına gelmektedir. Bir kimseye yolculuk esnasında öleceğini anladığında yanındaki emanetleri iki adil şahide bırakması emredilmiştir. Eğer şahit olarak seçilen kişiler varislere ulaştığında varisler onlardan şüphe duyarsa Allah emin olana kadar bu iki kişiyi alıkoyma hakkı tanımıştır. Bu kişiler adil olduğundan emin olunan iki Müslüman olmalıdır. Eğer Müslüman iki kişi bulunamaz ise gayr-i müslim iki şahıs şahit tutulmalıdır. ³⁵³

³⁵² DİB; *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Mâide 5/106.

³⁵³ Sâbûnî, *Safvetü't- Tefâsîr*, 2/145

Ayetin nüzul sebebi şöyledir: Amr b. el-‘Âs’ın azatlı kölesi Büzeyl b. Ebî Meryem Adıyy b.Zeyd ve Temîm b.Evs isimde iki Hristiyan şahısla beraber Şam’a ticaret için çıkmıştı.. Büzeyl yolda hastalandı. Bir pusula yazarak beraberinde ne olduğunu oraya kaydetti. Onu da eşyasının içine sakladı, ondan yol arkadaşlarına bahsetmedi. Onlara eşyalarını ailesine teslim etmelerini söyledi. Bir süre sonra vefat etti. Yol arkadaşları yükünü karıştırdılar ve üç yüz miskal altın ile nakışlı bulunan bir gümüş kap buldular ve onu alıp sakladılar. Büzeyl’in ailesi eşyaları içindeki pusulayı buldular, gidip onlardan kabı istediler. Onlar da inkâr ettiler. Büzeyl’in ailesi bunun üzerine onları Peygamber (s.a.)’e şikâyet etmesi üzerine ayet nazil oldu.³⁵⁴

İmam Şafî, ayetin nüzul sebebini şu şekilde açıklamaktadır. “Dareyn halkından biri Temîmli diğeri Yemenli olan iki Hristiyan iki adam ticaret yapan Kureyşli bir arkadaşlarıyla denize açıldılar. Kureyşlinin yanında belli bir miktar para vardı. Dostları bunu bilmekteydiler. Kureyşli olan hastalandı. Dareynlilere vasiyetini bildirip öldü. Dareynliler parayı ve vasiyeti alıp ölünün yakınlarına verdiler. Ölünün yakınları yanında çok daha fazla para olduğunu söylediler. Ölünün yakınları onlara kendilerine ihanet ettiklerini söyleyerek Rasulallah’a durumu bildirdiler. Namazdan sonra yemin etmeleri emri geldikten sonra Dareynliler yemin etmişler ve ardından ölünün kaplarından birini bulmuş ve satın aldıklarını iddia etmişlerdir. Ancak bunu ispatlayacak bir delil sunamamışlardır. Akabinde ayette emredilenler doğrultusunda ölünün yakınları ile karşılıklı yemin etmişlerdir.”³⁵⁵

İmam Şafî’ye göre ayette bahsi geçen “Akrabamız bile olsa...” ifadesinde bahsi geçen akrabalıktan kasıt Peygamber (sav) ile birlikte olan Müslüman kimseler ile putperest akrabalarının arasındaki akrabalıktır. Zimmiler ile olan akrabalık değildir. “Allah’ın şahitliğini gizlersek günahkârlardan oluruz.” diyen kişiler de Şafî’ye göre Müslüman kimselerdir.³⁵⁶

³⁵⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/568-570.

³⁵⁵ İmam Şafî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 355-356.

³⁵⁶ İmam Şafî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 353.

Kuşeyrî'ye göre bahsi geçen şahitler ehl-i kitaptandır. Bu ayeti Nisa Suresi 15.ayet, Bakara Suresi 282. ayet ve Talak Suresi 2. ayet neshetmiştir. Kafirlerin şahitlikleri kabul edilmemelidir.³⁵⁷

Mukîm kimse ecelinin yaklaştığını hissederse vasiyeti için iki Müslüman şahit çağırır. Yolcu olan kişinin durumu farklıdır. Vasiyet için iki Müslüman şahit bulamaz ise Müslüman olamayan iki kimseyi şahit tutar. Seyyid Kutub bu iki kişinin şahitliklerinden emin olamama durumunda Müslümanlar bu iki kişiyi kendi dinlerinin emrettiği ibadetlerini yaptıktan sonra yemin etmeleri için alıkoyarlar ve yemin ettikten sonra şahitlikleri kabul edilir. Eğer bu kişilerin şahitliğine karşılık varislerden ve şahitler sebebiyle mağdur olan iki kişi kendilerinin doğru şahitlerin ise yalancı olduğunu iddia ederse bu kimselerden iki kişi kendilerinin doğru söylediğini ifade eden yemin ederler. Bu durumda önceki iki şahidin değil bu kimselerin yemini geçerli olur.³⁵⁸

Zemahşerî, yolculukta ölümü yaklaşan kimsenin kendisini daha iyi tanıyacak olmaları nedeniyle öncelikle akrabalarından şahit seçmesi gerektiğini söylemiştir. Eğer akrabaları yoksa başka kişileri şahit olarak seçebilecektir. Kişinin gayr-i müslim bir kişiyi şahit seçebileceği bölümünün İslam'ın ilk dönemlerinde yani Müslüman kişilerin sayılarının az olduğu dönem için geçerli olduğu Talak Suresi'nin ikinci ayetinde geçen "Sizden iki şahit seçin." emriyle nesh olduğunu söylemiştir.³⁵⁹

Cessâs, Müslüman kişinin vasiyetine gayr-i Müslimlerin şahitliği konusunda farklı görüşlerin olduğunu bildirmektedir. Ebu Musa ile Şureyh'in bu hükmün geçerli olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. İbn Abbas'ın "sizden başka" ifadesini Müslümanlar dışındaki kişiler olduğunu ifade ettiğini aktarmıştır. Zeyd b.Eslem'in hiçbir Müslüman'ın yanında olmaması durumunda kişinin gayr-i müslim kişilere vasiyette bulunabileceğinin Medine döneminde insanların vasiyet ile miras belirlemeleri ile ilgili olduğunu bu durumun feraiz ayetleri ile beraber nesih edildiğini ifade etmektedir. İbrahim en-Nehai ise bu ayeti Talak Suresi 2.ayette geçen "İçinizden

³⁵⁷ Kuşeyrî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1/496-497.

³⁵⁸ Kutub, *Fi Zilâl*, 3/514-515.

³⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/568.

adil iki şahit tutun.” ayeti ile nesih edildiğini ifade etmektedir.³⁶⁰ Cessâs’a göre Maide Suresi 106.ayetin hükmünün akitlerin yazılması emri ile nesih edildiğini ifade etmektedir.³⁶¹ Ancak ayetin zimmilerin kendi aralarındaki hükmü geçerlidir.³⁶²

Kurtûbî, ayet hakkındaki farklı görüşleri zikrettikten sonra Müslüman kişinin yanında Müslüman kişiler varken onlardan şahit seçmesi gerektiğini eğer yoksa bu durumda gayr-i müslim kimseden seçebileceğini ifade etmektedir. Ona göre ayetin neshine dair kesin bir ifade yoktur.³⁶³

Eğer tutulan şahitlerin güvenilirliğinden endişe duyulursa bu kişilerin elindeki mallardan rehin alınabileceği gibi kefil tutması da talep edilebilmektedir. Ancak kişinin kendisinin veya kefilinin kaçma endişesinden dolayı maddi karşılığı olan bir rehin tutmak daha garantili olacaktır.³⁶⁴

Maide Suresi 106.ayette açıklanmaya ihtiyaç duyan ikinci bir husus daha vardır ki bu da “Namazdan sonra alıkoyunuz” ibaresidir. Hicaz halkının adeti üzerine resmî işlemler öğle veya ikindi namazlarından sonra yapıldığı bilinmekle beraber bu ayetteki vaktin ikindi olduğu ihtimali daha kuvvetlidir.³⁶⁵ Peygamber (sav)’in Büzeyl hadisinde Adıyy b.Temîm’i İkinci Namazı’ndan sonra çağırttığı rivayet edilmektedir. Kurtubî de bahsi geçen namazın şahitlerin farklı dinlere mensup olabilmelerinden dolayı İkinci Namazı olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu vakit diğer dinler içinde kutsaldır ve müntesipleri nu vakitte yalan yere yemin etmeye çekinirler.³⁶⁶ İmam Şafîî de bahsi geçen namazın “ikinci namazı” olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁷

Çağın getirdiği yeniliklerle beraber fıkhıta yeni hükümler de oluşmaktadır. Bu durum Mecelle’de “Ezmânın teğayyürüyle ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz.” cümlesiyle vücut bulmaktadır.³⁶⁸ Ancak ilkel durumlara maruz kalındığında hem de yapılan işlemlerin varislere intikalinde kolaylık sağlaması açısından öleceğini anlayan

³⁶⁰ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 6/189.

³⁶¹ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 6/191.

³⁶² Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 6/196.

³⁶³ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 6/478.

³⁶⁴ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 6/481.

³⁶⁵ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/570.

³⁶⁶ Kurtubî, *Ahkam'il-Kur'an*, 6/482.

³⁶⁷ İmam Şafîî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 357.

³⁶⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelletü'l-Ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu-Osman Erdem (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 1/102.

yolcunun yaptığı işlere yanındaki emanetleri teslim edecek kimselere vasiyetini bildirmesi hem ayetin emridir hem de hâlâ dijital sistemlerden daha sağlıklı bir yöntemdir.

Sonuç olarak Maide Suresi 106.ayette kullanılan d-r-b fiilinin “yeryüzünde seyahat etmek” anlamına gelmesi noktasında görüş birliği bulunmaktadır. Seyahat esnasında vefat edecek şekilde hastalanan ve yaşadığı yere geri dönemeyeceğini anlayan kimse önce günümüz imkânlarını kullanarak yakın çevresinde ulaşabileceği mümin bir kimseyi bulmayı denemelidir. Ancak bulamayacak ve vasiyetini garanti altına alamayacak bir durum oluşursa ayette kullanılan emirlerle şahitlerin güvenilirliği teyit edilebilir.

2.7.Nûr Suresi 31. Ayetteki D-R-B Fiili Bağlamında Tesettür Emri

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَابَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنَ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.”³⁶⁹

Nur Suresi 31.ayetinde iki defa d-r-b kökü içeren kelime kullanılmıştır. Bunlardan ilki جُيُوبِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ şeklinde kullanılmaktadır. D-r-b fiilinin ilk kullanımında hanımların örtülerini önlerine doğru sarkıtmaları emredilmektedir. D-r-

³⁶⁹ DİB; Kur’ân Yolu (Erişim:17 Mayıs 2022), Nûr 24/31

b fiili burada diğer anlamlarından oldukça farklı bir anlam kazanmaktadır. Tesettür emrini yerine getirirken anlamı merak edilen kavramlardan biri جُبُونٌ kavramıdır. Bu kelimeye yüklenen anlam ile bir sınır belirlenmektedir.

İbnü'l-Arabî الجُبُونُ kelimesini Hz. Aişe'den rivayet edilen “Ben Ensar kadınlarından daha hayırlı kadınlar görmedim. Onlar bu ayet inince kalkıp süslü fularlarından bir parça yırtarak onunla başlarını örttüler; sanki başlarında kargalar varmış gibi oldular.” hadisini aktarmaktadır.³⁷⁰ Dolayısıyla kelimeye “yaka ve göğüs kısmı” anlamını yüklemektedir. D-r-b fiili ise “sarkıtmak” anlamını kazanmaktadır. Ayette ikinci kez kullanılan d-r-b fiili incelendiğinde ise İbnü'l-Arabî, ayaklardaki hal halhalların sesini duyurmak maksadıyla kadınların ayaklarını yere vurmalarına mekruh; erkeklere varlıklarını bildirmek yani dikkat çekmek için vurmalarının ise haram olduğunu ifade etmektedir.³⁷¹

Kuşeyrî, الجُبُونُ kelimesinin kullanılmış olduğu وَيُضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ عَلَى جُبُونِهِنَّ bölümünü tefsir ederken örtünülecek kıyafetin niteliğini ele almıştır. Bu kıyafetler iç göstermeyen şeffaf olmayan kıyafetler olmalıdır. Kendiliğinden açıkta kalan yerleri - elleri ve yüzü- haricini örtmelidir.³⁷²

İbn Nureddin ise الجُبُونُ kelimesinin tefsirini yaparken Hz.Aişe'nin muhacir kadınları ile ilgili hadisini vererek yapmış ve detayına girmemiştir.³⁷³

Sâbûnî, “*ed-darb*” kelimesinin “örtünme ve korunmada titiz davranmayı” ifade ettiğini belirtmiştir. Cahiliye Dönemi'nde kadınlar başörtülerini başlarının arkasına atarak gerdanlarını ve göğüslerini açık bırakarak gezmekteydiler. Allah bu nedenle mümin kadınlara örtülerini önlerine sarkıtmalarını emretmiştir. Ayetin devamında gelen “...Kendiliğinden açıkta kalanlar hariç zînetlerini göstermesinler.” kısmı el ve yüzleri kastetmektedir.³⁷⁴ İkinci kullanımda yani لَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ ise fiil olarak kullanılmıştır. Buradaki anlam ise “Ayaklarını yere vurarak yürümesinler.”

³⁷⁰ Buharî, “Tefsir”, 24.

³⁷¹ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/382.

³⁷² Kuşeyrî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2//211.

³⁷³ İbn Nureddin, *Teysiru'l-Beyan*, 4/78-79.

³⁷⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/215

şeklindedir. Buradan maksat ise kadınların topuklarını yere çarparak halhallarının sesi oradan geçtiklerini belli etmemeleridir. Buradaki emirin nedeni ise kadınların kendilerini kalbinde hastalık bulunan erkeklerden korumalarıdır.³⁷⁵

Seyyid Kutub, buradaki kullanımında d-r-b fiiline “*sarkıtsınlar!*” anlamını vermiştir. Yaka kelimesini ise elbisenin göğüs üstündeki yırtmacı olarak belirtmiştir. Bu durumda hanımların başörtülerini göğüsleri üzerine kadar sarkıtmaları gerektiği anlamını vermiştir.³⁷⁶ Hanımlar bu sayede kendilerini rahatsız edici bakışların esiri olmaktan koruyabileceklerdir. Ayette ikinci kez kullanılan d-r-b fiiline ise “*Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını yere vurmasınlar.*” anlamını vermiştir. Bunun sebebi ise Kutub’a göre hanımların kendilerini tahayyülün zararlarından koruyabilmeleridir.³⁷⁷

Kurtubî, d-r-b fiilinin kullanıldığı ilk bölümü “*başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler.*” olarak anlamlandırmıştır.³⁷⁸ İkinci bölümü ise “*Ayaklarını yere vurmasınlar.*” olarak anlamlandırmıştır. Burada maksat kadınların ayaklarını yere vurarak halhallarının sesini duyurmaya çalışmamalarıdır.³⁷⁹

Zemahşerî, ayette kullanılan ilk d-r-b fiiline “*örtülerini omuzları üzerine sarkıtsınlar*” anlamını vermektedir. Ayet indirildiğinde Ensar kadınlarının tutumları ile ilgili olarak Hz. Aişe’ nin rivayetini aktararak “ceyub” kelimesini tefsir etmektedir. Kadınların kendiliğinden görünen yerlerini el, yüz ve ayaklar olarak açıklamaktadır. Yüzün açık olmasını nikah akti sırasında ve hac ibadetinde yüzlerin açık olmasına bağlamaktadır.³⁸⁰ Ayette geçen ikinci d-r-b fiiline “*Ayaklarını yere vurmasınlar*” olarak anlamlandırmış ve bunun nedeninin ayaklarındaki halhalleri göstermek için ayaklarını yere vurmamaları gerektiği şeklinde açıklamıştır. Bununla beraber ziynet eşyasının gösterilmesiyle birlikte ziynet eşyalarının varlığını belli eden seslerinde yasaklamadığını ifade etmektedir.³⁸¹

³⁷⁵ Sâbüni, *Safvetü't-Tefâsîr*, 4/216

³⁷⁶ Kutub, *Fi Zilâl*, 8/266

³⁷⁷ Kutub, *Fi Zilâl*, 8/269

³⁷⁸ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 12/361.

³⁷⁹ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 12/371.

³⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/736.

³⁸¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/740.

Cessâs kadınların örtünmesi gereken yerleri konusunu ele alırken İbn Mesud'un kadının görünen zinetleri arasında küpeyi de saydığını rivayet etmektedir. Cessâs kulağa ve başa diğer yerlerden farklı bir hüküm vermenin anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Saçların, kulakların başla beraber zinet yerleri arasında sayılması gerektiğini bunların yalnızca ayette sayılan kimselere gösterilebileceğini ifade etmektedir.³⁸²

Kur'an'da had cezalarının belirlendiği ayetler kesin emirler bildirmektedir. Örneğin hırsızlık hususunda "Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir." buyurmuştur.³⁸³ Ancak söz konusu zina olduğunda "*Zinaya yaklaşmayın.*" buyrulmuştur.³⁸⁴ Nûr Suresi 30.ve 31.ayetleri Allah'ın yasaklamış olduğu bu çirkin fiilden Müslüman kullarını korumak için emretmiş olduğu fiillerdir.

Nur Suresi 31.ayette iki defa kullanılan d-r-b fiilinin; "kadınların örtülerini boyun ve yakalarının üzerine sarkıtmaları" ve "ayaklarını yere vurmamaları" emridir. Adeta ikisinden biri maddî tesettürü, diğeri ise manevi tesettürü hatırlatmaktadır. Tesettür bir Müslüman hanımın kıyafetleri ile hâl ve tavırları ile Allah'ın ayetini başında taşımasıdır. Nur Suresi 31.ayetin hanımlara emri konusunda müfessirlerin hemfikir olduğu bir konu vardır. Bu ise Müslüman hanımların başörtülerini yakalarının üzerine indirmeleri gerektiğidir. Dolayısıyla sadece bone kullanmak, hiç bone kullanmadan saç köklerini göstererek baş örtmek, başörtüyü serbest bırakarak boyun kısmının açık kalmasına müsaade etmek ayetin mümin kadınlara emrini yerine getirmiş olamamaktadır. Ayetin tartışma konusu olan kısmı ise ayette geçen "*kendiliğinden görünen kısımlar müstesna*" bölümü hakkındadır. Hanefî ve Malikî'ler buradan kastın el ve yüzler olduğunu ifade ederken Şafiî ve Hanbelî'ler kasıtsız olarak rüzgâr türevi bir şey ile açılmasının kastedildiğini belirtmişlerdir.³⁸⁵ Burada önemli olan hanımların ibadetlerini nasıl gerçekleştirildiği konusudur. Allah namaz kılarken ve hac ibadetini yerine getirirken hanımların ellerinin ve yüzlerinin açık olmasını emretmiştir. Hanımların yüzlerinin görünmesinin fitne sebebi olabileceği

³⁸² Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 8/31-32.

³⁸³ DİB, *Kur'ân Yolu* (Erişim:14 Haziran 2022), el-Mâide 5/38.

³⁸⁴ DİB, *Kur'ân Yolu* (Erişim:14 Haziran 2022), el-İsra 17/32.

³⁸⁵ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 2/183.

söylenmektedir. Bu söyleme cevabı bir önceki ayet vermektedir. Kadınların örtülerini üzerlerine alarak tesettür emrini yerine getirdikleri gibi erkekler de gözlerini haramdan sakınarak kendilerine verilen bakmama emrini yerine getirmelidirler.

Nur Suresi 31.ayette kullanılan ikinci d-r-b fiili ise “ayakları yere dikkat çekmek maksadı ile veya süs eşyalarını göstermek maksadıyla vurmanın yasaklığını” bildiren kısımdır. Ayet bu şekilde kasten ses çıkaran ayakkabı, terlik vb. aksesuarların kullanımını yasaklamaktadır.

2.8.Sâd Suresi 44.Ayetteki D-R-B Fiili ve Yeminin Yerine Getirilmesi

وَلَا تَحْنُتْ إِيَّاهُ وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

"(Bir yemini vardı.) "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."³⁸⁶

Sâd Suresi 41-44. ayetler arasında Hz. Eyyub (as) ile karısının kıssası anlatılmaktadır. Allah bu ayetlerde Hz. Eyyub'den şu şekilde üçüncü şahıs olarak bahsetmektedir. “Kulumuz Eyyüb’u da an. O, rabbine, “Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir” diye seslenmişti. “Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!” Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz’an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık. (Bir yemini vardı.) “Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol” (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah’a dönüktü.³⁸⁷ Sâd Suresi 44.ayete ahkam eserlerinde Hz. Eyyub karısına yüz sopa vuracağı şeklinde yemin etmesi ile kocanın karısını te’dib için dövmesi meselesi; Allah karısının salih kimselerden olması nedeniyle bu cezayı sembolik bir cezaya çevirmesi nedeniyle de şeriatla hilenin yeri konularına değinilerek ele alınmaktadır.

Sâd Suresi 44.ayette kullanılan d-r-b fiili “bi” harf-i cerine gelen zamirin bitki sapına atfedilmesi ile “Ona bitki sapıyla vur.” anlamını kazanmaktadır. Ayette

³⁸⁶ DİB, *Kur’ân Yolu* (Erişim:02 Temmuz 2022), Sâd 38/44.

³⁸⁷ DİB, *Kur’ân Yolu* (Erişim:02 Temmuz 2022), Sâd 38/41-44.

vurulacak olan kişi ve vurma nesnesi bellidir. Hz. Eyyub (as) hastalığı boyunca eşi kendisine bakmıştı. Ancak hastalık süreci uzayınca şeytan ona vesvese vermişti. Hz. Eyyub'e hastalığının daha ne kadar süreceğini sorduğunda Hz. Eyyub ona şifa bulduğunda 100 sopa vuracağını söylemişti. Bunun üzerine Allah Hz. Eyyub'e şifa verdiğinde hanımına yüz ince sopayı birbirine bağlayarak vurmasını emretmişti.³⁸⁸ Seyyid Kutub burada Hz. Eyyub'un yeminini yerine getirirken Allah'ın onun hanımına rahmet ettiğini belirtir.³⁸⁹

Hz. Eyyub' un hanımına vurmaya üzere yemin etmesinin nedeni hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki kadının bir ihtiyacı gidermek için dışarı çıktığında geri dönmesinin gecikmesidir. İkincisi; Hz. Eyyub'un ayağa kalkarken kullandığı zülfünü iki çörek karşılığında satmasıdır. Üçüncüsü Şeytan'ın "Bana secde et ben de sana çocuklarınızı ve malınızı ize geri vereyim" demesi üzerine kadının neredeyse secde edecek olmasıdır. İlahi korumanın ona yetişmesi üzerine secde etmemiş ve durumu eşine bildirmiştir. Dördüncü rivayette Şeytan hanımına Hz. Eyyub'un şarap içerse iyileşeceğini söylemiş, hanımı da bunu Hz. Eyyub'e teklif etmiştir. Son rivayette ise hanımı Hz. Eyyub'ten Şeytan için bir kurban kesmesini istemiştir.³⁹⁰

Hz. Eyyub iyileşmesinin akabinde Allah'ın emri doğrultusunda yeminini yerine getirmek için vurma nesnesi olarak "ضَعْنًا" kelimesi kullanılmaktadır. "ضَعْنًا" kelimesi "ot yahut reyhan bitkisi veya benzeri diğer şeylerden küçük bir demet" olarak tanımlanmaktadır. Hz. Eyyub bu şekilde yeminini yerine getirmiş olmaktadır. Bu konu hakkında Hz. Peygamber'den benzer bir uygulama hakkında şöyle rivayet edilmiştir. "Bir cariye ile zina etmiş kolu engelli biri getirilmişti. Peygamber (sav) "İçinde yüz dal bulunan bir hurma salkımını alın ve şuna bir kez vurun!" buyurdu. Bu vuruşta yüz daldan her biri -ya dik şekilde uçları ya da yatık şekilde yan parçaları- vurulana isabet etmelidir.³⁹¹

³⁸⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 5/278

³⁸⁹ Kutub, *Fi Zilâl*, 10/38

³⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/858-860.

³⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/858.

Cessâs bu ayeti hilenin caizliğine delil olarak saymaktadır. Aynı zamanda yemini yerine getirmenin geniş zamana yayılabilmesinin delili olarak saymaktadır.³⁹²

İbn Nureddin, Sâd Suresi 44.ayeti hilenin meşru kılınmasının delili olarak zikretmektedir. Ulema hilenin önceki ümmetler gibi Muhammed ümmeti içinde geçerli olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüştür. Şafii ve İmam Malik reddetmiştir.³⁹³ İbn Nureddin bu noktada Hanefilere katılmaktadır.

İbnü'l-Arabî hile konusunu ele alırken Sâd Suresi 44.ayet ile Yusuf Suresi 56.ayeti birlikte değerlendirmektedir. Hile konusunda Ebu Hanife'nin şeri nasslar ile çelişmediği sürece kullanılabileceğini belirtmektedir. Bazı Şafîî alimlerin ise helal olana ulaşmada Hz. Yusuf gibi hileye başvurabileceklerini ifade etmiştir. İbnü'l-Arabî Sâd Suresi 44.ayette kullanılan yöntemin hile olmadığını ifade etmektedir. Burada yeminin lafzına uygun olarak yerine getirilmiştir.³⁹⁴

Kiyâ el-Herrasî, Hz. Eyyub'un yeminini yerine getirdiği noktasında Ebu Hanife, İmam Şafîî, İmam Muhammed ve Züfer'in bu konuda hemfikir olduğunu ifade etmiştir. İmam Malik emrin Hz.Eyyub'e özgü olduğunu ve Allah'ın emrettiğini belirtmiştir. Ayetin, kocanın zevcesini dövmesine izin verdiği şeklinde yorumlamaktadır.³⁹⁵

Mezkur ayet hakkında ulemanın tartıştığı konulardan birincisi şudur: Bu ayetteki hüküm sadece Eyyub (as) için mi geçerlidir yoksa tüm Müslümanlar için mi geçerlidir? Hanefiler ve Şafîîler hükmün hâd cezaları hariç benzer tüm durumlarda İslam ümmeti için geçerli olduğu görüşünü benimsemişlerdir.³⁹⁶

Osmanlı döneminin son dönem çalışmalarından İlm-i Hilâf'ta Sâd Suresi 44.ayet hakkında bir kısım alimlerin ayette geçen hükmün bizim şeriatımıza göre mensuh olduğunu belirttiğini ifade etmiştir. Onlara göre bir kişi bir insanı on kere dövmeye yemin ettiğinde on kere dövmezse yeminini bozmuş olmaktadır. Diğer kısma

³⁹² Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 8/278.

³⁹³ İbn Nureddin, *Teyşiru'l-Beyan*,4/143.

³⁹⁴ İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/69-70.

³⁹⁵ Kiyâ el-Herrasî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 4/361.

³⁹⁶ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*,2/399.

göre ise yemin eden kişi kendinde on defa bulunan bir şeyle dövdüğünde yeminini yerine getirmiş olur. Hüküm Atâ'ya göre âm, Mücahid'e göre hâstır.³⁹⁷

Kurtûbî ve Sâbûnî, bu ayeti kocanın karısını te'dib için dövebileceğinin delili olarak kabul etmektedir.³⁹⁸

Ayet hakkında tartışılan ikinci husus ise şudur. Şeriatta hilenin yeri var mıdır? Alûsî, şeriattaki hükmü bozacak, iptal edecek olan hilenin caiz olmadığını belirtir.³⁹⁹

Bütün bu delillerden yola çıkarak bu ayet hakkında şunları söyleyebilmekteyiz. Sâd Suresi 44.ayette önemli olan iki husus vardır. Bunlardan ilki Hz. Eyyub'un yeminini yerine getirmesi konusunda Kur'an'ın göstermiş olduğu hassasiyettir. Yemin konusunda Kur'an'da Maide Suresi 89.ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinize bağlı kalın. Allah ayetlerini sizin için bu şekilde açıklıyor ki şükredesiniz.”

Sonuç olarak d-r-b fiilinin Sad Suresi 44.ayette “...ya...ile vurmak” anlamını kazandığı görülmektedir. Allah Hz. Eyyub' e yeminin kefareti yerine getirmesini değil yeminini yerine getirmesini emretmiş, ancak hem eşine hem Hz. Eyyub' e merhameti ile muamele etmiştir. Bu konuda kadınların dövülmesi hususunda Allah'ın rahmetinin üstün geldiği görülmektedir. Yeminin lafzı kullanılarak yerine getirilmesi sağlanmıştır. İkinci husus ise birinci ile ilişkili olarak “Şeriatta Hilenin Yeri” konusudur. Kur'an kıssaları hakkında sarîh nass bulunmayan konularda tâli kaynak olarak kullanılabilir.⁴⁰⁰ Hile meşruiyeti Sâd Suresi 44, Yusuf Suresi 69-79 ayetleri arasında anlatılan Yusuf Kıssası'na dayandırılmaktadır.⁴⁰¹ Yine Peygamber

³⁹⁷ İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, nşr. Sırrı Fuat Ateş (Konya:Hüner Yayınevi,2010),2/166.

³⁹⁸ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*,2/427; Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an*,15/106.

³⁹⁹ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 2/399-400.

⁴⁰⁰ Abdullah Acar, “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları”, *İslam Hukuku Dergisi-9*, (2010). (Erişim 4 Temmuz 2022).

⁴⁰¹ Ekrem Buğra Ekinci, “Eski Hukukumuzda Hile-i Şer'iyeye Dair”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 10/1-2* (Mayıs 2006), 8-9.

(sav)'in uygulaması bu konu hakkında örnek teşkil etmektedir. Görüldüğü üzere kötülüğe sevk etmediği sürece hile-i şeriyenin kullanımı önceki şeriatler ile sınırlandırılmayarak şer'i çerçevenin dışına çıkmamak kaydıyla Muhammed ümmeti tarafından kullanılabilir. Ancak bu durumu istismar etmemeye dikkat edilmelidir.

2.9. Muhammed Suresi 4. Ayetindeki D-R-B Fiili ve Savaşta Esir Alma

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَنُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَأْقَٰئَ فَمَا مِنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۗ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآتَيْنَاكُمْ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوًا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

"Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü *darbeyi vurun*, nihayet onları çöktürünce esirleri sağlam bağlayın (kaçmamaları için tedbir alın). Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut bedel alarak; ta ki savaş ağır yüklerini indirsin (sona ersin). İşte böyle; Allah dileseydi onları bizzat cezalandırırdı, fakat sizleri birbirinizle denemek istiyor. Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır."⁴⁰²

Muhammed Suresi 4. ayette d-r-b fiili “fedarbe’r-rikâb (فَضَرْبِ الرِّقَابِ)” şeklinde kullanılmıştır. Bu ayetin en önemli özelliği Kur’an’da esirler ile ilgili hüküm bildiren tek ayet olması olduğu belirtilir.⁴⁰³

İmam Şafîî savaş esirlerin öldürülmesi hakkında verilecek olan hükümleri devlet başkanının tercihinin bırakılması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁰⁴

Cessâs esirlerin öldürülmesinin de salıverilmesinin de caiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak bunun için Müslümanların sayısının gayr-i Müslimlerin sayısından fazla olması gerekmektedir.⁴⁰⁵ Ebu Hanife esirlerin bedel karşılığında veya bedelsiz olarak daru’l-harbe geri gönderilemeyeceğini belirtmektedir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed esirlerin Müslüman esirler ile değiştirilebileceğini söylemektedir. Evzai

⁴⁰² DİB, *Kur’ân Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Muhammed 47/4

⁴⁰³ Kutub, *Fi Zilâl*, 10/473.

⁴⁰⁴ İmam Şafîî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 169.

⁴⁰⁵ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, 8/311.

ise kadın esirlerin satılabileceğini ancak erkek esirlerin satılamayacağını söylemektedir.⁴⁰⁶

Safvetü't-Tefâsîr'de Sâbûnî, İbn Cüzeyy'in bu ayet için şöyle dediğini aktarır: Bu ayetin aslı فَاَضْرَابُوا الرِّقَابَ ضَرْبًا şeklindedir. Ancak daha sonra “fiil hazfedilmiş ve mastarı onun yerine geçmiştir.” “Onları öldürün.” demektir. Öldürme işi daha çok boyun vurularak yapıldığı için Allah “Boyunlarını vurun.” tabirini kullanmıştır. Allah onları mağlup etme gücüne sahiptir ancak müminlere savaşı emrederek onları imtihana tabii tutmuştur.⁴⁰⁷ Müfessirlerin bir kısmı buradaki emrin eğer fidyeleri ödenmezse öldürülmeleri olduğu görüşünü öne sürmelerine karşılık cumhur ulemanın görüşü savaşta düşmanı etkisiz hâle getirmek için düşmanın öldürülmesi yönündedir.⁴⁰⁸

Zemahşerî, فَاَضْرَابُوا الرِّقَابَ ضَرْبًا ifadesinde “Boyunlarını vurun.” anlamını vermiştir. Savaşta komutanlar birini öldürdüğü zaman “Komutan boynunu vurdu. /Komutan gözlerinin üzerinde olduğu kısmı vurdu.” şeklinde ifadelerin Araplar arasında kullanımının mevcut olduğunu belirtmiştir. Öldürme emrinin bu şekilde verilmesi fiilin katılık ve şiddetini bildirmek üzere kullanılmaktadır. Müslümanlara karşı taraf üzere üstünlük sağladığı zaman öldürmekte, esir almakta fidye olarak veya almayarak serbest bırakmak hususunda seçme hakkı tanınmıştır.⁴⁰⁹

Muhammed Suresi 4. ayette “karşılaşmaktan” kasıt müminler ile müşrikler arasında savaş olduğu durumlardır. Bu ayetin Enfâl Suresi'nin 67.ayeti ile nesih edildiğine dair tartışmalar mevcuttur. Ancak dikkatli incelendiğinde iki durumun kendi içinde incelenmesi gerektiği görülmektedir. Enfâl Suresi 67.ayette Bedir Savaşı'nda Müslümanlar çokça esir aldıktan sonra nazil olmuştur ve esirleri öldürmek açıkça daha avantajlıdır. Peygamber (sav)'in ve sonrasında halifelerin uygulamalarına bakıldığı zaman ayetin nesih edilmediği ve durumun özelliğine göre ayetlerin uygulandığı görülmektedir.⁴¹⁰ Kutub, Cabir b. Muhammed'in Süddî'nin ayetin Tevbe Suresi 9/5 ile nesih edildiğini söylemesine karşılık olarak “bu ayetlerin hükümlerinin

⁴⁰⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 8/314.

⁴⁰⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 6/80-81

⁴⁰⁸ Sâbûnî, *Ahkam Teşîri*, 2/441.

⁴⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/196.

⁴¹⁰ Kutub, *Fi Zilâl*, 10/467-468.

baki olduğunu, esirlerin öldürülmesi yönündeki ayetlerin Müslümanların sayılarının az olduğu dönemlere ait olduğunu” söylediğini aktarmıştır.⁴¹¹Bu durumda kâfirlere baskın gelinceye kadar öldürülmeleri, baskın gelindiğinde ise esir alınabilecekleri görülmektedir.⁴¹²

Kurtubî esirlerin öldürülmeyip karşılığında fidye alınması hususunu beş başlıkta ele almıştır. Kûfelilerin çoğunluğunun katıldığı ilk görüşe göre bu ayet “puta tapanlar” içindir ve öldürülmeleri yönünde Tevbe Suresi’nin 5 ve 36. ayetleri ile Enfâl Suresi’nin 57. ayeti ile nesih edilmiştir. İkinci görüşe göre bu ayet Enfâl Suresi 57.ayette zikredilen “kadınlar, çocuklar ve cizye vereceğinden emin olunan kimselerdir.” Ebu Hanife’nin meşhur olan görüşü bu yöndedir ve rey ehlinin bir kısmı bu görüşü desteklemektedir. Üçüncü görüş ise bu ayetin “neshedici” olduğudur. Sevrî, İbnu’l Mübarek, İmam Muhammed bu görüştedir. Dördüncü görüşü Said b.Cübeyr’den nakleden Kurtubi “Müşriklerin gücü kırılınca ister fidye alınır ister serbest bırakılır dediğini belirtir.”⁴¹³Son olarak yer verilen görüş ise “bütün ayetlerin muhkem olduğu ve İmanın hangisinin hükmünü uygulayacağı konusunda muhayyer olduğudur.”⁴¹⁴

Hasan Basrî, esir ele geçirildikten sonra devlet başkanının onu öldürme hakkının olmadığını bu ayetin takdim ve tehir içerdiğini belirtir. Ele geçirilen esir için üç seçenek mevcuttur. Ya karşılıksız serbest bırakılır ya fidye karşılığı serbest bırakılır veyahut köleleştirilir. Savaşın ağırlıklarını bırakması ise “İnsanlar arasında Allah’tan başkasına ibadet edenin kalmaması demektir.”⁴¹⁵

Bu ayette “küfredenlerden” maksadın sadece puta tapanlar olduğu konusunda İbn Abbas’tan bir rivayet bulunmasına karşılık cumhur ulema bu kimselerin İslâm’a muhalefet eden tüm kâfirlerin olduğunu kabul etmiştir. Esirlerin öldürülmesi fakihlere göre caizdir.⁴¹⁶ Esirlerin fidye karşılığı salıverilmesi hususunu Hanefiler tekrar Müslümanlara saldırması tehlikesinden dolayı reddetmiştir. Ebu Yusuf Müslüman

⁴¹¹ Kutub, *Fi Zilâl*, 10/469.

⁴¹² Kutub, *Fi Zilâl*, 10/473.

⁴¹³ Kutub, *Fi Zilâl*,10/473

⁴¹⁴ Kurtubi, *Ahkamu’l-Kur’an*, 16/115-116.

⁴¹⁵ Hasan Basrî, *Tefsir*, 2/379.

⁴¹⁶ Sâbûnî, *Ahkam Tefsiri*, 2/441.

esirler ile değiştirilmesini kabul eder. Cumhura göre ise esirler karşılığı fidye alınabilir.⁴¹⁷

Bahsi geçen rivayetler değerlendirildiğinde şunları söylemek mümkündür. Bahsi geçen ayetlerin birbirini nesih etmedikleri seçimin devlet başkanına seçimin bırakılması görüşü daha doğru görünmektedir. Esir olarak alınan kişinin Müslümanlara karşı olan tutumu bu konuda verilecek kararda anahtar rol oynamaktadır. Eğer Müslümanlar için bir tehlike teşkil etmiyorsa iyilikle muamele edilen kişinin kalbinin İslam'a ısınması mümkün olabilir. "Küfredenler" tabirinden kimlerin anlaşılacağı konusunda ise Müslümanlar ile savaşan, varlığı Müslümanlara zarara sebep olan tüm halklar olduğu yorumunu tercih etmek daha yararlı görünmektedir.

Sonuç olarak Muhammed Suresi 4.ayette kullanılan d-r-b fiilinin kazanmış olduğu anlam incelendiğinde "savaşa çıkmak" anlamında olduğudur. Savaş durumunda esirlerin durumu mü'minlerin durumuna göre değerlendirilmelidir. Burada önemli olan nokta seçilen yolun sonunda müminlerin zarar görmemesi ve İslam'ın muzaffer olmasıdır.

2.10.Müzzemmil Suresi 20.Ayette Kullanılan D-R-B Fiili ve Gece Namazı

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ نَّحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرَأُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ مِّجْدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) Rabbin elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah'tır. O, sizin (istenen) vakti tespit edemeyeceğinizi bilmektedir. Bu yüzden de sizi bağışlamıştır. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek, diğerleri de

⁴¹⁷ Sâbûnî, *Ahkam Tefsîri*, 2/411-412.

Allah yolunda çarpışacaktır. O halde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı ödeyin, Allah'a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; hem de daha iyi ve mükâfatça daha büyük olmak üzere. Allah'tan bağışlanmayı dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir."⁴¹⁸

Müzzemmil Suresi 20.ayette d-r-b fiili "darabe fi'l-arz" şeklide kullanılarak "yeryüzünde gezinmek" anlamını kazanmıştır. Gece Namazı'nın hükmünün kaldırılması nedeniyle ahkam ayetleri arasına dahil edilmiştir.

D-r-b fiilinin Müzzemmil Suresi'nde geçen kullanımını Tahavî "yeryüzünde dolaşmak" olarak aktarmaktadır.⁴¹⁹ Kurtubî, ayette "Allah bu ayette mücahitler ve yeryüzünde kendisi, çoluk çocuğu nafaka arayıp başkalarına yardım ve lütufta bulunmak isteyen kimseleri eşit olarak zikretmiştir." ifade etmiştir. Bu ayet helal rızık kazanmak için yeryüzünde gezinmekle cihad etmenin eşit seviyede olduğunun delili sayılabilmektedir.⁴²⁰

Müzzemmil Suresi 20.ayet gece namazı'na çağrıdan bir yıl sonra nazil olmuştur. Seyyid Kutub'a göre burada d-r-b fiili "yeryüzünde gezinmek" anlamında kullanılmıştır. Allah gece ibadetinden sonra kullarına yorgun düştükleri için bir kolaylık sağlamış ve gece ibadetini nafile ibadete çevirmiştir. Bu sayede kulları gündüz yaptıkları işlerde zorlanmayacaklardır. Dolayısıyla bu ayet Allah'ın kullarına rahmetinin tecellisidir.⁴²¹ Sâbûnî'de Ahkâm Tefsîri'nde İbn Abbas'ın Gece Namazı'nın farz kılınması ile nesh edilişinin arasında bir yıl olduğu beyan ettiğini aktarır.⁴²²

Sâbûnî'ye göre bu ayette kullanılan d-r-b fiili "yeryüzünde rızık aramak için başka ülkelere ticaret yapmak" anlamında kullanılmıştır. Bu ayette üç grup belirtilmiştir. Bunlar hastalar, yolcular ve mücahitlerdir. Bu üç grup içinde gece ibadeti onların yorgun düşmesine sebep olmaktadır. Bunun için Allah onların yüklerini açıklayarak gece ibadetini hafifletmiştir. Kur'an'da namazla beraber zekâtın

⁴¹⁸ DİB, *Kur'an Yolu* (Erişim:17 Mayıs 2022), Müzzemmil 73/20

⁴¹⁹ Tahavî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1/190.

⁴²⁰ Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 18/152.

⁴²¹ Kutub, *Fi Zilâl*, 12/162-163

⁴²² Sâbûnî, *Ahkâm Tefsîri*, 2/547.

zikredilmediği çok az ayet vardır. Çünkü insanın Allah ile bağı namaz, kullar ile bağı ise zekâttır. Burada da Allah kullarına sevap kazanmak için zekât ve sadakayı vermelerini emretmiştir.⁴²³

Allah'ın “emrettiği farz namazdan tövbe etmesi” verdiği emirden dönmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Allah kullarına eziyet veren ve farz olan gece ibadetinin farz olma durumunu iptal etmiştir. Kur'an'dan kolay geleni okumaktan maksat iki şekilde anlaşılabilir. İlk olarak Kur'an okurken Kur'an'dan kolay olanı okumaktır. İkincisi ise kolayınıza gelecek şekilde namaz kılın demektir. Kurtubî ilk görüşe katıldığını belirtmektedir.⁴²⁴

Hasan Basrî, Kur'an'dan kolayına geleni okumanın namaz kılmayı kastettiğini belirtmiştir. Ona göre Kur'an okumak namazın cüzüdür. Bununla bütünü kastedilmiştir.⁴²⁵

Elmalılı Hamdi Yazır, bu ayette bulunan “Allah yolunda savaşanlar” tabirinin savaşa izin manası olduğunu ifade etmektedir.⁴²⁶ “Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun.” bölümünü ise “Gece kalktığınız zaman yarısı veya daha azında kolayınıza geleni okuyun.” olarak açıklamakta ve bu ayetin tamamen gece kalkmamak yerine yarısından veya üçte ikisinden daha fazla gece ibadetiyle zaman geçirmemek olduğunu ifade etmiştir. Kıraatten kastın namaz kılmak mı yoksa Kur'an okumak mı olduğu hususunda ise üç görüş nakletmiştir. Bunlardan ilkinin namazda Kur'an'dan kolay olanı okumak olduğunu, ikinci görüşün ise kolaylaştırma emrinin Kur'an veya namaz arasında seçim yapmak olduğunu çünkü farz olanın Kur'an okumak olduğunu, üçüncü görüş olarak ise Ebu Hanife, İmam Yusuf ve Muhammed'e göre asgari bir ayet veya üç kısa ayet, İmam Şafii'ye göre ise en az Fatıha Suresi kadar Kur'an okumak olduğunu ifade etmektedir.⁴²⁷ Son olarak *يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ* bölümünü açıklarken helal rızık kazanmak için seyahat edenler ile mücahitlerin mükafatının eşit olarak zikredilmesine dikkat çekmiştir.

⁴²³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 7/95.

⁴²⁴ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, 18/148-149

⁴²⁵ Hasan Basrî, *Tefsîr*, 2/537.

⁴²⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2019), 9/172.

⁴²⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/175-176.

Zikredilen rivayet değerlendirildiğinde dikkat çeken husus gece ibadeti olarak Kur'an'ın okunmasının namaz kılmak mı yoksa Kur'an okumak mı olduğu konusundaki tartişmadır. Bu konuda önemli olan Kur'an okuma ibadetinin gecenin bir kısmında yerine getirmek olduğu için önceliğin Kur'an'dan bir kısım olduğudur. Bununla beraber her zaman olmasa da en azından bazı gecelerde nafile namaz kılarak hem Kur'an okumanın hem de gece namazının faziletinden faydalanmak mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak Müzzemmil Suresi 20.ayette kullanılan d-r-b fiilinin kullanımında elde edilen anlamlar incelendiğinde kazanmış olduğu anlam incelendiğinde “rızk temin etmek için yeryüzünde dolaşmak” anlamını kazanmış olduğu görülmektedir.

SONUÇ

D-r-b fiilinin semantik açıdan incelenerek, ahkâm ayetlerine yansımalarının incelendiği bu araştırmada, ulaşılan sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

-D-r-b fiiline verilen lügat anlamları incelendiğinde fiilin temelde; Arapça’da “vurma” işinin etkisi ile vurulan nesnede, acıma, koparma, öldürme gibi maddî ya da yol tepme, para basma, sefere çıkma, örnek verme gibi mecazî/manevî değişiklik olan durumları belirtmek için kullanıldığı tespit edilmiştir. Gerçekten de bu fiil gerçekleştiğinde karşı nesne ya da kişide köklü bir değişiklik meydana gelmektedir. Ancak Kur’an’da d-r-b fiilinin özellikle ahkâm ayetlerindeki kullanımına bakıldığında zaman kelimenin belirli birkaç anlam için kullanıldığı görülmektedir. Bunlar “vurmak, örnek vermek, seyahat etmek, savaşa çıkmak, vücudun kıyafet ile örtülmesi, araya sur çekilmesi, kulaklara perde çekilmesi” gibi anlamlardır.

-Kur’an’da d-r-b fiilinin 56 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu d-r-b fiilinin kullanıldığı ayetlerden 11 tanesi ise İslam Hukuku kapsamında ele alınacak olan ahkâm ayetleridir. Ahkâm ayetleri ele alındığında ise d-r-b fiilinin anlamı “seyahat etmek, Allah yolunda cihad etmek, vurmak ve örtünmek” anlamlarına gelmektedir. Bu ayetlerden bazıları direkt ahkâma konu olan hükmü etkilerken bazıları dolaylı bir kullanım ile ahkâm ayetini etkilemektedir.

-Kur’an’da d-r-b fiilinin hem müstakil yani kendi başına hem de diğer bazı harf-i cerler, kelimeler ve uzuvlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Mesela; m-s-l sözcüğü ile kullanımı “örnek vermek” ve “benzemek” manalarında kullanılmaktadır. Bu ayetler inanan kimselerin Kur’an’ı daha iyi anlayabilmesi ve verilmek istenen mesajı daha iyi kavrayabilmesi içindir. İkinci kullanım olan “benzemek” anlamı ile kullanıldığında ise Nur Suresi 35.ayette olduğu gibi okuyan kişi benzetilenin mahiyetini daha iyi kavrayabilmektedir.

-Bakara 2/60, Araf 7/160, Sâd 38/44 ve Muhammed 47/4 ayetlerinde d-r-b fiili, kılıcı boyuna vurmak, ekin saplarını uzva vurmak gibi “*birşeyi bir nesneye vurmak*” anlamında kullanılmıştır. Buradaki kullanımlarının ahkâma yansımaları ise Bakara ve Araf surelerinde bulunan iki ayet istiska duası’nın Hz. Musa üzerinden örneğini oluşturmaktadır. Sâd Suresi’nde kullanımı kadınların te’dib için dövülebileceğinin ve

yeminin yerine getirilmesi noktasında hile-i şer'iyeye misal teşkil etmektedir. Muhammed Suresi'nde kullanımı ise savaşta esir alınan kimselerin durumunu göstermektedir.

Bakara 2/273, Nisa 4/94, Nisa 4/101, Maide 5/106 ve Müzzemmil 73/20 ayetlerine bakıldığında ayetlerde kullanılan d-r-b fiili “*Allah yolunda cihad etmek, sefere çıkmak*” anlamlarına gelmektedir.

-D-r-b fiilinin ahkâm ayetlerinde son iki kullanımı ise hanımları ilgilendiren hususlardır. Nur Suresi 31.ayette Müslüman hanımların “örtülerini boyunlarına vurmaları yani örtünmelerine” yönelik emirdir. Bu ayette d-r-b fiili, mecazî olarak, örtüyü boynuna vuran kadında etkili bir değişiklik meydana gelmektedir, denilebilir. Ayetlerin siyak ve sibak açısından değerlendirildiği zaman Allah önce erkek ve kadınlara gözlerini harama bakmaktan sakınmalarını emretmiştir. Sonraki aşamada Allah Müslüman hanımlara örtülerini omuzlarının üzerine indirmesini emretmiştir. Kendiliğinden açılan yerler müstesna kılınarak örtülerini üzerlerine almak kadınlar üzere farz kılınmıştır. Ayetin son kısmında ise d-r-b- fiili *hakiki* manada kullanılmak üzere, ayakların ses çıkarmaması için yere vurulmamasını emretmektedir. Böylece Cahiliye Dönemi adetlerinden olan ayakların yere vurularak ses çıkarılması yasaklanmıştır. Çünkü Cahiliye kadınları bu şekilde erkeklere buldukları yerden geçerken kendi varlıklarını belli etmekteydiler. Bu nedenle Allah varlıklarından haberdar etmek için topuklarını yere vurmamasını emretmiştir. Bu şekilde kadınların istenmeyen bakışlardan ve sözlerden korunması sağlanmıştır.

-Tefsirler ve sözlükler incelendiğinde geçmişten günümüze d-r-b fiilinin ilk anlamının “vurmak” olduğu, bunun bazen “dövmek” şekline evrildiği görülmektedir. İfadenin sert duruşundan dolayı, şiddet içeren bir kelime olduğu varsayılmaktadır. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır ki ceza sistemlerinde suç-ceza dengesi gözetilmektedir. Vurma anlamı verildiğinde ceza boyutunun kadınlara zarar verecek nitelikte olmaması gerektiği, kan akıtmaması gerektiği gibi birçok sınırlandırma gerekmektedir. Uygulama sırasında davranışlarında düzelme görülen bir kadına vurulamayacağı noktasında ayetin kendi içinde “Artık aleyhlerinde başka bir yol aramamaları” noktasında Allah(cc) tarafından erkekler uyarılmaktadır. İbn Aşur'dan

rivayet edilen çağın ve örfün durumuna göre ayetin hükmünün uygulanmasını mümkün kılan ibaha içeren bir emir olduğu görüşüne de dikkat çekmek mümkündür.

Son olarak bu çalışmada detaylı olarak incelenen Nisa 34.ayet ise karı-koca arasında geçimsizlik yaşandığında, çözümüne dair öneriler sıralanmaktadır. Bu ayetteki maksat; aile içinde geçimsizliğe neden olan bir durum oluştuğunda öncelikle aile içinde ve dışarıya taşırmadan evliliğin devamı için çözüm yolları gösterilmiştir. Ayetin başlangıç kısmındaki kavvâm, karısını ve ailesini koruyabilme, onların yeme-içme, giyim kuşam, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayabilme, bazen de kadınların nazını ve yükünü çekebilme olarak anlaşılmaktadır. Böylece bu kavvâm ifadesiyle, adeta kocalara hemen vurma eylemini öncelememeleri gerektiği hatırlatılmaktadır. Ayette dikkat çeken ikinci husus; tavsiye edilen aşamalı/sıralı emirlerin öncelikle naşize kadınlara uygulanması hususudur. Dolayısıyla bu kadınlar normal hayatlarında salih bir eş ve Allah'a kul iken normal akışlarının dışına çıkmış ve uyarıldığı zaman yaptığı hatanın farkına varabilecek niteliğe sahip olan kadınlardır. Bu doğrultuda nüshuz eden kadına uygulanacak ilk önlem; ayete göre erkeklerin kadınlara nasihat etmeleridir. Bu şekilde eşleri ile konuşarak mevcut durumun nedeninin tespiti aranmaktadır. İkinci çözüm yolu eşleri yataklarında yalnız bırakarak onları yaptıkları hata konusunda düşünmeye sevk etmektir.

-Ayetteki d-r-b köküne verilen manalardan üçüncüsü ise; d-r-b fiilinin yalın halde emir sigası ile mi yoksa “adrebbe” şeklinde çekimli hali ile mi kullanıldığı noktasında okuyuş farkından kaynaklanmaktadır. Bu durum iki farklı anlamda değerlendirilmektedir. Ayet “*ve adribûhunne*” şeklinde okunursa “*onları evlerinde hapsedin*” manasında “emr-i hazır olarak okunursa veya “*onlara (hafifçe) vurun*” anlamına gelebileceği noktasında iki farklı görüş oluşturmaktadır. Sözlüklerde “d-r-b” şeklinde okunduğunda fiil öncelikle “vurma” anlamı kazanmaktadır. “Adrabe” olarak okunduğunda ise “*mukim olma, gitmesine izin vermemek*” anlamlarını kazanmaktadır.

-Son dönemde ülkemizde yapılan çalışmalarda zevcelere vurma emrinin incelendiği çalışmalarda ayetin anlaşılmasında farklı saikler etkili olmakta ve bu kelimenin çok sayıdaki farklı anlamları tercih edilerek ele alındığı gözlemlenmektedir. Ülkemizdeki bu yayınlara mukabil Arap dünyasında da bazı

müstakil çalışmalara rastlanmıştır. Bu yayınların bir kısmında da Hz. Peygamber'in (sav) fiilî sünnetinde hanımlarını dövmenin bulunmadığı, bu sebeple de ayetin başka türlü anlaşılması gerektiği; bir kısmında ise dövmenin şekli, mahiyeti ve şiddeti gibi hususlara yer verilerek, buradaki vurmanın çok ağır şekilde olmadığı belirtilmektedir. Özetle buradaki ifadenin vurma, kırma, morartma değil, ders alacak kadar veya bir annenin bebeğine vurması şiddetinde ya da bayılan birisini ayıltmak için vurulan tokat mesabesinde olması gerektiği gibi detayların ele alındığına müşahade olunmuştur.

Sonuç olarak Nisa Suresi 34.ayette kullanılan d-r-b fiilinin anlamı geçmişten günümüze kadar hep “dövmek “değil “vurmak” anlamında anlaşılmıştır. Dövmek, vurmaktan daha şiddetlidir. Dövme kelimesinin içerisinde aynı zamanda tekrar manası da bulunmasına karşın, vurmak tek bir defayı içeren ve basit uyarıyı içeren bir kavramdır. Öte yandan bu vurma eyleminin şiddetini belirleyen ise Hz. Peygamber'in detaylı izahlarıdır. Unutulmaması gereken nokta ayette esas amaç ailenin bütünlüğünü korumak olması sebebiyle kadından öç almak şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu sebeple ifade vucub değil ibaha içermektedir. Yani, vurmak derde derman olacaksa başvurulmalı, daha başka anlaşmazlıklara sebep olacaksa hiç kullanılmamalıdır. Bu ayet eşlere aynı anda sorumluluk yüklemektedir. Zevceler nüşuz etmedikleri sürece bu ayetteki önerilerin muhatabı olmayacaklardır. Kocalar ise “kavvâm” kavramının getirdiği sorumlulukların farkında olmalıdır. Çünkü karısının nüşuzundan endişe duyan koca karısının tüm maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılaması kaydıyla karısına vurabilme hakkına sahiptir. Ancak kendi hakkını kullanırken karısında onarılamayacak ve esas maksadına yani ailenin huzur ve saadetinin devamına zarar vermeyecek şekilde kullanmaya dikkat etmelidir.

KAYNAKÇA

A. Mursy, Safsafy. *Türkçe-Arapça Büyük Lûgat (Safsafy Sözlüğü)*. İstanbul: Çağrı Yayınları,1983.

Abukari, Abdulai. “Education of Women in Islam: A Critical Islamic Interpretation of the Quran”. *Religious Education* 109/1(Şubat 2014):4-23. <https://doi.org/10.1080/00344087.2014.868203>

Acar, Abdullah.” Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur’an Kıssaları”. *İslam Hukuku Dergisi*.
[http://www.islamhukuku.com/Uploads/Sayilar/islam%20hukuku%20dergisi%2010%20\(p97-152\)893.PDF](http://www.islamhukuku.com/Uploads/Sayilar/islam%20hukuku%20dergisi%2010%20(p97-152)893.PDF) (Erişim 4 Temmuz 2022).

ADRBCY, *Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönetmeliği*. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.Erişim:23 Şubat 2023. <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Aile%20ve%20Dini%20Rehberlik%20B%C3%BCrolar%C4%B1%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi.pdf>

Aktan, Hamza. “Kur’an’a Göre Boşanma Prosedürü”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/14 (Eylül-Aralık 2002):5-16.

Akyürek, Hanife Nur Turunç. *Arap Dilinde Harf-i Cerler ve Ahkâm Ayetlerinde Manaya Etkisi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Algül, Hüseyin vd. *İlmihâl*. 2 cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 20. Baskı, 2012.

Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelletü'l-Ahkâm*. çev. Raşit Gündoğdu-Osman Erdem. 4 cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.

Aydemir, Abdullah. “Ashâbü'l-Karye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/468-469. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Aydın, Zeynel Abidin. “Nisa Sûresinin 34. Ayeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden “Darb”a

Dair". *Turkish Studies* 12/27(2017), 87-100
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12574>

Ayhan, Döne." Konya'da Aile Destek Bürolarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (Haziran 2016), 379-396. : <http://dx.doi.org/10.21497/sefad.08028>

Ayyıldız, Erol. *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lügati*, Hüseyin Kader. Ankara: Ensar Neşriyat, 2014.

Basrî, Hasan. *Hasan-ı Basrî Tefsiri*, thk. Tuğrul Sopran. 2 cilt İstanbul: Yüksel Yayıncılık2021.

Bayar, Mesut. "İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler". *Şarkiyat / 5* (Nisan 2011): 87-111.

Bayındır Abdülaziz ."Kadınların Dövülmesi". [suleymaniyevakfi.org](http://www.suleymaniyevakfi.org). Erişim 23 Mayıs 2022. <https://www.suleymaniyevakfi.org/kadin/kadinin-dovulmesi.html>

Buhârî. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi *Sahih-i Buhârî*. çev. Abdullah Fevzi Kocaer. 2 cilt. Konya: Hüner Yayınevi, 2003.

Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. çev. Mehmet Keskin, ed. Avnullah Enes Ateş. 8 cilt. Ankara: İtisam Yayınları, 2018.

Çekin Abdülkadir-Gören Mustafa." Dil Bilimi ve Kelime Semantiğinde Bazı Türkçe Kelimelerin Çeşitli Anlam Değişmeleri". *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/4 (Ağustos 2014), 94-103.

Çağrııcı, Mustafa. "Sâlih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/salih> (30.10.2023).

Çakıcı, İrfan. " Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri Bağlamında Nisâ Suresi 34. Âyetin Tahlil ve Değerlendirmesi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2020), 38-67

Çetin, Musa. "Kadını Darp/Dövme Meselesine Peygamber (s)'in Yaklaşımı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-17/1*, (2015), 253-280.

Dızman Zeynep Şentürk. “Sosyal Medyanın Boşamaya Etkisi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2019), 548-555.

Ebu İsmail b. İshâk el-Cehdamî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dar İbn Hazım, 2005).

Erdoğan, Suat. “İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-1/2* (2017), 45-57.

Eren, Ali Cüneyt. "Arapça Alfabetik Sözlüklerin Tanıtımı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9 / 4 (Ağustos 2009), 129-151.

Ekinci, Ekrem Buğra.” Eski Hukukumuzda Hile-i Şer’iyyeye Dair”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (Mayıs 2006), 3-16.

Ekinci, Kutbettin. "Nisa 34. Ayette Hitap Açısından Darb Meselesi". *Şarkiyat-13/1* (Nisan, 2021), 242-257. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.858777>

Eraslan, Sibel. “Toplumsal Değişimler ve Dönüşümler Çerçevesinde Aile Kavramının Karşı Karşıya Kaldığı Problemler”. *Uluslararası Aile ve Politikalar Zirvesi*. 29-32. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013.

Ersöz, İsmet. "Ashâb-ı Kehf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ashab-i-kehf> (Erişim 27 Ocak 2024)

Habergetiren, Ömer Faruk. ”Bakara Suresi 273. Ayet Bağlamında Kur’an’da Gerçek Fakirlerin Nitelikleri”. *Econder International Academic Journal-4/2* (Eylül 2020), 504-517. <https://doi.org/10.35342/econder.665074>

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 09 Mayıs 2022. <https://sozluk.gov.tr/>

Heyet, *Kur’an Yolu*. 17 Mayıs 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/>

Gazzâlî, Muhammed. *Mişkâtü'l-Envâr*. çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Bedir Yayınevi,1994.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkamu'l-Kur'an*. 4 cilt. Beyrut: Da'ru'l-Kitabu'l-İlmiyye, 2003.

İbni Âşur, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. ed-Darü't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984.

İbn Fâris. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedâni *Mucemu'l-Mekâyisi'l-luga*, nşr. Abdulselam Muhammed Harun. Dar el-Fikr: Maktabah Shamilah, 1979.

İbn Manzur. Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî *Lisanü'l-Arab*. nşr: el-Mektebetü'l-Waqfeya.15 cilt. Beyrut: Dar Sader,2010.

İsfahânî, Râğîb. *Müfredât*. Kur'an Terimleri Sözlüğü, çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 6.baskı, 2021.

İmam Şafî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. çev. Abdullah Ademoğlu. der. Hâfız Ebubekir el-Beyhâki. İstanbul: İtisam Yayınları,2021.

İzmirli İsmail Hakkı. *İlm-i Hilâf*, nşr. Sırrı Fuat Ateş. 2 cilt. Konya: Hüner Yayınevi,2010.

Kanar, Mehmet. *Kanar Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.

Kanik, İsa. "Kur'ân Kıssalarında Ailevî İlke ve Değerler". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4 / 2 (Ekim 2020), 256-286. <https://doi.org/10.31121/tader.757908>

Kara, Seyfullah. "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 15 (Haziran 2001), 343-382.

Karaman Hayrettin. *Aile İlmihâli*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Kâsânî, Alaü'ddin Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed. *Bedâ'î'u-Sanâ'i' fi Tertibi's-Şerâ'i'*, 8 cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, 1406/1986.

Kasapoğlu, Aytül. (ed.) *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012.

Kaya, Osman. "Nisa Suresi 34.Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi". *Route Educational and Social Science Journal-4/6* (Ekim 2017), 324-346.

Kızıklı, Zafer. “Edebî Bir Sanat Olarak Arap Dilinde Teşbih”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*-9/27 (Ocak-Nisan 2007), 223-246.

Kiyâ el-Herrasî, Ebü'l-Hasen Şemsüülislâm İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. 2 cilt. Beyrut: Mektebetu'l-Alemiye, 1983.

Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meâli. İstanbul: Merve Yayınları, 2020.

Kurtubî. *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2.baskı, 2001.

Kuşeyrî, Ebu Fazl Bekr b. Muhammed b. A'lai'l-Kuşeyrî. *Ahkamu'l-Kur'an lil-Kuşeyrî*, thk. Selman es-Samedî.2 cilt. Dubai: Dubai Uluslararası Kur'an'ı Kerim Ödülleri, 2016.

Kutub Seyyid. *Fi Zilâli'l-Kur'an*. çev. Yakup Çiçek vd. 12 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları,1992.

Mağribî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman. *Mevâhibu'l-Celil fi Şerhi Muhtasar Halil*, 6 cilt. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1992.

Maksudoğlu, Mehmet. *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 12. Baskı, 2005.

Mertoğlu, M. Suat. "Vücut ve Nezâir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vucuh-ve-nezair> (Erişim 15.05.2022)

Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2021.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Müslim, *Sahih-i Müslim*, çev. Abdullah Fevzi Kocaer. 2 cilt. Konya: Hüner Yayınevi, 3. Baskı, 2019.

Mütercîm Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Bâsit fi Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît / Kâmûsu'l-Muhît* Tecümesi. nşr: Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi.6 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.

Nedvi, Ebu'l-Hasan. *Kur'an'da Adı Geçen Peygamberlerin Hayatı*. İstanbul: Risale Yayınları, 2020.

Okuyan, Mehmet. "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-23 / 23* (Haziran 2007), 93-134.

Polat, Emanullah. "Kavvâmün İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dibi", *EKEV Akademi Dergisi-18/59*, Bahar 2014.

Remzî, Hüseyin. *Lügat-ı Remzî 2 Cilt*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

Sâbûnî Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. 8 cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Sâbûnî Muhammed Ali. *Ahkâm Tefsîri*. 2 cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017.

Sarı, Mevlût. *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.

Şimşek, Özkan. "Mehdilik Ve Nüzûl-i İsa Tartışmalarında Mutezilî Yaklaşım". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-4/2* (Aralık 2018), 273-316.

Tahavî, Ebu Cafer b. Ahmed b. Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'an*. nşr. Saadettin Ünal. 2 Cilt. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Yayınları, 1995.

Taycan, Serap Erdoğan -Kuruoğlu, Aslı Çepik. "Evlilik Uyumu ile Bağlanma Stilleri ve Mizaç ve Karakter Özellikleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", *Türk Psikiyatri Dergisi-25/1* (2014), 9-18.

Terzi, Sare. "Romantik İlişkilerde Bağlanma Yaralanmalarına Yol Açan Olaylar: Nitel Bir Çalışma". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 12/2* (Haziran 2014), 99-108.

Yemeni, Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Hatib eş-Şafii (İbn Nureddin). *Teysiru'l-Beyan el-Ahkâmi'l-Kur'an*. 3 cilt. Suriye: Daru'n-Nevadir, 2012.

Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Hisar Yayınevi, 2021.

Yüce, Tuğba-Yaman Ömer Miraç. “Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Boşanma Olgusuna İlişkin Düşünceleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*-22/57 (2022), 825-862.

Zemahşerî. Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî *el-Keşşâf*.çev. Muhammed Coşkun vd.. ed. Murat Sülün. 6 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.tevakku.sozluk>

<https://m.elhalil.com/>